

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และหลักพื้นฐานเกี่ยวกับการอภัยโทษ

พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพระราชอำนาจที่เด็ดขาดสมบูรณ์ของพระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียวโดยพระบรมราชวินิจฉัยที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณา ซึ่งบทบาทของการพระราชทานอภัยโทษทวีความสำคัญเป็นอย่างสูงเป็นผลมาจากสายสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรซึ่งยึดเหนี่ยวพระองค์เป็นเสมือนที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม เป็นที่แจ้งประจักษ์ว่าได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามกฎหมายด้วยความเที่ยงธรรมและมีพระเมตตาอย่างเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา อันส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พระสกนิกรผู้ต้องโทษอาญาแผ่นดินเป็นรายบุคคลโดยตรง ทั้งครอบครัวของเขาเหล่านั้นก็ได้รับประโยชน์สุขอีกขึ้นหนึ่งด้วย นอกจากนี้การพระราชทานอภัยโทษยังมีบทบาทในการแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมอีกประการหนึ่งด้วย นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้

การอภัยโทษ เป็นการกระทำที่ฝ่ายบริหาร หรือประมุขของรัฐยกโทษให้ผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษตามคำพิพากษาของศาล โดยได้ปล่อยตัวให้พ้นไป การปล่อยตัวไปนี้จะมีเงื่อนไขหรือไม่มีเงื่อนไขก็ได้ หรืออาจมีการลดโทษจากโทษที่ร้ายแรงเป็นโทษที่เบากว่า เช่น จากโทษประหารชีวิต เป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือลดวันต้องโทษลง เช่น จากจำคุก 20 ปี เหลือเพียงจำคุก 15 ปี การอภัยโทษหลังนี้เรียกว่า Commutation of sentence ซึ่งต่อมาแนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับการอภัยโทษนี้ ก็ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดเพื่อให้เขาสามารถแก้ไขฟื้นฟูตนเองได้ก่อนครบกำหนดระยะเวลาการลงโทษ และให้มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมได้แล้วกว่าปกติและเพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่ได้รับการอภัยโทษจะได้ไม่เป็นปัญหาต่อสังคมในเวลาต่อมา

ดังนั้นเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการอภัยโทษ จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงแนวความคิด ทฤษฎีและหลักพื้นฐานของการอภัยโทษ

2.1 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอภัยโทษ

การพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย ได้มีการสืบทอดเป็นไปตามแบบแผนและประเพณีการปกครองของประเทศไทยอันมีมาแต่โบราณกาล ซึ่งถือเป็นคติว่า

พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อธิปัตย์เป็นผู้พระราชทานความยุติธรรมแก่ประชาราษฎร์และทรงเป็นผู้ที่มีพระเมตตากรุณาแก่ราษฎรทั้งปวง นับเนื่องต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.1.1 แนวความคิด และความเป็นมาเกี่ยวกับการอภิโทยในประเทศไทย

สมัยกรุงสุโขทัย

กรุงสุโขทัยเป็นราชอาณาจักรอิสระแห่งแรกของประเทศไทย ในราชอาณาจักรนี้ การปกครองของพระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนพ่อของประชาชน¹ เรียกกันว่า “พ่อขุน” ซึ่งแปลว่า พ่อที่สูงสุด พลเมืองทุกคนมีฐานะเป็น “ลูกบ้านลูกเมือง” ซึ่งพระมหากษัตริย์จะทรงให้ความใกล้ชิดเป็นกันเองเยี่ยงบิดากับบุตร² เนื่องจากการปกครองแบบราชาธิปไตย คำว่า “พระมหากษัตริย์” มีความหมายเท่ากับคำว่า “รัฐบาล” และ “รัฐ” ทรงเป็นทั้งผู้นำและคุ้มครองประชาชนในยามสงครามและเป็นผู้ปกครองในยามสงบ พระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้ทรงพระราชอำนาจเด็ดขาดแต่พระองค์เดียวในกิจการแผ่นดินทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกิจการด้านการปกครองการออกกฎหมาย และการพิพากษาคดี หลักฐานจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช บางตอน สะท้อนให้เห็นถึงระบบการบริหารทางศาลแบบพ่อกับลูก ซึ่งเจริญรุ่งเรืองสมัยสุโขทัยตอนต้น โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรมและผู้พิพากษาสูงสุด³ ทรงพระราชทานความยุติธรรมแก่ราษฎรของพระองค์โดยทั่ว กล่าวคือ เมื่อมีความระหว่ากันก็จะได้รับการพิจารณาโดยเที่ยงตรงไม่เข้าข้างฝ่ายใด และไม่ถือว่าใครมีสิทธิเหนือกว่าใครในความยุติธรรม โดยประชาชนยังมีสิทธิที่จะเข้าไปถึงตัวผู้ปกครองแผ่นดิน เพื่อร้องทุกข์ขอความเป็นธรรม ซึ่งผู้มีสิทธิในกรุงสุโขทัย ได้แก่ ประชาชนทั้งปวงไม่เลือกชั้นที่มีความเดือดร้อน หรือมีปัญหาใดๆ มีสิทธิที่จะไปลั่นกระดิ่งที่แขวนไว้หน้าพระราชวัง และเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงได้ยินก็จะเสด็จออกมาตรัสถามถึงความเดือดร้อนนั้นโดยตรง⁴ อาจกล่าวได้ว่าสิทธิในการร้องทุกข์และการขอความเป็นธรรมนี้เป็นเสมือนห่วงทองที่คล้องความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรของพระองค์ นับเป็นสิทธิที่สำคัญมากหาได้ยากในสังคมอื่นสมัยเดียวกัน และเป็นสิทธิที่ประชาชนต้องการตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงทุกวันนี้ ทั้งยังเป็นที่มาของประเพณีถวายฎีการ้องทุกข์ และถวายฎีกาขอพระราชทานอภิโทย

¹ คอวริช เวลส์. (2519). *การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ*. แปลโดย กาญจณี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. หน้า 21.

² เฉลิม จันปฐมพงศ์. (2520). *ประวัติศาสตร์สังคมไทย*. นนทบุรี: เสถียรไทย. หน้า 26.

³ คอวริช เวลส์. เล่มเดิม. หน้า 282.

⁴ คีฤทธิ ปราโมช. (2525). *สังคมไทย ในลักษณะไทย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ในสมัยต่อมา ทั้งนี้สันนิษฐานว่า การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ในยุคนี้น่าจะวางอยู่บนพื้นฐานของความกรุณาปราณี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองของสุโขทัยที่พระมหากษัตริย์กับราษฎรมีความสัมพันธ์ ฉันทพอกับลูก ยังผลให้พระราชทานความกรุณาแก่ผู้ล่วงพระราชอาญาเสมือนพ่อที่ยกโทษทัณฑ์แก่ลูก⁵

ดังนั้น สรุปได้ว่าแนวความคิดการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัยนั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรมและผู้พิพากษาสูงสุด ทำให้ทรงมีพระราชอำนาจทั้งในการลงโทษและการอภัยโทษรวมอยู่ด้วยกัน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานแบบแนวความคิดพอกับลูก ที่พระมหากษัตริย์เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาปราณี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองแบบ ฉันทพอกับลูก

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเทวราช พระองค์จึงต้องอยู่ห่างไกลจากมนุษย์สามัญ ดังนั้น ถ้อยคำที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ต้องเป็นคำราชาศัพท์ ห้ามมองพระมหากษัตริย์ตลอดจนห้ามแตะต้องพระองค์ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความแข็งแรงแก่แผ่นดิน การเสด็จออกก็ต้องมีพิธีการอันศักดิ์สิทธิ์เหมือนพระผู้เป็นเจ้ามาปรากฏ การเสด็จราชดำเนินไป ณ ที่ใด ราษฎรที่อยู่ระหว่างทางต้องปิดประตูหน้าต่าง และหลบซ่อนตัว ถ้าอยู่นอกบ้านต้องหมอบก้มหน้าติดดินเวลาที่เสด็จผ่าน⁶ หากฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษทางอาญา ด้วยเหตุผลนี้ความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้ เมื่อเปรียบเทียบกับพระมหากษัตริย์สุโขทัย ซึ่งทรงใกล้ชิดกับราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงองค์พระมหากษัตริย์เพื่อถวายฎีกา ร้องทุกข์และการขอความเป็นธรรม หากแต่การเข้าถึงพระมหากษัตริย์นั้นเต็มไปด้วย ความยากลำบาก ซึ่งพระมหากษัตริย์มีหน้าที่จำเป็นในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามโทษานุโทษ⁷ เหตุผลเพราะการลงโทษมิได้เป็นไปเพื่อการรักษาความสงบแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นไปเพื่อการรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การกระทำความผิดใดๆ จึงถือว่าเป็นการละเมิดท้าทายต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยตรง ดังนั้นการระวางโทษไว้สำหรับลงโทษผู้กระทำความผิดจึงเด็ดขาดและรุนแรง และไม่มีหนทางใดที่จะระงับ หรือบรรเทาความรุนแรงของโทษได้

⁵ เพ็ญจันทร์ โชติบาล. (2533). *พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 9.

⁶ ชัย เรื่องศิลป์. (2523). *ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25 ด้านสังคม*. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์. หน้า 144.

⁷ สมบัติ จันทรวงศ์ และช้อนนันทบัล. (2523). *ราชনীติ: บทวิเคราะห์ในความคิดทางการเมืองและสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันคดีศึกษา. หน้า 137-139.

เว้นแต่พระองค์พระมหากษัตริย์นั่นเองจะทรงพระกรุณาพระราชทานอภัยโทษให้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ใครง่ายก็ดี การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษนั้นเด็ดขาดเช่นเดียวกับพระราชอำนาจในการลงโทษ กล่าวคือการพระราชทานอภัยโทษ หรือไม่นั้นสุดแต่พระบรมราชวินิจฉัย ถึงแม้จะมีการบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษ พระองค์ก็อาจไม่พระราชทานอภัยโทษให้ก็ได้ ด้วยเหตุนี้ การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ จึงเป็นการใช้พระราชอำนาจในฐานะ “เจ้าชีวิต” ซึ่งหมายถึง การใช้พระราชอำนาจในการลงโทษและการพระราชทานอภัยโทษ มีลักษณะเด็ดขาดไปตามพระราชอัธยาศัยและพระราชประสงค์ของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งลักษณะเช่นนี้ค่อนข้างแข็งแกร่ง ขาดความยืดหยุ่นผ่อนปรน ทำให้แนวความคิดแบบธรรมราชาเข้ามามีบทบาทที่ยัง การใช้พระราชอำนาจดังกล่าวให้มีลักษณะผ่อนปรนอ่อนโยนด้วยหลักเมตตาธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นแบบผสมผสานกันของแนวความคิดเทวราช เจ้าชีวิต และธรรมราชา อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ผู้ใดได้โดยง่าย ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเด็ดขาดของพระราชอำนาจของพระองค์ จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้กระทำผิดในแต่ละรายจำต้องอาศัยผู้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้ ซึ่งการกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษนั้นเป็นเรื่องที่ต้องเสี่ยงต่อความเป็นความตาย ผู้ขอพระราชทานอภัยโทษอาจต้องพระราชอาญาประการหนึ่งประการใดก็ได้ ดังนั้นนอกจากผู้ต้องโทษจะมีคุณความดีปรากฏมาบ้างแล้ว ผู้ขอพระราชทานอภัยโทษให้นั้นก็เปรียบเสมือนผู้รับรอง หรือรับประกัน⁸ จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดปราน หรือเคารพนับถือ

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษนั้น มิได้จำกัดเฉพาะการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลเฉพาะตัว หากยังพระราชทานพระกรุณาอภัยโทษเป็นการทั่วไปอีกด้วย โดยถือเป็นโบราณราชประเพณีสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ เมื่อเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติจะทรงพระกรุณาแก่ประชาราษฎร์ทั้งปวง

ดังนั้น สรุปได้ว่าแนวความคิดการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์อยุธยานั้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องราชทัณฑ์เป็นการเฉพาะตัวเท่านั้น หากหมายรวมถึงการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปอีกด้วย โดยถือเป็น

⁸ สุพจน์ ธรรมมา. (2525). การศึกษาระบบการอภัยโทษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 40.

โบราณราชประเพณีสำหรับพระมหากษัตริย์ที่จะพระราชทานอภัยโทษในวโรกาสอันเป็นมิ่งมงคลของบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ทำให้ระบบการปกครองได้ย้อนกลับไปคล้ายคลึงกับสมัยสุโขทัย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรกลับไปสู่ความสัมพันธ์ในลักษณะบิดากับบุตร นับเป็นการหวนกลับเพื่อเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง ของแนวความคิดแบบพ่อปกครองลูกซึ่งเคยใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองมาตั้งครั้งสมัยกรุงสุโขทัย หากมีต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการณ์ของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดอันสำคัญยิ่งต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ ซึ่งนอกเหนือไปจากแนวความคิดเดิม 3 ประการในสมัยกรุงศรีอยุธยาอันได้แก่แนวความคิดเทวราช เจ้าชีวิต และธรรมราชา ว่าการที่พระมหากษัตริย์พระราชทานพระกรุณาแก่ผู้ต้องพระราชอาญาใดๆ นั้นมิใช่เพราะเหตุที่ทรงมีพระบรมเดชานุภาพเป็นที่ล้นที่พ้นเหนือชีวิตราษฎรในแผ่นดินที่จะทรงพระกรุณาปล่อยตัวผู้ใดตามพระราชอัชฌาศัย หรือเพราะทรงเป็นธรรมราชาผู้เปี่ยมด้วยน้ำพระราชหฤทัยกรุณาแก่สัตว์ผู้ยากเดือดร้อนเท่านั้น หากเพราะทรงเป็นเสมือนบิดาซึ่งรักและเมตตาต่อพสกนิกร ซึ่งเปรียบเสมือนบุตรธิดาของพระองค์ และแนวความคิดนี้ได้ทวีความสำคัญต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษมากขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์⁹

ดังนั้น สรุปได้ว่าแนวความคิดการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงธนบุรีนี้มีแนวคิดเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาแก่ผู้ต้องพระราชอาญาแล้ว ยังเปี่ยมด้วยน้ำพระราชหฤทัยซึ่งรักและเมตตาเหมือนบุตรบิดาของพระองค์อีกด้วย แนวความคิดนี้ส่งผลต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษจนถึงปัจจุบัน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมานับแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี ตามลำดับ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปฐมกษัตริย์แห่งจักรีวงศ์ ได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นเมืองหลวง การพระราชทานอภัยโทษจะมีพื้นฐานมาจากความเมตตาปราณีในรูปการปกครองแบบธรรมราชา ซึ่งนำแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาในหลักทศพิธราชธรรม 10

⁹ เพ็ญจันทร์ โชติบาล. เล่มเดิม. หน้า 34-35.

ประการมาใช้อันเป็นการแผ่พระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรภายใต้พระบรมโพธิสมภารอย่างเสมอมา ซึ่งจะเห็นในเวลาต่อมาว่าแนวความคิดธรรมราชาและแนวความคิดแบบพ่อปกครองลูก ได้มาผสมผสานกลมกลืนแทบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีผลต่อแนวความคิดในการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์โดยแท้จริง อนึ่งพระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชสมัย นอกจากจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นคุณแก่บ้านเมืองแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงของแนวความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพระราชทานอภัยโทษอีกด้วย ดังได้แยกพิจารณาในแต่ละรัชสมัย ดังนี้

รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระองค์ได้ทรงสังคายนาพระไตรปิฎกอันเป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงบำเพ็ญอภัยโทษปล่อยนักโทษในโอกาสสำคัญของบ้านเมือง มีข้อนำสังเกตเกี่ยวกับการพระราชทานอภัยโทษในครั้งนี้ 2 ประการ คือ ประการแรก การพระราชทานอภัยโทษเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระอนุชาธิราชทรงผนวชนั้น ได้เป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีในการพระราชทานอภัยโทษเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงผนวชในเวลาต่อมา ประการที่สอง ได้แก่ การพระราชทานอภัยโทษปล่อยนักโทษเป็นการทั่วไปในสมัยนี้มีได้ปล่อยทั้งหมดเหมือนในสมัยกรุงศรีอยุธยา หากแต่ปล่อยนักโทษที่สมควรได้รับพระราชทานพระกรุณาให้พ้นจากเรือนจำ และได้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง เนื่องในวโรกาสที่ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ร้อยกษัตริย์เสวยสมณศักดิ์ “พระโองการให้ปล่อยสัตว์ในครั้งนั้น เหมือนมนุษย์ได้เห็นสวรรค์ ทรงปล่อยมนุษย์ชายหญิง คนไทยไทยในคุกตาราง ทิมโกลน ทิมตำรวจ พระโองการโปรดปล่อยสิ้น”¹⁰

การพระราชทานอภัยโทษได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการพระราชทานอภัยโทษที่น่าสนใจ กล่าวคือ การพิจารณาพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษนั้น นอกจากจะพิจารณาถึงความดีงามของนักโทษเป็นรายบุคคลแล้ว ยังต้องพิจารณาตามชั้นโทษของผู้กระทำความผิด โดยแบ่งตามโทษที่ผู้กระทำความผิดได้รับเป็น อุกถฐะกะรุและมขิมโทษ โดยอาศัยการเลื่อนโทษ ล่วงโทษ และหล้นโทษ ซึ่งระบบการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษในลักษณะนี้นั้น สันนิษฐานว่าน่าจะวิวัฒนาการมาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษชั้นต่างๆ ตามที่ปรากฏในพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษในเวลาต่อมาด้วย

¹⁰ กรมหลวงนรินทรเทวี. (2501). *จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี*. พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. 2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. 2310-2363). พระนคร: กรมศิลปากร. หน้า 27.

รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ปรากฏหลักฐานว่ามีการโปรดเกล้าพระราชทานอภัยโทษ เพื่อทรงบำเพ็ญอุกฤษฏ์ทานลดปล่อยนักโทษในโอกาสสำคัญของบ้านเมือง ดังนี้

1. เมื่อคราวกรมขุนกษัตริย์ธรรมาธิบดีก่อการกบฏ ได้ทรงมีพระกรุณาลดหย่อนผ่อนโทษให้แก่ครอบครัวผู้ทำการกบฏ ซึ่งตามพระอัยการกบฏศึกในเวลานั้น ได้กำหนดโทษไว้สำหรับผู้กระทำการกบฏรุนแรงถึงตายเจ็ดชั่วโคตร¹¹

2. เมื่อได้ทรงประกอบราชพิธีอุปราชาภิเษกเจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว ทรงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งเสนาบดีให้ทำบัญชีคนนักโทษ นอกจากพม่า ข้าศึกที่ต้องเวรจำคุกอยู่ ณ คุก เป็นคนสี่ร้อยสี่สิบคน ทรงกรุณาโปรดให้พ้นโทษ

3. เมื่อทรงสร้างหอพระไตรปิฎก ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษ ซึ่งต้องระวางโทษประหารชีวิตทั้งผู้หญิงและผู้ชาย รวม 7 คน¹²

4. ในปีพุทธศักราช 2363 ได้เกิดอหิวาตกโรคครั้งใหญ่ขึ้นในกรุงเทพมหานคร ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบรมธาตุ ทั้งพระราชอาณาเขตออกแห่ไปรอบปรายประน้้าปรีตรทั้งทางบกและทางเรือ พระเจ้าอยู่หัวทรงศีลทั้งพระราชานุวงศ์ ข้าราชการให้ตั้งใจทำบุญสวดมนต์ จึงได้พระราชทานอภัยโทษให้แก่คนโทษที่ต้องเวรจำทั้งหมด เว้นแต่พม่าข้าศึก¹³

การจะทูลเกล้าถวายฎีกาในรัชกาลนี้ จะทำได้ต่อเมื่อเสด็จออกนอกพระราชวังเท่านั้น แต่หากราษฎรผู้ใดต้องการจะทูลเกล้าถวายก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ถวายเรื่องราวมายังพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งได้ว่าราชการกรมตำรวจ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จะทรงแจกให้เจ้ากรมปลัดกรม ตำรวจชำระทุกข์ กรม เอาพระทัยใส่ความก็แล้วไปไม่ได้ไม่สะสมอยู่¹⁴ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงใส่พระทัยในการอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องโทษเพื่อให้ผู้ต้องโทษได้รับการปล่อยตัว เพื่อทรงบำเพ็ญอุกฤษฏ์ทาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระเมตตากรุณาปราณีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

¹¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2*. พระนคร: คุรุสภา. หน้า 3.

¹² กรมหลวงนรินทรเทวี. เล่มเดิม. หน้า 43.

¹³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 115-118.

¹⁴ แหล่งเดิม. หน้า 203.

รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพระราชทานอภัยโทษในรัชกาลนี้ เริ่มแต่การเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ ในปี พุทธศักราช 2367 ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปล่อยนักโทษ และชำระความของราษฎรที่ค้างชำระมาแต่ก่อนโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเคยถวายงานเกี่ยวกับการถวายทูลเกล้าฯ ให้พระบิดามาก่อน กล่าวคือ การขอพระราชทานอภัยโทษ หรือการยื่นถวายเรื่องราวร้องทุกข์ด้วยการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาในสมัยนี้ ราษฎรได้รับความสะดวกเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาล ที่ 2 พระเจ้าแผ่นดินไม่เคยเสด็จออกรับฎีกาในพระราชวัง ราษฎรจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ต่อเมื่อเสด็จออกนอกพระราชวัง ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องจากพระองค์ทรงเคยทำหน้าที่รับฎีกาเมื่อครั้งดำรงพระราชอิสริยยศมาก่อน ทรงทราบถึงความทุกข์ยากของราษฎรเป็นอย่างดี จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกลองวินิจฉัยเกรียงขึ้น ไว้ที่ทิมดาบ กรมวังสำหรับให้ราษฎรที่เดือดร้อนติกลงทูลเกล้าฯ ถวายฎีการ้องทุกข์ต่อพระองค์ได้ เรียกกันว่า “ติกลงร้องฎีกา” ซึ่งในสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป แต่ได้มีการพระราชทานอภัยโทษสำหรับผู้ร้ายที่ถูกลงโทษในความผิดของตน และจะโปรดพระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้นั้น

รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีแนวความคิดแบบพ่อปกครองลูกได้กลับมามีบทบาทสำคัญต่อการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างแท้จริงมากกว่าที่ผ่านมา ดังเห็นได้จากการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกประเพณีที่กีดขวางความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎร ซึ่งหลงเหลือมาจากสมัยอยุธยา เช่น การห้ามราษฎรมองดูพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ตลอดจนประเพณีอื่นๆ พระองค์ก็ทรงโปรดฯ ให้ยกเลิกเสีย ส่วนประเพณีทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงความศรัทธาของราษฎรที่มีความยุติธรรมของพระมหากษัตริย์ตลอดมานั้น ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นหลายประการ เช่น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกการเขียนผู้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา เพราะแต่เดิมมาผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนใจจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาจะต้องถูกเขียน 30 ที เพื่อพิสูจน์ความเดือดร้อนและป้องกันมิให้ถวายฎีกาพำร่าเรื่องเป็นที่รบกวนพระราชหฤทัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้งดเว้นการเขียนเสีย¹⁵

¹⁵ ปราโมทย์ นาคทรพรพ. (2510). *การปรับปรุงประเทศไทยให้สอดคล้องกับความเจริญของบ้านเมือง ตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชการที่ 6*. พระนคร: สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. หน้า 50.

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรซึ่งเห็นว่าตนมิได้รับความยุติธรรมจากศาล ตระลาการหรือลูกขุน ตลอดจนราษฎรซึ่งได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ด้วยเหตุอื่น ๆ ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเพื่อขอพระราชทานความเป็นธรรมแก่ตน และพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศขยายพระบรมราชานุญาตต่อออกไปถึงผู้ไม่สามารถจะถวายฎีกาเองได้ เช่น ถูกกักขัง ก็สามารถฝากให้ญาติพี่น้อง หรือมูลนายมาถวายต่างตัวได้¹⁶ ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่นักโทษซึ่งอยู่ในจองจำเป็นสิ้นพันธุ์ และกลายเป็นธรรมเนียมสำหรับนักโทษที่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาพระราชทานอภัยโทษเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ซึ่งในสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป แต่ได้มีการประกาศให้ผู้กระทำความผิดมาลู่แก่โทษ และจะโปรดพระราชทานยกโทษให้ผู้นั้น ดังปรากฏในประกาศเรื่องภิกษุ สามเณร รักใคร่หญิงจนถึงปาราชิกให้มาลู่แก่โทษ พุทธศักราช 2397¹⁷ ซึ่งเมื่อพระองค์ใกล้สวรรคตก็ยังทรงมีพระราชหฤทัยเฟื่องฟูยินดีสุขของราษฎร ทรงพระราชดำริว่า “ถ้าสิ้นพระองค์ล่วงไปแล้ว ขอให้ท่านทั้งปวง จงช่วยกันทำนุบำรุงแผ่นดินต่อไปให้เรียบร้อยให้สิ้นพราหมณ์อาณาประชาราษฎรได้พึงอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน ขอให้ทูลพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ให้เอาพระธุระรับฎีกาของราษฎรอันมีทุกข์ร้อน ให้ร้องได้สะดวกเหมือนพระองค์ ได้ทรงเป็นธุระรับฎีกามาแต่ก่อน¹⁸ คือ หากรัชกาลที่ 4 สวรรคตลงก็ขอให้ข้าราชการดูแลประชาชนได้อยู่อย่างมีความสุขและให้รับฎีกาของประชาชนที่เดือดร้อนที่มาขอพึ่งพระบารมี”

รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ในยุคปฏิรูปกฎหมายและศาล ในสมัยนี้ได้มีการร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยพระราชประเพณีกรุงสยามอันมีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐธรรมนูญที่มีใช้อยู่ในประเทศต่างๆ ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ร่างพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้มีมาตราที่บัญญัติถึงพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษไว้อย่างชัดเจนว่า พระเจ้าแผ่นดินมีราชศักดิ์านุภาพเป็นอาทิ คือ เป็นที่เกิดของความยุติธรรมที่ระงับทุกข์ร้อนและทรงพระกรุณายกโทษคนผิดกฎหมาย ทั้งยังนับได้ว่าเป็นการนำพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์

¹⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). *ความทรงจำ*. ธนบุรี: เจริญชัยการพิมพ์. หน้า 113.

¹⁷ แหล่งเดิม. หน้า 123-125.

¹⁸ แหล่งเดิม. หน้า 112-113.

การพระราชทานอภัยโทษในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป กล่าวคือ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะนักโทษที่มีคำพิพากษาถึงที่สุด และต้องได้รับโทษอยู่ในเวรจำเท่านั้น แต่หมายรวมถึงผู้ต้องกักขังอยู่ระหว่างพิจารณา เพราะละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย หรือต้องการว่าละเมิดพระราชกำหนดกฎหมายด้วย เช่นเดียวกับนักโทษที่ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษก็มีได้จำกัดอยู่เฉพาะนักโทษที่มีคำพิพากษาถึงที่สุด หากหมายรวมถึงนักโทษที่อยู่ระหว่างฝากขังโดยไม่มีคำปรึกษาโทษหรือคำพิพากษาโทษด้วย อาจกล่าวได้ว่า การพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษในสมัยนี้มีได้ทั้งก่อนและหลังคำพิพากษาถึงที่สุด ซึ่งรูปแบบการพระราชทานอภัยโทษ มี 3 ประการ คือ

ประการแรก การพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ ในฐานะที่ทรงเป็นต้นเกล้าของความยุติธรรมในอันที่จะพระราชทานความยุติธรรมแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยถ้วนหน้า มีแนวคิดที่ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแนวคิดธรรมราชา และแนวคิดแบบพ่อปกครองลูกที่มีต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ ทำให้ทรงมีพระมหากรุณาในการลงพระราชอาญาแก่ผู้กระทำความผิดเสมอ

ประการที่สอง การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ซึ่งนับเป็นประเพณีสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยสืบทอดมาจนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็นประเพณีเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และพสกนิกรของพระองค์ให้กระชับแน่นแฟ้น ในยุคของการปฏิรูประบบกฎหมายและศาลเช่นนี้ สามารถจำแนกได้เป็นการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาก่อนมีการบังคับโทษ อันได้แก่ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษในความผิดอาญาที่มีโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งศาลต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อน ซึ่งในการนำความขึ้นกราบบังคมทูลนั้น จะต้องถวายพร้อมคำพิพากษาของศาลในระดับต่างๆ รวมทั้งฎีกาของจำเลยด้วย ส่วนการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีการะหว่างมีการบังคับโทษ มักได้แก่การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาของนักโทษซึ่งถูกตัดสินจำคุกโดยมีกำหนดเวลาซึ่งมักเป็นการขอพระราชทานพ้นโทษจากเวรจำเป็นส่วนมาก

ประการที่สาม ได้แก่การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ซึ่งมักมีการพระราชทานอภัยโทษในวโรกาสสำคัญของบ้านเมือง เช่น การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตลอดจนพระราชพิธีสำคัญทางพุทธศาสนา โดยพิจารณาว่า นักโทษใดที่เข้าข่ายได้รับพระมหากรุณาพระราชทานอภัยโทษหรือไม่ เฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นไปตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์ในอันที่จะพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปแก่นักโทษ ทั้งที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดและกำลังรับโทษอยู่ในเรือนจำ หรือกำลังอยู่ระหว่างการ

พิจารณาคดี ซึ่งได้มีการพระราชทานอภัยโทษ 2 ครั้ง คือ พระราชหัตถเลขาปล่อยแลลด¹⁹ โทษเนื่องในโอกาสที่เสด็จนิวัติกลับพระนคร ร.ศ. 116 กับ การพระราชทานอภัยโทษในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ร.ศ. 127 เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลายาวนานถึง 40 ปี

รัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการอภัยโทษในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของการพระราชทานอภัยโทษรูปของพระราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาตลอดจนการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะในรายละเอียด

ประการแรก การพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ นั้นพบว่า แนวโน้มของการมีพระบรมราชวินิจฉัยอภัยโทษนั้นลดน้อยลงเป็นอย่างมาก เมื่อเทียบกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่จะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยยืนตามหรือเห็นด้วยกับคำพิพากษาของศาลเสมอ การก้าวล่วงเข้าไปเปลี่ยนแปลงความผิดของคำพิพากษาใดมิได้ก็แต่ในกรณีที่ทรงเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรมเพียงพอแก่จำเลย หรือเพราะทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเท่านั้น

ประการที่สอง การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯถวายฎีกานั้นยังคงมีรูปแบบและหลักการเช่นเดียวกับรัชกาลก่อน หากแต่มีกระบวนการและขั้นตอนซับซ้อนขึ้นกว่าเดิมอันเป็นผลมาจากการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาวาระเบียบการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา พุทธศักราช 2457 ในส่วนการพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาก่อนมีการบังคับโทษอันได้แก่ การพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษในคดีที่ศาลตัดสินลงโทษประหารชีวิต²⁰ หรือจำคุกตลอดชีวิต²¹ นั้น ซึ่งพระองค์จะทรงใช้พระราชวินิจฉัยพิจารณาสำนวนความและฎีกาจำเลยอย่างถี่ถ้วนทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย โดยเฉพาะฎีกาจำเลยนั้นมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะทำให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยอภัยโทษแก่จำเลย ซึ่งการถวายฎีการะหว่างมีการบังคับโทษ อันได้แก่ การพระราชทานอภัยโทษนักโทษในความผิดมหันตโทษ ซึ่งต้องรับโทษจำคุก ทั้งจำคุกตลอดชีวิต และจำคุกมีกำหนดเวลานั้น จะทรงมีพระกรุณาลดหย่อนโทษโดยอาศัยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ ประการแรกต้องเป็นนักโทษซึ่งจำมาถึงกึ่งกำหนดโทษ ในระหว่างต้องรับพระราชอาญาที่มีความ

¹⁹ พระราชหัตถเลขาเรื่องปล่อยแลลดโทษ. *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 (กฎหมาย ร.ศ. 116-117)*. หน้า 335-337.

²⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2459). *เอกสารกรมราชเลขาธิการ คำพิพากษารัชกาลที่ 5-6 เล่ม 6*. หน้า 712-732.

²¹ แหล่งเดิม. หน้า 347-355.

ประพุดิเรียบร้อย หรือมีความดีความชอบพิเศษ อีกประการหนึ่ง ต้องเป็นนักโทษป่วย เจ็บ หรือ พิการ ซึ่งไม่อาจประพุดิชั่วได้อีกเมื่อออกไปนอกเรือนจำแล้ว

อนึ่งเพื่อเป็นการแบ่งเบาพระราชภาระในการพิจารณาความฎีกานักโทษ ซึ่งมีขึ้นมาเป็น จำนวนมากในแต่ละปี ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระราชนิยมในการพระราชทานพระบรม ราชวินิจฉัยฎีกาขึ้นไว้ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาเรื่องราวฎีกาโดยเทียบเคียงตามพระราช นิยม

ประการสุดท้าย การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการพระราชทานอภัยโทษถึง 4 ครั้ง ได้แก่ การพระราชทานอภัยโทษใน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ร.ศ. 129 ซึ่งกระทำในรูปของประกาศเลิกธรรมเนียมการปล่อยนักโทษ ในการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ประกาศยกโทษให้ทหารชั้นเก่าที่ขาดหนีราชการ พระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2459 และพระราชทานอภัยโทษพุทธศักราช 2467²²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากมีการพระราชทานอภัยโทษ แล้วยังได้มีการยกเลิกธรรมเนียมปล่อยนักโทษในการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินใหม่ด้วย โดยทรง พระราชดำริเห็นว่า เป็นธรรมเนียมที่ทำให้นักโทษบางจำพวกนิยมในการที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต แต่การประกาศยกเลิกธรรมเนียมปล่อย (การพระราชทานอภัยโทษ) นักโทษนี้ ก็ไม่ได้มีผลไปถึง คราวที่รัชกาลที่ 7, 8 และ 9 ขึ้นครองราชย์สมบัติ ก็มีการพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาส พระราชพิธีบรมราชาภิเษกทุกคราวไป

ประการเลิกธรรมเนียมปล่อยนักโทษในการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินใหม่ มีดังนี้

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า เป็นราชประเพณีโบราณเมื่อเปลี่ยน รัชกาลใหม่ พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงเลือกปล่อยนักโทษให้จากเวรจำไปตามสมควรทรงพระราชดำริ ว่า ประเพณีเช่นนี้ที่เป็นไปในโบราณกาลก็ชอบอยู่ เพราะนักโทษแต่ก่อนเมื่อต้องจำคุกแล้ว ไม่ว่า โทษหนักเบาอย่างไร ต้องจำคุกโดยไม่มีกำหนดแล้วแต่พระราชอัธยาศัยของพระเจ้าแผ่นดินจะ โปรดเกล้าฯ ให้พ้นโทษเมื่อใด ครั้นมาในรัชกาลของสมเด็จพระชนกาธิราช พระบาทสมเด็จพระ ปรมินทร์มหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ต้องจำคุก มีกำหนดโทษตามสมควร และได้ทรงจัดระเบียบพระราชกำหนดกฎหมายต้องด้วยแบบแผนของ ประเทศที่รุ่งเรืองแล้ว ธรรมเนียมปล่อยนักโทษสมัยกาลที่เปลี่ยนแปลงแผ่นดินเช่นนี้ กลับทำให้นัก โทษบางจำพวกนิยมในการที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต เป็นธรรมเนียมที่ล่วงเวลาอันสมควรเสีย

²² คณะกรรมการฉลองวันพระบรมราชสมภพ ครบ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2532). กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. หน้า 207.

แล้วแต่ในการพระบรมราชาภิเษกครั้งนี้ ยังไม่ได้ประกาศยกเลิกธรรมเนียมปล่อยนักโทษไว้แต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้ากระทรวงต่างๆสำรวจทำบัญชีนักโทษที่สมควรจะปล่อยให้พ้นโทษไปได้ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ปล่อยนักโทษเหล่านั้นไปเป็นรายๆ แล้ว ตั้งแต่บัดนี้ไป โปรดเกล้าฯ ให้บัญญัติไว้ว่า ให้ยกเลิกธรรมเนียมปล่อยนักโทษในการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่เสีย

ประกาศมา ณ วันที่ 25 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ ศก 129 เป็นวันที่ 15 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

เฉพาะการพระราชทานอภัยโทษในรูปของประกาศเลิกธรรมเนียมปล่อยนักโทษในการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินใหม่นั้นมีปรากฏก็แต่ในรัชกาลนี้เท่านั้น ซึ่งในรัชกาลต่อมาก็กลับยึดถือโบราณราชประเพณีในการพระราชทานอภัยโทษในการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่เสมอมา

รัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง มีการตราพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว เปลี่ยนแปลงพระราชฐานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญจนเมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับถาวรในวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 ได้บัญญัติรับรองอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยถือเป็นการใช้พระราชอำนาจในทางบริหาร กล่าวคือ “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ” แต่การพระราชทานอภัยโทษ ไม่มีลักษณะเด็ดขาดและเป็นอิสระเหมือนดั้งเดิม การพระราชทานอภัยโทษในรูปแบบของการมีพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีก่อนการบังคับโทษหมดไป คงมีแต่การขอพระราชทานอภัยโทษเมื่อคดีถึงที่สุดและอยู่ระหว่างการบังคับโทษเท่านั้น ซึ่งบทบัญญัติมาตราในรัฐธรรมนูญ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดรูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษที่ปรากฏในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งนี้จะได้พิจารณาความเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดและรูปแบบของแต่ละกรณีไป ดังนี้

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงการพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ กล่าวคือ อำนาจในการวินิจฉัยอรรถคดี ตั้งแต่โบราณราชประเพณีถือเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เปลี่ยนแปลงมาเป็นอำนาจของศาล ทำให้อำนาจในการวินิจฉัยอรรถคดีตกอยู่แก่ศาลทั้งหมด โดยบริบูรณ์ และเป็นผลให้อำนาจตุลาการซึ่งเคยเชื่อมโยงกับอำนาจบริหารในยุคของการปฏิรูปกฎหมายและศาลต้องแยกตัวเป็นอิสระโดยเด็ดขาด

ประเพณีดั้งเดิมที่ศาลต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูล ในคดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต เพื่อขอพระบรมราชวินิจฉัยจึงสิ้นสุดลง โดยผลของรัฐธรรมนูญ ทำให้รูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ จึงสิ้นสุดลงด้วย อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่างๆ ก็ยังไม่สิ้นสุดลงโดยเด็ดขาด²³

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงการพระราชทานอภัยโทษในรูปของพระบรมราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าถวายฎีกา ซึ่งผลของรัฐธรรมนูญทำให้การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต้องสิ้นสุดลงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาก่อนมีการบังคับโทษ

ประการสุดท้าย การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและรูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป พระบรมราชาโหวาที่ซึ่งเคยบัญญัติไว้ท้ายพระราชกำหนดอภัยโทษแต่ครั้งรัชกาลที่ 6 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 7 นั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระราชกำหนดพระราชทานอภัยโทษก็ไม่ปรากฏพระบรมราชาโหวาอีก

นอกจากนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ได้มีการก่อกำเนิดรูปแบบของการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปขึ้นใหม่อีก 2 รูปแบบ ได้แก่ การนิรโทษกรรมและการล้างมลทิน ซึ่งวางอยู่บนแนวความคิดพื้นฐานของการอภัยโทษที่มีมาตั้งแต่เดิม²⁴

เมื่อได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2477 การพระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 7 ว่าด้วยการอภัยโทษเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา และ ลดโทษสำหรับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปยังคงยึดถือตามโบราณราชประเพณี โดยกระทำผ่านกระบวนการนิติบัญญัติโดยคำแนะนำยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

รัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ ซึ่งพระองค์ทรงมีอายุ 9 ขวบ จึงไม่อาจบริหารพระราชภาระของแผ่นดินด้วยพระองค์เอง ประกอบกับสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงจึงประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อทรงรักษาและศึกษาต่อ จึงมีการตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น เพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจใหญ่ๆ น้อยๆ ทั้งปวงในหน้าที่ของ

²³ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ศูนย์บริการทางวิชาการและกฎหมาย. (2523). *รวมกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475-2521*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. หน้า 2.

²⁴ สุพจน์ ธรรมา. (2525). เล่มเดิม. หน้า 87.

พระมหากษัตริย์ ซึ่งหมายความว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญแทน รวมทั้งการใช้อำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ แม้จะมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ใช้อำนาจในการพระราชทานอภัยโทษก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และรัฐบาลเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษแต่ประการใด

ซึ่งต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับมาจากต่างประเทศมาประทับในประเทศไทยเป็นการถาวร ในพุทธศักราช 2495 จึงได้ทรงใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษตามรัฐธรรมนูญด้วยพระองค์เอง โดยบริบูรณ์ การพระราชทานอภัยโทษทั้งรายบุคคลและเป็นกรทั่วไป จึงปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้

รัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ในช่วงต้นรัชกาลพุทธศักราช 2489 การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษยังต้องกระทำผ่านทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2495 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับในประเทศไทยเป็นการถาวร พระองค์จึงได้ทรงใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษด้วยพระองค์เอง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อได้ครองสิริราชราชสมบัติในปี 2489 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานพระเมตตาแก่ผู้กระทำความผิดอาญาในการพระราชทานอภัยโทษ²⁵

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับในรัชกาลปัจจุบัน ได้บัญญัติรับรองพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษตามคติโบราณไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะรัฐธรรมนูญนั้นจะได้ถูกยกเลิก หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นประการใด ก็ยังคงบัญญัติเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 191 บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ” สำหรับบทบัญญัติของกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษนั้น ยังคงเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 7 ว่าด้วยอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา และลดโทษ ซึ่งประกาศใช้ในรัชกาลก่อนนั่นเอง อย่างไรก็ตามก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการและขั้นตอนบางประการในส่วนเกี่ยวข้องกับตัวบทกฎหมาย และบุคคลที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับการใช้พระราชอำนาจ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพระราชทานอภัยโทษเป็นไปอย่างรอบคอบ

²⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2549). *รวมบทความวิชาการเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชมหาราชทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี*. หน้า 214-215.

รัดกุม และเที่ยงธรรมที่สุด ทั้งในส่วนของพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคล และการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป

จากแนวความคิดและความเป็นมาเกี่ยวกับพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยนับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นต้นมา ปรากฏว่า ได้มีวิวัฒนาการที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย นอกจากแนวความคิดที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม (The King is the fountain of Justice) ซึ่งเป็นแนวความคิดของการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ อันเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปแล้ว ยังมีแนวความคิดแบบ “พ่อกับลูก” อันเป็นรูปแบบการปกครองในยุคสุโขทัยตอนต้น ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระกรุณาต่อพสกนิกรของพระองค์ประดุจบิดาที่มีความเมตตาต่อบุตร แนวความคิดดังกล่าวได้รับการแทนที่ด้วยแนวความคิด “ธรรมราชา” ในยุคสุโขทัยตอนปลาย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงดำรงพระองค์มั่นในทศพิธราชธรรม และปรับเปลี่ยนเข้ากับแนวความคิด “เทวราชา” และ “เจ้าชีวิต” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงพระราชอำนาจเด็ดขาดเหนือชีวิตในแว่นแคว้นได้อย่างสนิทสนมกลมกลืน อย่างไรก็ตามแนวความคิดแบบ “ธรรมราชา” และ “พ่อกับลูก” ก็ได้กลับมามีบทบาทต่อการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่งในสมัยกรุงธนบุรี และทวีความสำคัญยิ่งขึ้นเป็นลำดับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และรัตนโกสินทร์ตอนปลายเลยมาจนถึงปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่าพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยสามารถปรับ “รูปแบบ” เข้ากับสภาวะการณ์ของแต่ละยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคง “เนื้อหา” กล่าวคือ การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างไปจากประมุขของนานาประเทศ บทบาทของการพระราชทานอภัยโทษซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรซึ่งยึดเหนี่ยวพระองค์เปรียบเสมือนที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐ และเป็นที่แจ้งประจักษ์ว่าพระองค์ได้ทรงใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษเป็นไปตามกฎหมาย และเพื่อความเที่ยงธรรม ทำให้เห็นพระเมตตาของพระองค์เสมอมาอันส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกรผู้ต้องโทษทางอาญาแผ่นดิน และครอบครัวของผู้ต้องโทษทางอาญาแผ่นดินเหล่านั้นด้วย

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษในฐานะที่ทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศ และความยุติธรรม

คำว่า “พระราชอำนาจ” นั้นอาจพิเคราะห์ได้เป็น 2 นัย กล่าวคือ นัยแรกเป็นความหมายทางกฎหมายตรงกับรากศัพท์รัฐธรรมนุญอังกฤษว่า Royal prerogative นัยที่สอง เป็นความหมาย

ทางธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมา²⁶ พระราชอำนาจทางกฎหมายนั้นขยายโดยคำว่า “ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ” จึงได้แก่ พระราชอำนาจที่ปรากฏในตัวรัฐธรรมนูญนั่นเอง

พระราชอำนาจในฐานะที่ทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศ และความยุติธรรม (The king is the Fountain) เป็นอำนาจเบ็ดเตล็ดที่ง่วงที่เกิดจากหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย เช่นพระราชอำนาจสถาปนาฐานันดรศักดิ์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ถอดถอนฐานันดรศักดิ์ เรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการ และที่สำคัญที่สุด ก็คือ พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบังคับโทษในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ทรงมีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาจนถึงสมัยการปกครองระบบประชาธิปไตย ซึ่งพระราชอำนาจนี้มีเหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและยืนยาวที่สุดเรื่องหนึ่ง พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษดังกล่าวมีมาก่อนกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กล่าวคือ แต่เดิมพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงใช้พระราชอำนาจดังกล่าวมาโดยตลอดตามโบราณราชประเพณี โดยอาศัยจารีตประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงยุคปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยสามารถปรับ “รูปแบบ” เข้ากับสภาพการณ์ของแต่ละยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคง “เนื้อหา” คือ การใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์

บทบาทของการพระราชทานอภัยโทษซึ่งทวีความสำคัญเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงใช้พระราชอำนาจนี้แสดงให้เห็นว่าพระราชหฤทัยห่วงใยต่อทุกข์ของพสกนิกรซึ่งทุกข์เข็ญทรมาณด้วยผลแห่งทัณฑ์กรรมที่พสกนิกรเห็นว่าพระองค์เป็นเสมือนที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรมในฐานะพระประมุขของรัฐ เป็นที่ประจักษ์ว่าทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามหลักกฎหมายด้วยความเที่ยงธรรม และมีพระเมตตาอย่างเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา อันส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกรผู้ต้องโทษอาญาแผ่นดินทั้งครอบครัวของเขาเหล่านั้นก็ได้รับประโยชน์สุขขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสปรทานให้แก่ข้าราชการตุลาการ ซึ่งทรงมีใจความว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งที่จะได้ช่วยเหลือส่งเสริมให้การประสาทความยุติธรรมเจริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย”²⁷ ความตอนหนึ่งจากพระราชดำริสปรทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่ข้าราชการตุลาการในวโรกาสที่ทรง

²⁶ ชงทอง จันทรางศุ. (2529). *พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 3-4.

²⁷ วิษณุ เครืองาม. (2530, สิงหาคม-พฤศจิกายน). “แนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.” *วารสารกฎหมาย*, 11. หน้า 56.

รับเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์แห่งเนติบัณฑิตยสภา ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเหยียบกระทรวงและศาลยุติธรรมเป็นครั้งแรกในรัชกาล เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2495 นั้นสะท้อนให้เห็นถึงพระบรมราชปณิธานในอันที่จะมีส่วนร่วมในการอำนวยความยุติธรรมได้เป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่ทรงปกครองแผ่นดินยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจใน “การประสาทความยุติธรรม” ซึ่งทรงรู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งให้เจริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การประสาทความยุติธรรมตามคติโบราณในอันที่จะพระราชทานอภัยโทษแก่คนโทษได้ลดหย่อนผ่อนพ้นทัณฑ์กรรมด้วยอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์คุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะพิจารณาพระราชทานอภัยโทษให้แก่คนโทษที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดเป็นประการใดแล้ว พระองค์ทรงใช้พระอัจฉริยภาพประกอบกับพระราชวิจรรณญาณอันรอบคอบลึกซึ้งวินิจฉัยฎีกา และใช้พระราชวิจรรณญาณจากความเห็นที่ทูลเกล้าฯ และฎีกาถวายมาถึงพระองค์ ซึ่งฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษนี้ ต้องเข้าใจว่าไม่ใช้การคัดค้านคำพิพากษาถึงที่สุดของศาล แต่เป็นเพียงการขอพระราชทานพระมหากษัตริย์คุณ โดยแท้เท่านั้น ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์คุณเกี่ยวกับชีวิตและอิสรภาพของราษฎร ส่วนปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายทุกประเด็น ต้องถือว่าถึงที่สุดโดยผลของคำพิพากษา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะไม่ทรงใช้พระราชอำนาจในข้อนี้ ก้าวล่วงเข้าไปในความผิดชอบธรรมของคำพิพากษาของศาลเป็นอันขาด²⁸ ไม่ว่าจะเป็นการอภัยโทษเป็นการทั่วไปหรือการอภัยโทษเฉพาะราย

ซึ่งการขอพระราชทานอภัยโทษ พสกนิกรมีโอกาสดทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ทั้งโดยตรง ก็เหมือนทรงประกาศพระราชประสงค์ให้ชัดเจนว่า พระองค์ทรงดำรงอยู่ในตำแหน่งแห่งกุลบิดรของชาวไทยที่จะทรงช่วยพสกนิกรที่เดือดร้อน ซึ่งพระองค์ทรงพระราชทานความยุติธรรมแก่พสกนิกรของพระองค์โดยถ้วนหน้า กล่าวคือ เมื่อมีความระหว่งกัน ก็ได้รับการพิจารณาอย่างเสมอภาคไม่เข้าข้างฝ่ายใด และไม่ถือว่าใครมีสิทธิเหนือกว่าใครในความยุติธรรม ทำให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความยุติธรรมและเป็นผู้พิพากษาสูงสุดที่มีพระเมตตาต่อพสกนิกรในการพระราชทานอภัยโทษอภัยโทษ ซึ่งเป็นการใช้พระราชอำนาจที่อยู่บนพื้นฐานความกรุณาปราณี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศ และความยุติธรรมที่มีต่อพสกนิกร

ดังนั้น สรุปได้ว่าพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทยมีมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนมาถึงปัจจุบันยาวนานมากกว่าพระราชอำนาจอื่นใด ซึ่งการพระราชทานอภัยโทษแสดงให้เห็นความเมตตากรุณาปราณีที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ประทาน

²⁸ ชงทอง จันทรางศุ. เล่มเดิม. หน้า 152-154.

ให้แก่พสกนิกรที่ต้องคำพิพากษาทางอาญา แสดงให้เห็นพระมหากรุณาธิคุณปราณีของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขที่ทรงห่วงใยต่อพสกนิกร เพราะพระองค์เป็นเสมือนที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรมในฐานะพระประมุขของรัฐ เป็นที่ประจักษ์ว่าทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามหลักกฎหมายด้วยความเที่ยงธรรม และมีพระเมตตาอย่างเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา จึงถือว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศ และความยุติธรรม

2.1.3 แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษ และแนวคิด ทฤษฎีการอภัยโทษ

แนวคิดในเรื่องการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันก็ได้มีวิวัฒนาการขึ้นมาเรื่อย ตามกาลเวลาและยุคสมัยของสังคม จนเกิดทฤษฎีการลงโทษโดยมีวัตถุประสงค์ของการลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญา มีตำราเขียนไว้แตกต่างกัน Grupp ได้กล่าวไว้ว่าการลงโทษมีวัตถุประสงค์อยู่ 4 ประการ คือ (1) ลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นให้แก่สังคม หรือเพื่อสนองผลกรรมของผู้กระทำความผิด (Retribution) (2) ลงโทษเพื่อป้องกันอาชญากรรม (Deterrence) (3) ลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) (4) ลงโทษเพื่อจุดมุ่งหมายรวม (Integration) หมายถึงการลงโทษใคร่เพื่อแก้แค้นให้แก่สังคม ป้องกันอาชญากรรม และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดไปพร้อมๆกัน²⁹

นักคิดทางอาชญาวิทยาที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งคือ Hagan ได้สรุปไว้ว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษ มีอยู่ 7 ประการ คือ (1) เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่เป็นปัญหา (Restraint or Incapacitation) (2) เพื่อป้องกันมิให้บุคคลที่เคยกระทำความผิดต้องกระทำความผิดอีก (Individual or Specific Deterrence) (3) เพื่อป้องกันมิให้คนทั่วไปกระทำความผิดเหมือนกับผู้ที่เคยกระทำความผิด (General Deterrence) (4) เพื่อแก้ไขตัวผู้กระทำความผิดให้กลับเป็นพลเมืองดี (Reform or Rehabilitation) (5) เพื่อตอกย้ำบรรทัดฐานทางศีลธรรม ถือนักโทษคือสัญลักษณ์ของผู้ละเมิดกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรม (Moral Affirmation or Symbolism) (6) เพื่อแก้แค้นให้แก่สังคม (Retribution) (7) เพื่อเป็นการชดเชยในความผิด (Restitution or Compensation) ตามปกติในปัจจุบันนี้มักจะชดเชยกันเป็นเงิน³⁰

ข้อสรุปของ Hagan ดังได้กล่าวมานี้มีความละเอียดลออกว่าแนวความคิดของ Grupp ดังได้กล่าวไว้ก่อนนั้น ที่สำคัญก็คือ Hagan ได้เน้นปัจจัยทางศีลธรรมและปัจจัยทางเศรษฐกิจเข้ามาด้วย ทั้งนี้ถือได้ว่าผู้กระทำความผิดมิได้ทำลายเฉพาะสังคมเท่านั้นแต่ได้ทำลายศีลธรรมและเศรษฐกิจ

²⁹ Grupp E Stanley. (1971). *Theories of Punishment*. Bloomington: Indiana University Press. pp. 5-10.

³⁰ Hagan John. (1985). *Modern Criminology*. New York: Mcgraw-hill Book Company. pp. 288-289.

ด้วย นับเป็นความคิดที่ละเอียดลออและน่าสนใจมากทีเดียว โดยเฉพาะศีลห้าในพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญาเป็นอย่างยิ่ง คนประกอบอาชญากรรมก็คือคนละเมิดศีลห้า นั้นเอง วัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้ง 7 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้นดูเหมือนว่าจะมีความ ชัดแย้งอยู่บ้าง เช่น การแก้แค้นมีน่าจะ ไปกันได้กับการแก้ไข แต่นักอาชญาวิทยาเขาถือว่าความ ชัดแย้งอันนี้สามารถอมชอมกันได้

ซึ่งโทษและแนวคิดการลงโทษของกฎหมายอาญานั้น จะต้องมีส่วนบังคับ หรือเรียก ได้ว่ามีบทกำหนดโทษนั่นเอง³¹ ในเบื้องต้นคงต้องยอมรับกันเสียก่อนว่า ปัญหาที่เหมือนกันอยู่ใน ทุกๆประเทศนั้นก็คือ “ปัญหาอาชญากรรม” ซึ่งเป็นปัญหาที่อาจกล่าวได้ว่า มีมาคู่กับสังคมของ มนุษย์อยู่ตลอดเวลา โดยมีผู้ที่หวังดีต่อสังคมมุ่งหวังที่จะขจัดปัญหาดังกล่าวนี้ให้หมดไปเท่าที่ตน สามารถจะกระทำได้วิธีการของท่านเหล่านี้ได้ปรากฏขึ้นในยุคสมัยต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วส่วน ต่อไปนี้จะเน้นหนักลงไปที่วิธีการเปรียบเทียบแนวความคิดในยุคหลังที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ ความรู้ความก้าวหน้าในเรื่องของศาสตร์ว่าด้วยการลงโทษ

สรุป แนวความคิดและทฤษฎีการลงโทษของนักอาชญาวิทยา³² การลงโทษตาม กฎหมายอาญานั้น มีแนวความคิดในการลงโทษตามกฎหมายอาญา แบ่งเป็นทฤษฎีได้ 5 ทฤษฎี กล่าวคือ

- 1) แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้น (Retribution)
- 2) แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อยับยั้งการทำความผิด (Deterrence)
- 3) แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้ทำความผิด (Rehabilitation)
- 4) แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดผู้ทำความผิดออกจากสังคม (Removal from society)
- 5) แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษที่มีจุดมุ่งหมายรวม (Integration)

2.1.3.1 แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษ

การศึกษาแนวคิดการตามหลักอาชญาวิทยาทำให้สามารถเข้าใจได้ถึงวัตถุประสงค์การ ลงโทษทั้งในอดีตและปัจจุบันว่าในแต่ละยุคสมัยสังคมจะนำตัวผู้ทำความผิดไปลงโทษเพื่อ อะไร ซึ่งส่งผลมาถึงองค์การที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อตัวผู้กระทำ ความผิด

³¹ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. (2548). *ทฤษฎีอาญา*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 77-78.

³² อรรถพร ชูบำรุง. (2523). *อาชญาวิทยาและอาชญากรรม*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์และ รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หน้า 137-143.

1. แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้น (Retribution)

แนวความคิดทางอาชญาวิทยาดั้งเดิม ถือว่าการแก้แค้นเป็นวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายของการลงโทษ กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดกระทำความผิดทำร้าย หรือกระทำให้อื่นเดือดร้อนก็ต้องได้รับผลตอบแทนในการกระทำนั้น โดยให้สาสมแก่ผลแห่งการกระทำนั้น หลักการตอบแทนแก้แค้นนี้ ยึดถือมาตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเรื่องนี้ก็ได้ปรากฏอยู่ในลัทธิยิว (Judaic Doctrine) โดยมีคำกล่าวไว้ว่า “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” (an eye for an eye, and a tooth for a tooth)³³ กล่าวคือ ถ้าฝ่ายหนึ่งถูกทำร้ายจนเสียดวงตา ฝ่ายที่ถูกทำร้ายก็มีสิทธิที่ทำร้ายผู้ที่กระทำตนให้เสียดวงตาเช่นกันได้ ซึ่งถือว่าเป็นการยุติธรรม จึงเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” ดังกล่าว

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นในสมัยก่อน ตัวเจ้าทุกข์เอง หรือญาติพี่น้องของเจ้าทุกข์มักจะถือสิทธิที่จะตอบแทนแก้แค้นฝ่ายตรงข้ามให้สาสมที่ได้กระทำลงไป ต่อมาเมื่อนุชย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มจึงได้มอบอำนาจในการลงโทษแก่ผู้นำ หรือผู้นำกลุ่มและเมื่อนุชย์มีความเจริญเกิดระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายขึ้นก็ได้มีบทลงโทษต่างๆ ซึ่งเป็นการให้สังคมได้แก้แค้นผู้กระทำความผิดโดยผ่านทางกฎหมายบ้านเมืองนั่นเอง แต่ในปัจจุบันการลงโทษโดยถือหลักการแก้แค้นตอบแทน ได้วิวัฒนาการไปตามแนวคิดทางอาชญาวิทยาสมัยใหม่ คือ หลีกเลียงเลิกใช้วิธีการที่ทารุณทรมาณร่างกายมาใช้โทษจำคุกแทน มากน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะความหนักเบาแห่งการกระทำความผิด³⁴

ดังนั้นตามแนวคิดการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นพอสรุปได้ คือการลงโทษเป็นไปเพื่อเป็นการแก้แค้นสำหรับผู้กระทำความผิดที่ได้กระทำผิดลงโดยจะ ได้รับผลแห่งการกระทำนั้นให้สาสมกับการกระทำความผิดที่ตนได้กระทำ

2. แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อยับยั้งการกระทำความผิด (Deterrence)

วัตถุประสงค์ของแนวคิดนี้ คือ เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดให้เกิดความเข็ดหลาบ และจะไม่หวนไม่กระทำความผิดเช่นนั้นอีก พร้อมทั้งป้องกันมิให้ผู้อื่นเอาเยี่ยงอย่างในการประกอบอาชญากรรม ซึ่งได้มีการแบ่งแยกการยับยั้งเป็น 2 ประเภท คือ

(1) การยับยั้งโดยทั่วไป (general Deterrence) เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดให้ผู้อื่นเกิดการเกรงกลัว ไม่กล้าเอาเยี่ยงอย่าง ซึ่งเป็นการยับยั้งมิให้บุคคลทั่วไปกระทำความผิดโดยการ

³³ แหล่งเดิม.

³⁴ ประเทือง ธนียพล. (2538). *อาชญาวิทยาและอาชญากรรม*. กรุงเทพมหานคร: แสงจันทร์การพิมพ์. หน้า 171.

ข่มขู่ให้ประชาชนทั่วไปเกิดความเกรงกลัวในโทษทัณฑ์ที่จะได้รับและไม่กล้าที่จะกระทำความผิดขึ้นอีก

(2) การยับยั้งโดยเฉพาะตัว (special Deterrence) เป็นการลงโทษเพื่อให้เป็นบทเรียนแก่ผู้กระทำความผิดให้รู้สำนึกผิดและเข็ดหลาบ ไม่คิดจะกลับไปกระทำความผิดเช่นนั้นอีก เช่น การจำคุก การใช้แรงงานหนัก เป็นต้น การใช้วิธีลงโทษต่างๆ เหล่านี้สอดคล้องกับหลักธรรมชาติที่ว่า มนุษย์ปรารถนาที่จะได้รับความสงบสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ทรมาน

ดังนั้นตามแนวคิดการลงโทษเพื่อการยับยั้งการกระทำความผิดเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างเข็ดหลาบ เพื่อผู้กระทำความผิดจะไม่กลับไปกระทำความผิดอีกและเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้อื่นเอาเยี่ยงอย่าง

3. แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation)

แนวความคิดในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นเนื่องจากนักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาทพบว่าการลงโทษแก่อาชญากรในลักษณะที่รุนแรงไม่บังเกิดผลต่อผู้กระทำผิด หรือต่อสังคมในด้านการป้องกันอาชญากรรมแต่ประการใด การแก้แค้นผู้กระทำความผิดโดยการลงโทษให้หลาบจำไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีได้ ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้ผู้กระทำความผิดเหล่านั้นมีจิตใจที่ชั่วร้ายมากกว่าเดิม เมื่อพ้นโทษออกแทนที่จะได้สำนึกผิดกลับทำความผิดหนักขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการใช้โทษจำคุกเพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด ซึ่งต่อมากุศลเหล่านั้นได้รับการปลดปล่อยให้กลับเข้ามาสู่สังคม การที่จะทำให้บุคคลดังกล่าวกลับตนเป็นคนดีรับใช้สังคมและไม่ก่ออาชญากรรมขึ้นอีกนั้น จำเป็นต้องหาวิธีการต่างๆ เพื่ออบรมแก้ไขให้เขาเป็นพลเมืองที่ดีต่อไป

จากแนวความคิดดังกล่าว ต่อมาจึงได้วิวัฒนาการเรื่อยมาเป็นแนวความคิดที่จะพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล โดยพิจารณาลักษณะแห่งคดีประกอบ และวิธีการลงโทษและปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดก็พัฒนาให้มีการแยกประเภทผู้ต้องขัง จำแนกลักษณะผู้ต้องขังตลอดจนมุ่งเน้นในการอบรมแก้ไขผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อพ้นโทษแล้ว³⁵

ความคิดในทางแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้พัฒนาเรื่อยมา จนกระทั่งได้มีการนำมาใช้ปฏิบัติแก่ผู้กระทำความผิดทั้งในแง่การใช้เรือนจำและใช้ชุมชน ในการแก้ไขฟื้นฟูในเรือนจำก็อาศัยการใช้เทคนิคต่างๆ ให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นพลเมืองที่ดี เช่น การให้การศึกษา การ

³⁵ ประเทือง ธนียพล. เล่มเดิม. หน้า 170.

ฝึกรักษาชีพ การอบรมทางศีลธรรมและศาสนา การบำบัดทางจิตวิทยา การบำบัดทางแพทย์ การพักการลงโทษ เป็นต้น³⁶

การลงโทษนั้นเพื่อแก้ไขผู้กระทำความผิด ทำให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษสำนึกได้ บ้างว่าไม่ควรกระทำความผิด และตลอดเวลาที่ถูกคุมขังก็จะได้รับการอบรม แก้ไข ฝึกรักษาชีพ ก็จะทำให้เขาสำนึกและกลับตัวเป็นคนดีเมื่อพ้นโทษ³⁷ การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเป็นวิวัฒนาการทางความคิดที่คลี่คลายมาจากการลงโทษซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการยับยั้งการกระทำความผิด เนื่องจากวิธีการลงโทษตามแนวความคิดของการลงโทษเพื่อเป็นการยับยั้งไม่อาจบรรลุผลในการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมได้ เมื่อผู้กระทำความผิดถูกปลดปล่อยตัวออกมาจากทัณฑสถานแล้ว ไม่อาจกลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมแต่กลับประพฤติผิดมากยิ่งขึ้น จากปรากฏการณ์เช่นนี้จึงได้เกิดแรงกระตุ้นหาวิธีการที่จะช่วยเหลือผู้กระทำความผิดโดยลดความเชื่อในเรื่องการลงโทษจำคุก ตระหนักถึงผลเสียของการจำคุก จึงเกิดแนวคิดศึกษาผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขผู้กระทำความผิดให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการที่ผ่อนปรนปราณีตามสภาพและความร้ายแรงของความผิดอันเป็นการผ่อนคลายนความเข้มงวดในการใช้กฎหมาย

ดังนั้นตามแนวคิดการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เป็นแนวคิดที่เห็นว่า การลงโทษที่รุนแรงไม่สามารถช่วยเหลือผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีได้ หากการลงโทษสามารถแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยการฝึกอบรม ให้การศึกษา เป็นต้น ก็สามารถช่วยฟื้นฟูไม่ให้ผู้กระทำความผิดกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกก็จะทำให้เขาสำนึกและกลับตัวเป็นคนดีเมื่อพ้นโทษ

4. แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคม (Removal from society)

ผู้กระทำความผิดในทฤษฎีนี้ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่อันตรายต่อสังคม ดังนั้นสังคมจะต้องตัดผู้กระทำความผิดไม่ให้อยู่ในสังคมเพื่อเป็นการป้องกันการกระทำความผิดเช่นนี้อีก และให้สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรม ในสมัยก่อนมักใช้การแก้แค้นและเนรเทศบุคคลนั้นออกจากชุมชน แต่ในปัจจุบันการลงโทษโดยตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมใช้ 2 วิธีการ

1) การจำคุกตลอดชีวิต เป็นการกักผู้กระทำความผิดมิให้ออกมาสร้างความเสียหายให้กับสังคมอีกต่อไป

³⁶ แหล่งเดิม. หน้า 141.

³⁷ แหล่งเดิม. หน้า 172.

2) การประหารชีวิต เป็นโทษที่มีความรุนแรงมากที่สุด เนื่องจากการทำให้ผู้กระทำความผิดตายไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การยิง การฉีดยา เป็นต้น แต่ในปัจจุบันการลงโทษโดยวิธีการประหารชีวิตนั้น หลายประเทศได้มีการยกเลิกไปแล้ว เนื่องจากมีความรุนแรงและไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษในปัจจุบันที่มีวัตถุประสงค์ให้มีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เช่น บางมลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ดังนั้นตามแนวคิดการลงโทษเพื่อตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นอันตรายไม่ให้อยู่ในสังคมและให้สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรมโดยใช้วิธีการลงโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิต

5. แนวคิด ทฤษฎีการลงโทษที่มีจุดมุ่งหมายรวม (Integration)

เป็นแนวคิดการลงโทษที่นำทฤษฎีอื่นๆ มารวมกันเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการลงโทษต่อผู้กระทำความผิดในปัจจุบัน ทฤษฎีที่มีจุดมุ่งหมายรวม ถือว่า แนวคิดการลงโทษแนวคิดหนึ่งแนวคิดใดควรจะมีจุดมุ่งหมายหลายอย่าง การตอบแทนแก่แก่นให้แก่สังคม การป้องกันอาชญากรรม การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ล้วนเป็นจุดมุ่งหมายของโครงการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด การกล่าวเช่นนี้น่าจะตรงกับความจริง และเป็นสิ่งที่มีเหตุผลมากที่สุดในการลงโทษผู้กระทำความผิดในสังคมปัจจุบัน³⁸

การลงโทษจะต้องกระทำในลักษณะที่จะส่งผลให้ผู้กระทำความผิดสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ นี่ก็เข้าลักษณะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ขณะเดียวกันสังคม หรือประชาชนก็จะพากันสอบถามว่าเราได้ลงโทษ หรือปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างเหมาะสมพอควรแก่โทษหรือไม่ ถ้าหากว่าจะไม่ลงโทษอย่างหนักทีเดียว ลักษณะของการถามเช่นนี้ก็เข้าลักษณะที่ว่าเราได้แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแล้วหรือยัง อนึ่ง เรายังหวังต่อไปว่าผู้กระทำความผิดจะได้รับการปฏิบัติจะกระทั่งว่าเขาจะไม่กลายเป็นคนที่ร้ายกาจต่อไปอีก นี่ก็เข้าลักษณะการป้องกันอาชญากรรม อย่างไรก็ตามในการลงโทษผู้กระทำความผิดสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ ซึ่งผู้กระทำความผิดแต่ละคนจะได้รับการปฏิบัติเพื่อการลงโทษไม่เหมือนการ

ดังนั้นตามแนวคิดการลงโทษที่มีจุดมุ่งหมายรวมเป็นทฤษฎีที่อาศัยแนวคิดตั้งแต่หนึ่งแนวคิดขึ้นไป แนวคิดนี้ก็เป็นการนำแนวคิดตั้งแต่สองแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ก็เพื่อการลงโทษผู้กระทำความผิดจะต้องกระทำในลักษณะที่จะส่งผลให้ผู้กระทำความผิดสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างเหมาะสม วัตถุประสงค์แห่งการลงโทษก็เพื่อทดแทนให้สามกับความผิด เพื่อป้องกันความผิด เพื่อตัดนิสัยผู้กระทำความผิด เพื่อตัดผู้กระทำ

³⁸ แหล่งเดิม. หน้า 142.

ความผิดออกจากสังคมและเพื่อสร้างจิตสำนึก แต่วิธีการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ ก็ขึ้นอยู่กับ การบังคับโทษที่จริงจังและให้เหมาะสมกับความผิด

2.1.3.2 แนวคิด ทฤษฎีการอภัยโทษ

การอภัยโทษมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปรากฏหลักฐานการนำการอภัยโทษมาใช้ในยุคของชนชาติ Hebrews, Greeks และ Roman³⁹ ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าในสมัยกรีกที่ประชุมประชาชนชาวเอเธนส์มีสิทธิที่จะได้รับการลดโทษ หรือกฎหมายของชาวโรมัน (Civil law of Room) ยอมรับสิทธิของจักรพรรดิในฐานะองค์อธิปัตย์ที่จะให้ความกรุณาได้

การอภัยโทษเป็นวิธีที่แสดงถึงความเมตตากรุณาปรานีของพระมหากษัตริย์หรือประมุขของรัฐที่จะใช้อำนาจอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดทางอาญา ซึ่งจะพบเห็นได้ในหลายๆ ประเทศ เช่น พระมหากษัตริย์ในประเทศอังกฤษทรงมีพระราชอำนาจพิเศษที่เรียกว่า Prerogative โดยมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยฟิวคัล ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจอภัยโทษโดยเด็ดขาดซึ่งเป็นอำนาจที่แยกพิเศษ กล่าวคือ เป็นอำนาจส่วนพระองค์ที่อยู่ภายใต้กฎหมาย และอำนาจโดยเด็ดขาด ซึ่งอยู่นอกเหนือจากกฎหมาย

พระราชอำนาจของกษัตริย์ประการหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับ ได้แก่ พระราชอำนาจในการพระราชทานความกรุณาปรานีแก่ผู้กระทำความผิด ทั้งนี้เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการวินิจฉัยบรรดาคดีต่างๆ หรือในการลงโทษผู้กระทำความผิด และมีการอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดในเวลาเดียวกัน พระราชอำนาจในการพระราชทานความกรุณานี้มีการใช้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในความมุ่งหมายหลัก 3 ประการ⁴⁰ คือ

1. ในฐานะเป็นการนำมาใช้ซึ่งข้ออ้างที่ยังมิได้ยอมรับในขณะนั้น เช่น หลักในเรื่องการป้องกันตัว ความวิกลจริต และความเป็นผู้เยาว์
2. ใช้พัฒนาวิธีการใหม่เพื่อจัดการกับผู้กระทำความผิด ซึ่งยังมีได้มีการยอมรับ โดยการนิติบัญญัติ เช่น การเนรเทศ การเกณฑ์ทหาร (military conscription)
3. ใช้เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้คืนมาซึ่งสถานะที่ได้สูญเสียไปเนื่องจากคำพิพากษาลงโทษ (Remove of Disqualification Attaching to Criminal conviction)

และพระมหากษัตริย์มักจะทรงพระราชทานพระมหากรุณาดังกล่าวเพื่อก่อให้เกิดความจงรักภักดีในหมู่พสกนิกร ดังปรากฏจากข้อเขียนของมองเตสกีเออว่า “ความเมตตา คือ คุณสมบัติเด่นชัดของกษัตริย์ ในระบบสาธารณรัฐซึ่งคนมีคุณธรรมเป็นหลักนั้นความเมตตาไม่มีความจำเป็น

³⁹ Galdwell G Robert. (1960). *Criminology*. U.S.A.: The Ronald Press Company. p. 647.

⁴⁰ Sebba Leslie. (1983). *Amnesty and pardon: Encyclopaedia of crime and justice*. pp. 58-59.

น้อยกว่าในรัฐเผด็จการซึ่งครอบคลุมไปด้วยความหวั่นเกรงจะใช้ความเมตตาน้อยกว่า เพราะต้องการควบคุมคนใหญ่โตในรัฐ โดยแสดงตัวอย่างที่รุนแรง ในรัฐราชาธิปไตยซึ่งมีการปกครองด้วยเกียรติศักดิ์ที่บ่อยครั้งเรียกร่องสิ่งซึ่งกฎหมายห้ามไว้ นั้น ความเมตตาเป็นสิ่งจำเป็น การไม่เป็นที่โปรดปรานเทียบได้กับการลงโทษ ระเบียบวิธีพิจารณาเอง คือ การลงทัณฑ์อยู่แล้ว ความอับอายจะเกิดขึ้นรอบด้านเมื่อตอนที่มีการกำหนดลักษณะโทษทัณฑ์ของแต่ละคดี กษัตริย์ได้ประโยชน์นานัปการเพราะมีเมตตา ความเมตตาจะติดจามมาด้วยความรักมากมาจากความรักกษัตริย์จะได้รับเกียรติยศชื่อเสียงสูงส่งจนกระทั่งถือเป็นความสุขเกือบจะทุกครั้งทีพระองค์มีโอกาสดังกล่าวแสดงความเมตตาและในบ้านเมืองแถบนี้กษัตริย์สามารถใช้เมตตาได้เกือบจะทุกครั้ง⁴¹

ความเห็นของแบล็กสโตน (Blackstone) มีว่าการให้ความกรุณาแก่ผู้กระทำความผิดจะเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรโดยถือเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของระบบกษัตริย์ซึ่งจะช่วยผ่อนคลายความเคร่งครัดของกฎหมาย⁴² เช่น ในคดีอาญาจะยกเว้นผู้กระทำความผิดจากการถูกลงโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่มีลักษณะพิเศษ อาจเกิดขึ้นได้จึงจำเป็นต้องลดโทษแก่ผู้กระทำความผิด

เมื่อรัฐสมัยก่อนตัวขึ้น หลักกฎหมายเป็นใหญ่ ถือเป็นอุดมการณ์ทางกฎหมายของรัฐสมัยใหม่ มีผู้เห็นว่า แนวความคิดเรื่องการให้ความกรุณาปราณีแก่ผู้กระทำความผิดจะทำให้ความแน่นอนของการลงโทษเสื่อมถอยลงและสร้างความเสียหายแก่การจัดการกฎหมาย บุคคลดังกล่าวก็คือ ชิซาร์ เบคคาเรีย ซึ่งเขาเห็นว่าการป้องกันอาชญากรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของโทษ แต่ขึ้นอยู่กับความสม่ำเสมอในการลงโทษ ดังนั้นควรจะมีการพิจารณาคดีและการลงโทษตามที่กำหนดกฎหมายโดยเคร่งครัด โดยเขาให้สติว่า ในขณะที่การลงโทษลดความรุนแรงลง การให้ความกรุณาปราณีและการอภัยโทษจะลดลงด้วย การให้ความกรุณาควรจะถูกกันออกจากระบบนิติบัญญัติที่สมบูรณ์ ซึ่งมีการลงโทษไม่รุนแรง และวิธีการตัดสินคดีเป็นไปโดยสม่ำเสมอและรวดเร็ว ความจริงข้อนี้อาจจะดูรุนแรง สำหรับบุคคลที่อยู่ท่ามกลางความไม่เป็นระเบียบของระบบกฎหมายอาญา ซึ่งการอภัยโทษและความกรุณาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อบรรเทาความไร้สาระของกฎหมายและความรุนแรงของโทษ⁴³

⁴¹ มงเตสกีเออ. *เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย*. แปลโดย วิจารณ์ธรรม ตูยานนท์. (ม.ป.ป.). หน้า 111-112.

⁴² Radzinowicz Leon. (1948). *A history of English Criminal law*. New York: The Macmillan. pp. 128-130.

⁴³ Cesare Beccaria. (1971). *On Crime and Punishment, Theories of punishment*. Stanley E Grupp. Bloomington: Indiana University Press. pp. 130-131.

ในประเทศฝรั่งเศส การอภัยโทษถูกใช้อย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 18 ทำให้มีผู้วิจารณ์ว่า การอภัยโทษทำให้เกิดความไม่แน่นอน การรื้อราชฎ์บังหลวงและใช้อำนาจในทางที่ผิด ดังนั้น ภายหลังจากปฏิวัติฝรั่งเศส มีการปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญาขึ้น โดยยกเลิกการอภัยโทษทั้งหมดแต่ต่อมาในสมัยนโปเลียน โบนาปาร์ตได้รื้อฟื้นการอภัยโทษอีกครั้ง

ในประเทศไทยการอภัยโทษปรากฏหลักฐานว่านำมาใช้ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษเป็นของพระมหากษัตริย์ที่แดงผ่านถึงความเมตตากรุณาที่พระองค์ประทานให้แก่พสกนิกร

ซึ่งจะเห็นว่าการอภัยโทษของประเทศต่างๆ นั้น เกิดจากทฤษฎีความเมตตากรุณาปราณีของพระมหากษัตริย์ หรือประมุขของรัฐที่มีต่อพสกนิกรที่ต้องโทษ เพื่อช่วยเหลือ เยียวยาความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่พสกนิกร

เฮนรี แคบอท ลอร์ด ได้ให้ทฤษฎีไว้ว่า “ความผิดยิ่งร้ายแรงเพียงใด ศาลก็ยิ่งลงโทษหนักเพียงนั้น และโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับการปล่อยตัวไป โดยการให้อภัยโทษก็มีมากยิ่งขึ้นเพียงนั้นด้วยเหมือนกัน” กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดกระทำความผิดร้ายแรงต้องได้รับการลงโทษหนักและในขณะเดียวกันผู้กระทำความผิดก็มีโอกาสได้รับการอภัยโทษมากกว่าผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษเล็กน้อย⁴⁴ โดยได้ศึกษาจากนักโทษชายที่ได้รับการปล่อยตัวไปจากเรือนจำของมลรัฐและของรัฐบาลกลาง ตลอดจนสถานคดีนิสัยต่างๆ ในปีคริสต์ศักราช 1946 ร้อยละ 5.9 ของผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปได้รับการปล่อยตัวไปโดยได้รับการอภัยโทษเมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละ 2.5 ของผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษจำคุกระหว่าง 5 ปี ถึง 9 ปี ที่ได้รับการปล่อยตัวไปโดยการอภัยโทษและเมื่อพิจารณาความร้ายแรงของความผิดประกอบกับข้อมูลแหล่งเดียวกัน ก็แสดงให้เห็นว่าโทษที่กระทำร้ายแรงได้รับการอภัยโทษมากกว่าผู้ที่กระทำความผิดไม่ร้ายแรง นอกจากทฤษฎีความร้ายแรงของความผิด และความรุนแรงของการลงโทษนั้น ฐานะทางสังคมของผู้ต้องโทษก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ได้รับการอภัยโทษมาก หรือน้อยด้วย เช่น ในมลรัฐทางภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา ผู้กระทำความผิดที่เป็นชนชั้นผู้ดีได้รับการอภัยโทษน้อยกว่าผู้ที่กระทำความผิดที่มาจากชนชั้นต่ำ ผู้กระทำความผิดที่เป็นคนผิวดำได้รับการอภัยโทษน้อยกว่าผู้กระทำความผิดที่เป็นคนผิวขาว

ดังนั้นตามแนวคิดและทฤษฎีการอภัยโทษของเฮนรี แคบอท ลอร์ด การอภัยโทษจะไม่พิจารณาพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษาแล้ว โดยไม่ได้ดูว่ากลับตัวเป็นคนดีแล้วหรือไม่ แต่ทฤษฎีนี้จะดูจากฐานความผิดและฐานะ กล่าวคือเมื่อผู้กระทำความผิดกระทำ

⁴⁴ สุพจน์ ธรรมา. เล่มเดิม. หน้า 280.

ความคิดร้ายแรงต้องได้รับการลงโทษหนักและในขณะเดียวกันผู้กระทำความผิดก็มีโอกาสได้รับการอภัยโทษมากกว่าผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษเล็กน้อยและผู้กระทำความผิดที่เป็นชนชั้นผู้ดีได้รับการอภัยโทษน้อยกว่าผู้ที่กระทำความผิดที่มาจากชนชั้นต่ำ ดังคำกล่าวของเฮนรี แคบอท ลอร์ด ที่ว่า “ความคิดร้ายแรงเพียงใด ศาลก็ยิ่งลงโทษหนักเพียงนั้น และโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับการปล่อยตัวไป โดยการให้อภัยโทษก็มีมากยิ่งขึ้นเพียงนั้นด้วยเหมือนกัน

2.2 หลักพื้นฐานของการอภัยโทษ

การอภัยโทษมีมาตั้งแต่โบราณกาลสืบเนื่องมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงเมตตากรุณาแก่ผู้กระทำผิด เพื่อให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดี สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างพลเมืองที่ดี และปกติสุข เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งและถ่องแท้ยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาหลักพื้นฐานของการอภัยโทษ ในเรื่อง ความหมาย วัตถุประสงค์ ประเภท ขั้นตอนและหลักเกณฑ์ บทบัญญัติและผลทางกฎหมาย ข้อวิจารณ์ และการเปรียบเทียบความแตกต่างของการอภัยโทษ กับนิรโทษกรรม การล้างมลทิน การลดวันต้องโทษ และการพักการลงโทษ

2.2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการอภัยโทษ

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การอภัยโทษ” หรือ “การพระราชทานอภัยโทษ” ไว้ดังนี้

1. อภัยโทษ หมายถึง การยกโทษทางอาญา เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์⁴⁵
2. การอภัยโทษ หมายถึง การเมตตาปราณีอันมาจากอธิปไตย หรือประมุขแห่งรัฐอันมีที่ประสงค์ที่จะมิให้ผู้ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษนั้นได้รับโทษทั้งหมด หรือแต่บางส่วนเหตุผลแห่งการที่มีวิธีการเช่นนี้ นอกจากความรู้สึกเมตตาสงสารทางจิตใจแล้ว ก็คือ ว่าอาจใช้สำหรับแก้ความบกพร่อง หรือความคิดพลาดของศาลได้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิต และได้รับอภัยโทษจากอธิปไตยนั้น อาจจะกลับแสดงความบริสุทธิ์ของตนได้และขอให้ล้างมลทินเสียได้ในภายหลัง⁴⁶

3. การอภัยโทษ หมายถึง การที่ฝ่ายบริหาร หรือประมุขของรัฐทรงยกโทษให้ผู้กระทำความผิด ที่ต้องโทษตามคำพิพากษาของศาล โดยให้ปล่อยตัวพ้นโทษไป การปล่อยตัวไปนี้จะมีเงื่อนไขหรือไม่มีเงื่อนไขก็ได้ หรืออาจมีการลดโทษที่ร้ายแรงเป็นโทษที่เบากว่า⁴⁷

⁴⁵ เอกุต์ เอช. (2478). *กฎหมายอาญา*. พระนคร: อักษรนิติ. หน้า 337.

⁴⁶ ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์. หน้า 878.

⁴⁷ สุพจน์ สุโรจน์. (2525). *กฎหมายอาญา 1*. กรุงเทพมหานคร: ป.สัมพันธ์พาณิชย์. หน้า 279.

4. การอภัยโทษ หมายถึง การปลดปล่อยผู้ต้องขัง วิธีนี้เป็นวิธีที่ฝ่ายบริหารได้ให้ความกรุณาแก่ผู้กระทำความผิด โดยผ่อนผันให้ผู้กระทำความผิด ซึ่งศาลพิพากษาให้ลงโทษไม่ต้องรับโทษ ลดโทษให้น้อยลง หรือได้รับการปลดปล่อยตัวจากที่คุมขัง การอภัยโทษอาจมีทั้งการอภัยโทษโดยเด็ดขาดไม่มีเงื่อนไข หรือการอภัยโทษโดยมีเงื่อนไข ซึ่งในกรณีหลังนี้เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับการอภัยโทษจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ถ้าผู้ได้รับการอภัยโทษปฏิบัติผิดเงื่อนไข อาจถูกเรียกกลับตัวเข้าควบคุมไว้ในเรือนจำตามเดิม หรือเพิ่มโทษเท่าเดิมเป็นต้น นอกจากนี้ การอภัยโทษยังมีลักษณะพิเศษอันเป็นข้อจำกัด คือ ผู้ที่ได้รับการอภัยโทษแม้ว่าจะถูกปลดปล่อยตัวได้รับอิสระ แต่ก็ยังถือว่า เคยเป็นผู้กระทำความผิดและต้องคำพิพากษาของศาล ซึ่งจะถูกตัดสิทธิบางอย่าง เป็นต้นว่า ไม่สามารถเข้ารับราชการ และเมื่อกระทำความผิดอีกศาลอาจพิจารณาเพิ่มโทษฐานกระทำความผิดหลายครั้งไม่ขีดหลาบ

อำนาจในการอภัยโทษเป็นของฝ่ายบริหาร แต่โดยปกติแล้วจะมอบให้แก่ประมุขของประเทศเป็นผู้ใช้ สำหรับประเทศไทย การอภัยโทษเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์⁴⁸

5. การอภัยโทษ หมายถึง การที่ให้อำนาจประมุขแห่งรัฐที่จะวินิจฉัยให้เป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย หรือการอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษโดยทั่วไปในวาระที่มีการเฉลิมฉลองรัฐพิธีในโอกาสต่างๆ สำหรับประเทศไทย มีการพระราชทานอภัยโทษในกรณีที่มีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเฉพาะราย และการพระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องขังทั่วประเทศในโอกาสต่างๆ กัน เงื่อนไขการพระราชทานอภัยโทษจะมีอย่างไรจะบัญญัติไว้ในพระราชกฤษฎีกาเป็นคราวๆ ไป⁴⁹

6. การอภัยโทษ หมายถึง การปล่อยตัวไปจากเรือนจำโดยไม่มีเงื่อนไข หรือมีเงื่อนไข ส่วนการอภัยโทษโดยมีเงื่อนไขนั้น มักจะกระทำในกรณีที่ผู้ขออภัยโทษนั้นประสงค์ที่จะเดินทางออกไปนอกราชอาณาจักร ซึ่งถ้าเขาไม่สามารถกระทำเช่นนี้ได้ จะทำให้การอภัยโทษนั้นสิ้นผล ทำให้เขาต้องกลับสู่เรือนจำ และในปัจจุบันการอภัยโทษเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานทางกฎหมายอาญา⁵⁰

7. การอภัยโทษ หมายถึง การปลดปล่อยผู้มีความผิด หรือเป็นการยกโทษให้แก่ผู้ที่ถูกลงโทษโดยผู้มีอำนาจของรัฐโดยทั่วไป ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายบริหาร เช่น ในอังกฤษผู้มีอำนาจให้อภัย

⁴⁸ อรรถ สุวรรณบุพผา. (2518). *หลักอาชญาวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. หน้า 173.

⁴⁹ วิวิทย์ จตุปรีสุทธิ. (2511). *วิวัฒนาการว่าด้วยการลงโทษและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามประมวลกฎหมายอาญา*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 26-27.

⁵⁰ Caldwell G. Robert. (1965). *Op.cit.* pp. 439, 653.

โทษได้แก่ สมเด็จพระราชินี ในสหรัฐอเมริกา ได้แก่ ประธานาธิบดี และมลรัฐต่างๆ ของสหรัฐอเมริกาได้แก่ คณะรัฐบาลประจำมลรัฐ⁵¹

8. การอภัยโทษ หมายถึง วิธีการสำหรับยกโทษให้แก่ผู้ที่กระทำความผิด ซึ่งกำลังรับโทษอยู่โดยทั่วไป หรือเป็นวิธีการสำหรับใช้ในกรณีที่มีข้อสงสัยในโทษที่ลงว่าเป็นกรรมหรือไม่⁵²

9. การอภัยโทษ หมายถึง วิธีการสำหรับปลดปล่อยนักโทษ ในกรณีพิเศษโดยใช้อำนาจทางการบริหาร อันเป็นความกรุณาของรัฐบาล⁵³

10. การอภัยโทษ หมายถึง การแสดงความเมตตาให้แก่ผู้ที่ถูกตัดสินลงโทษ ซึ่งสามารถแสดงเหตุผลตามความเป็นจริงในเวลาต่อมาได้ว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือผู้กระทำความผิดที่แท้จริงยอมรับสารภาพ แต่ไม่สามารถหาวิธีอื่นที่จะปลดปล่อยผู้ซึ่งถูกลงโทษได้ การอภัยโทษ อาจใช้ปลดปล่อยผู้กระทำความผิดในทางอาญาซึ่งมีกฎหมายบัญญัติออกมาภายหลังให้ยกเลิกการกระทำความผิดนั้น หรือปลดปล่อยผู้ที่ถูกลงโทษจำคุกมาบ้างแล้ว เพราะมีพยานหลักฐานผูกมัดพุ่งตรงมายังจำเลยให้ตกเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น การใช้อำนาจการอภัยโทษจึงเป็นการป้องกันหรือแก้ไขความไม่ยุติธรรม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากกระบวนการพิจารณาของศาล⁵⁴

11. การอภัยโทษ หมายถึง ยกโทษ หรือเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา หรือลดโทษให้แก่ผู้ต้องคำพิพากษาให้ต้องรับโทษทางอาญาเมื่อคดีถึงที่สุดแล้วเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ⁵⁵

12. การอภัยโทษ หมายถึง การให้อิสระภาพอันเป็นของขวัญที่รัฐจะมอบให้แก่ผู้กระทำความผิดในการที่จะได้รับการยกโทษ หรือบรรเทาโทษลง⁵⁶

13. การอภัยโทษ หมายถึง แบ่งแยกความหมายของการอภัยโทษออกเป็น การอภัยโทษตามรับธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 225 ประการหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องการอภัยโทษตามจารีตประเพณี และอีกประการหนึ่ง คือ การอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 7 ซึ่งเป็นเรื่องของการบังคับโทษตามกฎหมายอาญา

⁵¹ Britannica Encyclopaedia. (1962). *A New Survey of Universal Knowledge* (Vol.17). London: Encyclopaedia Britannica Ltd. pp. 282-283.

⁵² Johnson H. Elmer. (1978). *Crime Correction and Society*. U.S.A.: The Dorsey Press. p. 240.

⁵³ Tannenbaum.Frank. (1938). *Crime and the Community*. Ginn and Company: U.S.A. p. 437.

⁵⁴ Cavan Shonle Ruth. (1953). *Criminology*. New York: Thomas Y Crowell Company. p. 637.

⁵⁵ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.

⁵⁶ Gamer A Bryan. (2004). *Black's Law Dictionary* (Eighth Edition). USA.: Thomson West Publishing Co. p. 1144.

1) การอภัยโทษตามจารีตประเพณี มีความหมายกว้างกว่าการอภัยโทษตามกฎหมายอาญา เป็นการอภัยโทษตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงการอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย กล่าวคือ ขอบเขตของโทษที่อยู่ในข่ายได้รับพระราชทานอภัยโทษนั้นนอกจากจะเป็นโทษทางอาญาแล้ว ยังหมายรวมถึงโทษ หรือทัณฑ์อื่นที่ไม่ใช่โทษทางอาญาด้วย เช่น โทษทางวินัย โทษตัดสิทธิทางการเมือง โทษยึดทรัพย์สินตามกฎหมายฟอกเงิน โทษตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรี หรือคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติด้วย โดยมีคำจำกัดความหมายว่า

“การพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์แก่ผู้ต้องโทษประเภทต่างๆ ให้ได้รับการปล่อยตัว หรือลดโทษ โดยมีทั้งการพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานพระมหากรุณา และในรูปของการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการเสนอให้มีการพระราชทานอภัยโทษ

2) การอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นการอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภาค 7 ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในระหว่างการบังคับโทษแก่ผู้ต้องโทษในคดีอาญาที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว และผู้ขอพระราชทานอภัยโทษยังถูกบังคับโทษอยู่ โดยมีคำจำกัดความหมายถึง “วิธีการที่ประมุขแห่งรัฐจะให้ความปรานีแก่ผู้ถูกลงโทษเพราะการกระทำผิดอาญาไม่ว่าในรูปการยกโทษ หรือลดหย่อนผ่อนโทษ⁵⁷

14. ประเทศอังกฤษการอภัยโทษ หมายถึง การที่รัฐได้ปล่อยตัวผู้กระทำความผิดให้พ้นจากการลงโทษอันเนื่องมาจากการกระทำผิดกฎหมายอาญาของบุคคลนั้น การอภัยโทษนั้นอาจจะกระทำได้ทั้งก่อนที่จะมีการฟ้องคดี หรือในระหว่างที่มีคดี หรือหลังจากมีคำพิพากษาแล้ว หรือในระหว่างรอการลงโทษประหารชีวิต ผลของการอภัยโทษ คือ ทำให้ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลใหม่และพ้นผิดจากการลงโทษ⁵⁸

15. ประเทศสหรัฐอเมริกาการอภัยโทษ หมายถึง วิธีการที่แสดงถึงความเมตตา กรุณา ที่กระทำโดยผ่านฝ่ายบริหารที่ซึ่งจะยกเว้นตัวบุคคลจากการลงโทษตามคำพิพากษา ซึ่งเป็นผลทำให้ยกเลิกการลงโทษและยังเป็นผลให้ยกเลิกความผิดด้วย⁵⁹ เนื่องจากว่าในสหรัฐอเมริกานั้นการอภัยโทษยังมีความหมายรวมไปถึงการนิรโทษกรรมด้วยกล่าวคือ การนิรโทษกรรมในสหรัฐอเมริกานั้น

⁵⁷ ศิริ ปะทะจันนัง. เล่มเดิม. หน้า 9-10.

⁵⁸ Jowitt Eart. (1959). *The Dictionary of English law*. London: Sweet & Maxwell Limited. p. 1293.

⁵⁹ Sutherland H. Edwin. (1960). *Principles of Criminology*. U.S.A.: J.B. Lippincott Company. p.

ก็คือ การอภัยโทษให้แก่กลุ่มบุคคลที่กระทำผิดทางอาญา ซึ่งโดยปกติ ได้แก่ ผู้กระทำความผิดทางการเมืองและเป็นการให้อภัยโดยไม่เจาะจงตัวบุคคลหนึ่งบุคคลใดในกลุ่ม⁶⁰

16. ประเทศฝรั่งเศสการอภัยโทษ หมายถึง เป็นวิธีการที่ประธานาธิบดีได้ทำการยกโทษ หรือลดโทษตามคำพิพากษาลงให้แก่ผู้กระทำความผิด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การอภัยโทษ หมายถึง เป็นวิธีที่ใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงแสดงถึงความเมตตาคุณของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดที่ต้องโทษตามคำพิพากษาของศาลและให้เขากลับคืนสู่สังคมได้เร็วกว่าปกติ โดยให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดได้กลับตัวเป็นคนดี แก้ไขฟื้นฟู ผู้กระทำความผิด เพื่อให้เขาได้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ตามปกติสุข

วัตถุประสงค์สำคัญของการอภัยโทษ มีอยู่หลายประการ ดังนี้

1. เพื่อมุ่งแก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมโดยสมบูรณ์ตามแบบหลักนิติธรรม

2. เพื่อความมุ่งหมายพิเศษโดยการยึดวันสำคัญมิ่งมงคลต่างๆ ของบ้านเมือง แสดงความมีเมตตาจิต สงเคราะห์ผู้ต้องขังให้ได้รับการปลดปล่อยพ้นโทษ หรือลดหย่อนผ่อนโทษ จะได้มีใจสำนึกผิด

3. เพื่อแก้ไข ฟื้นฟูผู้กระทำผิด วิธีหนึ่งของแนวความคิดทฤษฎีการลงโทษให้เขาสามารถกลับตัวเป็นพลเมืองที่ดี และให้โอกาสผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคม

4. เพื่อเป็นวิธีที่รัฐใช้พิจารณาถึงความเหมาะสมของการลงโทษหลังมีคำพิพากษาต่อผู้กระทำความผิดทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพิจารณาถึงการแก้ไข ปรับปรุงตัวเป็นคนดีของผู้กระทำความผิดได้เร็วกว่าปกติ ก่อนครบกำหนดระยะเวลาลงโทษตามคำพิพากษา

5. เพื่อแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม อาจเป็นการแก้ไขกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาคดีที่ผิดพลาดไป เช่น

1) ศาลพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดต่างๆ ที่ยังมีข้อสงสัยหรือหลักฐานไม่เพียงพอ กล่าวคือ มีคนร้าย 4 คน ไม่ปรากฏว่าคนใดเป็นผู้ที่ฆ่าผู้ตาย แม้ทางนิติบัญญัตินักโทษเด็ดขาดนี้มีความผิดฐานเป็นตัวการ แต่เมื่อพิจารณาถึงความร้ายแรงของการกระทำความผิดของแต่ละคน ไม่อาจยืนยันได้ว่านักโทษเด็ดขาดผู้นี้เป็นคนร้ายที่ฆ่าผู้ตายจึงมีการยื่นเรื่องรื้อขออภัยโทษ

2) การประสาทความยุติธรรมที่ผิดพลาด เช่น พิพากษาลงโทษผู้ต้องหาฐานฆ่าคนตายแล้ว ต่อมาปรากฏว่าผู้ตายนั้นยังมีชีวิตอยู่ จึงอาจมีระบบกฎหมายพิเศษเพื่อแก้ไขให้มีความ

⁶⁰ Galdwell G Robert. Op.cit. p. 647.

ยุติธรรม โดยการอภัยโทษ ซึ่งเป็นวิธีเปิดช่องให้มีการนำความคิดว่าด้วยความยุติธรรมมาปรับปรุง
แต่งกฎหมายให้มีความยุติธรรมอยู่เสมอ⁶¹

3) เพื่อบรรเทาความรุนแรงของโทษตามคำพิพากษา ซึ่งความรุนแรงของโทษ
ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการที่กฎหมายบัญญัติไว้รุนแรง เพื่อสนองนโยบายของรัฐที่ต้องการลดการ
กระทำความผิดบางประเภท

6. เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของการบังคับผลทางกฎหมาย

7. เพื่อประโยชน์ทางการบริหารและการเมือง

8. เพื่อเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประมุขของมิตรประเทศ ถ้อยที่ถ้อยอาศัย
ซึ่งกันและกันในกรณีที่เกี่ยวข้องกับนักโทษต่างชาติ

9. เพื่อเป็นการบรรเทาความแออัด ยัดเยียดของผู้ต้องโทษ จึงใช้วิธีการอภัยโทษ
เพื่อที่จะได้ลดจำนวนผู้ต้องขังลง

10. เพื่อเหตุผลทางด้านมนุษยธรรม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการอภัยโทษ คือ เพื่อพิจารณาความ
เหมาะสมผู้กระทำความผิดที่สมควรได้รับการอภัยโทษ ที่มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น โดยสามารถกลับไปใช้
ชีวิตในสังคมได้ตามปกติ และไม่คิดที่จะกระทำความผิดซ้ำอีก

2.2.2 ประเภท เงื่อนไข หลักเกณฑ์และขั้นตอนของการอภัยโทษ

การแบ่งประเภทของการอภัยโทษอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ กล่าวคือ แบ่งตาม
ลักษณะของผู้ได้รับการอภัยโทษ แบ่งตามผลของการได้รับการอภัยโทษ แบ่งตามที่มาของการอภัย
โทษ มีดังนี้⁶²

1. แบ่งตามลักษณะของผู้ได้รับการอภัยโทษ

หากพิจารณาโดยหลักทั่วไปแล้ว การอภัยโทษควรจะต้องเป็นการพิจารณาจากตัวผู้
ต้องโทษเป็นรายๆ ไป (Individualization) เท่านั้น แต่โดยที่ประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์
มาช้านาน ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ กับราษฎรมีลักษณะพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบ
“พ่อปกครองลูก” ในสมัยสุโขทัย เป็นต้น ทำให้การอภัยโทษมีลักษณะพิเศษ โดยแต่เดิมใน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติ เรื่องดังกล่าวไว้ในมาตรา 191 ว่า
“พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ” ซึ่งเป็นบทบัญญัติถึง

⁶¹ ปรีดี เกษมทรัพย์. (2543). *นิติปรัชญา* (พิมพ์ครั้งที่5). กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 288.

⁶² สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. เล่มเดิม. หน้า 193-196.

พระราชอำนาจในเรื่องดังกล่าวเป็นการทั่วไป แต่หากแบ่งการอภัยโทษตามลักษณะของผู้ได้รับการอภัยโทษแล้วอาจแบ่งได้เป็น

ก) การอภัยโทษเฉพาะราย (Individualization Pardon)

การอภัยโทษเป็นรายบุคคลเป็นรูปแบบการอภัยโทษอย่างแท้จริง ที่เป็นไปตามหลักทั่วไปซึ่งเป็นการพิจารณาจากตัวผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคล (Individualization) โดยการได้รับการอภัยโทษนี้จะสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ในการอภัยโทษ คือ การที่ผู้ต้องโทษนั้นมีความประพฤติที่ดีขึ้น และในขณะเดียวกันการอภัยโทษก็เป็นการแสดงออกถึงความเมตตาปราณีของประมุขรัฐต่อผู้ต้องโทษรายนั้นๆ ที่ได้รับการพิจารณาแล้ว

การอภัยโทษเป็นรายบุคคลนี้ปัจจุบันบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 259 คือ

“มาตรา 259 บัญญัติว่า ผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษอย่างใดๆ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เมื่อคดีถึงที่สุด ถ้าจะทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษ จะยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้”

ข) การอภัยโทษเป็นการทั่วไป (General Pardon)

การอภัยโทษทั่วไปอาจเป็นรูปแบบที่ไม่ตรงตามหลักทั่วไปซึ่งต้องพิจารณาตัวผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคล (Individualization) นี้ แต่การอภัยโทษทั่วไปซึ่งจะเป็นการให้อภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษจำนวนมากนี้ก็จะเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของการอภัยโทษของไทย ที่เป็นการแสดงออกถึงพระเมตตาคุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราษฎรของพระองค์ในวโรกาสที่สำคัญต่างๆ เช่น การให้อภัยโทษในพิธีบรมราชาภิเษก โดยถือเป็นการทรงบำเพ็ญอภัยทานด้วย

การอภัยโทษทั่วไปนี้ปัจจุบันบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 261 ทวิ คือ

“มาตรา 261 ทวิ ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นเป็นการสมควรจะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ขอให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษก็ได้

การพระราชทานอภัยโทษตามวรรคหนึ่ง ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา”

2. แบ่งตามผลของการได้รับการอภัยโทษ

การอภัยโทษไม่ว่าจะเป็นการอภัยโทษเป็นรายบุคคล หรือการอภัยโทษทั่วไปหากพิจารณาจากผลของการได้รับการอภัยโทษแล้ว โดยหลักทั่วไปการอภัยโทษจะมีต่อผลในการบังคับโทษตามคำพิพากษาดังนั้น การอภัยโทษหากแบ่งตามผลของการได้รับการอภัยโทษแล้ว อาจแบ่งได้ดังนี้

ก) การอภัยโทษปล่อย

ในกรณีของการอภัยโทษปล่อยนั้นจะมีผลทางกฎหมายทำให้ผู้ได้รับการอภัยโทษพ้นจากการถูกบังคับตามคำพิพากษาเลย เช่น กรณีผู้ที่ได้รับการอภัยโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก หากได้รับการอภัยโทษปล่อยแล้ว ผลก็คือ ผู้นั้นไม่ถูกบังคับตามคำพิพากษาอีกต่อไป

ข) การอภัยโทษลดโทษ

ในกรณีของการอภัยโทษลดโทษนั้นจะมีผลทางกฎหมายทำให้ผู้ได้รับการอภัยโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ไม่ต้องถูกบังคับตามคำพิพากษาแต่เพียงบางส่วน เช่น กรณีผู้ที่ได้รับการอภัยโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกตลอดชีวิต หากได้รับการอภัยโทษลดโทษเป็น จำคุก 50 ปีแล้ว ผลก็คือ ผู้นั้นไม่ต้องถูกบังคับตามคำพิพากษา คือ ไม่ต้องถูกจำคุกตลอดชีวิต แต่จำคุก 50 ปี แทน

ค) การอภัยโทษเปลี่ยนโทษ

ในกรณีของการอภัยโทษเปลี่ยนโทษนั้นจะมีผลทางกฎหมายทำให้ผู้ได้รับการอภัยโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ไม่ต้องถูกบังคับโทษตามคำพิพากษา เช่น กรณีผู้ที่ได้รับการอภัยโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ประหารชีวิต หากได้รับการอภัยโทษเปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตแล้ว ผลก็คือ ผู้นั้นไม่ต้องถูกบังคับตามคำพิพากษา คือ ไม่ต้องถูกประหารชีวิต แต่เปลี่ยนโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิต แทน

3. แบ่งตามที่มาของการอภัยโทษ

การอภัยโทษไม่ว่าจะเป็นการอภัยโทษเป็นรายบุคคล หรือการอภัยโทษทั่วไปหากพิจารณาจากลักษณะที่มาของการอภัยโทษแล้ว อาจแบ่งการอภัยโทษได้ดังนี้

ก) การอภัยโทษตามกฎหมาย

ได้แก่ การอภัยโทษในกรณีที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดตามกฎหมายแล้วเพื่อมีผลให้ผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาไม่ต้องรับโทษ (กรณีอภัยโทษปล่อย) ได้รับโทษน้อยลง (กรณีอภัยโทษลดโทษ) หรือได้รับโทษต่างไปจากคำพิพากษา (กรณีอภัยโทษเปลี่ยนโทษ) ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการอภัยโทษเป็นรายบุคคล หรืออภัยโทษทั่วไป

ข) การอภัยโทษตามจารีตประเพณี

ได้แก่ การอภัยโทษในกรณีที่ยังมิได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดตามกำหนดให้ลงโทษ ผู้กระทำความผิดแต่อย่างใดและในบางกรณีเป็นการอภัยโทษในชั้นพนักงานซึ่งอยู่ระหว่างการสอบสวน หรือฟ้องร้องโดยที่ยังมิได้มีการพิจารณาพิพากษาแต่อย่างใด หรือแม้กระทั่งในบางกรณีผู้กระทำความผิดไม่ใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เช่น การกระทำผิดวินัยข้าราชการ หรือวินัยนักศึกษา ผลของการอภัยโทษตามจารีตประเพณีนี้อาจทำให้มีผลในทางกฎหมายได้ เช่น การสั่งไม่ฟ้องผู้กระทำ

ความคิดในกรณีที่เป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา หรือดำเนินการแก้ไขวินัยข้าราชการ หรือวินัยนักศึกษา เป็นต้น

การอภัยโทษตามจารีตประเพณีนี้อาจจะเป็นกรณีที่ต้องการหาถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพตามประมวลกฎหมายอาญา และผู้ต้องหาได้ขอ “พระราชทานอภัยโทษ” ในชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นพนักงานอัยการ โดยที่ยังมิได้มีคำพิพากษาถึงที่สุด และผู้ขอรับพระราชทานอภัยโทษก็ยังมีผู้ต้องโทษแต่อย่างใด

การอภัยโทษตามจารีตประเพณียังนำไปใช้สำหรับกรณีอื่นๆ ที่มีโทษการกระทำที่มีโทษทางอาญาอีกด้วย เช่น กรณีพระราชทานอภัยโทษในกรณีวิกฤตตุลาการเมื่อ พ.ศ. 2534 ซึ่งทรงเห็นสมควรลดหย่อนผ่อนโทษจากปลดออก หรือไล่ออกเป็นนงคบำเหน็จความชอบ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการอภัยโทษตามจารีตประเพณีนี้แม้จะมีได้กรณีที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ตาม แต่โดยผลของรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 191 ก็ยังคงรับรองพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษตามที่ทรงมีตามพระราชประเพณีอยู่นั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตามการอภัยโทษตามจารีตประเพณีนี้จะแตกต่างจากการอภัยโทษตามกฎหมายที่ว่า เมื่อมีการอภัยโทษตามจารีตประเพณีแล้ว ส่วนราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังต้องดำเนินการบางอย่างเพื่อน้อมนำการที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณในการอภัยโทษให้มีผลบังเกิดขึ้น ดังกรณีของการพระราชทานอภัยโทษในกรณีวิกฤตตุลาการเมื่อ พ.ศ. 2534 ซึ่งทรงเห็นสมควรลดหย่อนผ่อนโทษจากปลดออก หรือไล่ออกเป็นนงคบำเหน็จความชอบแล้ว กระทรวงยุติธรรม (ก่อนแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม) จึงได้ยกเลิกคำสั่งเรื่องลงโทษข้าราชการทั้งหมด อันเป็นผลให้ข้าราชการที่ถูกลงโทษปลดออก หรือไล่ออกที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษกลับเข้าปฏิบัติหน้าที่ดังเดิม⁶³

นอกจากนั้นในกรณีที่ผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานหมิ่นพระบรมราชานุภาพตามประมวลกฎหมายอาญา และผู้ต้องหาได้ขอ “พระราชทานอภัยโทษ” ในชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งเมื่อได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณให้ได้รับการอภัยโทษแล้ว พนักงานอัยการก็จะน้อมนำการพระราชทานอภัยโทษในกรณีดังกล่าวเพื่อการสั่งไม่ฟ้องผู้กระทำผิด เป็นต้น

⁶³ ศาลฎีกา. (2539). *เฉลิมพระเกียรติฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง. หน้า 67.

ดังนั้นสรุปได้ว่าประเภทของการอภัยโทษมีหลายอย่าง เช่น แบ่งตามลักษณะของผู้ได้รับการอภัยโทษ แบ่งตามผลของการได้รับการอภัยโทษ แบ่งตามที่มาของการอภัยโทษ ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้แบ่งประเภทของการอภัยโทษ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ การอภัยโทษตามจารีตประเพณี และการอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 7 ประกอบด้วย การอภัยโทษเป็นรายบุคคล และการอภัยโทษเป็นการทั่วไป

หากพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้วนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพระราชทานอภัยโทษแล้วพบว่าบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องนั้นจะกำหนดเงื่อนไขอย่างกว้างๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษได้ กล่าวคือ ต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษทางอาญาอย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นผู้ต้องคำพิพากษาถึงที่สุด แต่ถ้าหากพิจารณาเงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหา (Content) และเงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบ (Form) แล้วจะมีรายละเอียดที่แตกต่างไปจากประเภทของการอภัยโทษเป็นการทั่วไป หรือการอภัยโทษเฉพาะราย ดังนั้นเงื่อนไขในการอภัยโทษที่แตกต่างจากการอภัยโทษทั่วไปและการอภัยโทษเฉพาะราย มี 2 เงื่อนไข กล่าวคือ เงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหา และเงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบ

1. เงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหา (Content)

ผู้ที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษที่จะขอให้ได้รับการพระราชทานอภัยโทษนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ผู้นั้นต้องมีลักษณะเช่นใด หรือฐานความผิดที่ได้กระทำเป็นเช่นใด เงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหาของอภัยโทษจะเป็นไปตามนโยบายของแต่ละประเทศไม่แน่นอนตายตัว การอภัยโทษของประเทศไทยนั้นใช้กับ คดีอาญาทุกประเภท โทษทางวินัย โทษทุกชนิดที่เป็นโทษตามกฎหมายโดยชอบ เช่น โทษ ปรับ เป็นต้น ก็อาจขอพระราชทานอภัยโทษได้ ส่วนการอภัยโทษเป็นการทั่วไปจะมีบัญญัติลักษณะความผิดท้ายพระราชกฤษฎีกากำหนดของความคิดที่จะได้รับการอภัยโทษไว้ ซึ่งการขอพระราชทานอภัยโทษต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว และมีใช้การเปลี่ยนแปลงผลของคำพิพากษาแต่อย่างใด โดยการขอพระราชทานอภัยโทษต้องไม่มีการกล่าวอ้างคัดค้านคำพิพากษา

ซึ่งการขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป รัฐมนตรีจะกราบบังคมทูลเพื่อขอตราพระราชกฤษฎีกาขึ้นในกรณีการตราพระราชกฤษฎีกานั้น ต้องมีเหตุอันสมควร เช่น วาระสำคัญของบ้านเมือง ส่วนการขอพระราชทานอภัยโทษเฉพาะรายนั้นผู้กระทำความผิดต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ จะมีลักษณะเช่นใด หรือความผิดอย่างใดก็ได้ โดยยื่นฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษซึ่งจะยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้ หรือหากไม่มีใครยื่นถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นเป็นการสมควรจะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษาก็ได้ แต่

ถ้าหากพิจารณาหลักในเรื่องการอภัยโทษก็อาจกล่าวได้ว่า การอภัยโทษค้ำนึ่งถึงเงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหา (Content) ต่างๆ ที่จะพิจารณาให้อภัยโทษ ดังนี้

1) ลักษณะของผู้กระทำความผิด กล่าวคือ การอภัยโทษต้องค้ำนึ่งถึงลักษณะของผู้กระทำความผิดเป็นรายๆ ไป (Individualization) ทั้งนี้ผู้ต้องโทษที่จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษจะต้องมีลักษณะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการอภัยโทษ เช่น ผู้ต้องโทษนั้นเป็นผู้ที่สามารถกลับตัวเป็นคนดีได้ก่อนที่จะบังคับตามคำพิพากษาจนเสร็จสิ้น ผู้ต้องโทษนั้นเป็นคนพิการมีลักษณะเป็นคนทพพลภาพอันเห็นได้ชัด ผู้ต้องโทษนั้นเป็นคนเจ็บป่วยร้ายแรง ผู้ต้องโทษนั้นเป็นคนสูงอายุ

2) ฐานความผิดที่ผู้ต้องโทษนั้นได้กระทำ กล่าวคือ การอภัยโทษนอกจากต้องค้ำนึ่งถึงลักษณะของผู้กระทำความผิดเป็นรายๆ ไปแล้ว การอภัยโทษควรจะได้ค้ำนึ่งถึงฐานความผิดที่ผู้ต้องโทษนั้นได้กระทำประกอบด้วย เนื่องจากการกระทำความผิดบางฐานอาจมีผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก การที่ไม่ให้อภัยอาจมีผลในเชิงป้องปราม (Prevention) มิให้ผู้ใดคิดที่จะกระทำความผิดนั้นอีก เช่น การกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ การกระทำความผิดต่อกฎหมายยาเสพติดให้โทษโดยเฉพาะการผลิต หรือจำหน่ายเป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหา (Content) ในการพระราชทานอภัยโทษนั้นแม้ไม่มีกำหนดกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะต้องมีลักษณะเช่นใดก็ตาม การอภัยโทษควรค้ำนึ่งถึงประโยชน์และผลกระทบที่จะได้รับในอนาคตด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษรายใดนั้นเป็นเรื่อง “นโยบายทางอาญา” (Criminal Policy) ซึ่งควรต้องพิจารณาถึงผลกระทบอย่างเข้มงวดด้วย⁶⁴

2. เงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบ (Form)

เงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบนั้น เมื่อจะมีการอภัยโทษรายใดแล้ว สิ่งที่จะต้องค้ำนึ่งก็คือรูปแบบ ว่าการอภัยโทษจะเป็นเช่นใด ซึ่งเงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบ มี 2 กรณี

1) การอภัยโทษเฉพาะราย

ในกรณีที่มีการอภัยโทษเฉพาะรายนั้น ไม่มีกฎหมายกำหนดรูปแบบของการอภัยโทษชัดเจน ทั้งนี้ในทางปฏิบัติเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเช่นใดแล้วสำนักงานเลขาธิการก็อัญเชิญพระราชกระแสกลับไปยังนายกรัฐมนตรี เพื่อปฏิบัติ หรือเพื่อทราบเกล้าฯ ต่อไป นอกจากนั้นในบางกรณีก็ทำโดยพระบรมราชโองการ

2) การอภัยโทษเป็นการทั่วไป

⁶⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. เล่มเดิม. หน้า 119.

ในกรณีที่มีการอภัยโทษเป็นการทั่วไปนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 261 ทวิ บัญญัติไว้ให้เป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร กล่าวคือ ฝ่ายบริหารถือว่าเป็นการสมควร อาจจะเป็นวาระสำคัญของบ้านเมือง ก็จะมีการตราเป็นพระราชกฤษฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งนักโทษที่จะขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปนั้นต้องเข้าหลักเกณฑ์ที่กำหนดอยู่ในข่ายที่จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณขอพระราชทานอภัยโทษ

หลักเกณฑ์และขั้นตอนของการอภัยโทษ แบ่งออกเป็น 2 กรณี กล่าวคือ หลักเกณฑ์และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการทั่วไป และหลักเกณฑ์และขั้นตอนของการอภัยโทษเฉพาะราย

1. หลักเกณฑ์ และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการทั่วไป

ในทางจิตวิทยาถือว่ามนุษย์อยู่ด้วยความหวัง การที่บุคคลจะถูกจองจำในเรือนจำ มิได้หมายความว่าเขาจะต้องถูกจำกัดความหวังในการดำรงชีวิต การอภัยโทษเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเปรียบเสมือนแรงจูงใจ (Incentive) ให้ผู้กระทำความผิดประพฤติตนเป็นคนดีเพื่อที่จะมีโอกาสให้ได้รับการอภัยโทษปล่อยตัวไป หรือลดหย่อนผ่อนโทษ

ผู้ที่อยู่ในข่ายที่จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษนั้น ตามปกติจะอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องขัง หรือนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องโทษกักขังแทนจำคุก หรือผู้ต้องขังแทนค่าปรับที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อน หรือในวันที่พระราชกฤษฎีกาใช้บังคับ ผู้ซึ่งจะได้รับพระราชทานอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกานั้นจะต้องมีตัวอยู่ในความควบคุมของทางราชการ หรือถูกกักขังไว้ในสถานที่หรือที่อาศัยที่ศาล หรือราชการกำหนด

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 261 ทวิ บัญญัติรับรองสิทธินี้ไว้ว่า ในกรณีที่รัฐมนตรีเห็นเป็นการสมควรจะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษาก็ได้ พระราชทานอภัยโทษตามวรรคหนึ่ง ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว แปลความหมายได้ว่า การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปจะต้องทำเป็นกฎหมายในรูปพระราชกฤษฎีกา พระราชกฤษฎีกานั้นเป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหารออก จะออกพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษต้องผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ซึ่งก็หมายความว่า คณะรัฐมนตรี หรือรัฐบาลเห็นว่ามีวาระสมควร หรือวาระโอกาสสำคัญของบ้านเมือง เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ วันสำคัญทางพุทธศาสนา โดยเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องดูแลว่าสถาบันของบ้านเมือง คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีวาระที่ควรเฉลิมฉลองในระดับใดและโอกาสที่สมควรจะให้กราบบังคมทูล เพื่อขอให้มีการพระราชทานอภัยโทษ เมื่อมีการตราพระราชกฤษฎีกาแล้วก็จะนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์เพื่อลงพระปรมาภิไธยโดย มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ โดยการดำเนินการของฝ่ายบริหารจะไม่ต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภาแต่อย่างใด

ซึ่งในการดำเนินการตรวจสอบผู้ที่ได้รับการอภัยโทษให้มีคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้พิพากษาศาลหรือตุลาการศาลในท้องถิ่นนั้น อัยการ โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับการอภัยโทษและส่งรายชื่อ ให้เสร็จภายใน 60 วัน นับตั้งแต่วันที่พระราชกฤษฎีกาใช้บังคับ เมื่อได้มีหมาย หรือคำสั่งปล่อย หรือลดโทษแล้ว ให้คณะกรรมการทำบัญชีผู้ซึ่งได้รับการอภัยโทษ หรือลดโทษเก็บไว้ที่เรือนจำหนึ่งฉบับ ส่งให้ศาลหนึ่งฉบับ ส่งกระทรวงมหาดไทยหนึ่งฉบับ และทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระมหากษัตริย์อีกหนึ่งฉบับ ซึ่งพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษแต่ละครั้งจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการอภัยโทษโดยปล่อยตัวไป หรือลดหย่อนผ่อนโทษ

2. หลักเกณฑ์ และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการเฉพาะราย

หลักเกณฑ์และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการเฉพาะราย แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ สำหรับโทษโดยทั่วไป และโทษประหารชีวิต

1) หลักเกณฑ์ และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการเฉพาะรายสำหรับโทษทั่วไปให้ยื่นเรื่องราวต่อบุคคลดังต่อไปนี้ กล่าวคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม หรือพัศดีเรือนจำ หรือผู้บัญชาการเรือนจำ

ก) การยื่นเรื่องราวต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 259 บัญญัติว่า ผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษอย่างใดๆ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับเมื่อคดีถึงที่สุดแล้วถ้าจะทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษจะยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้”

ซึ่งตามบทบัญญัติมาตรานี้ หมายความว่า การทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์เพื่อขอรับพระราชทานอภัยโทษนั้น ผู้กระทำความผิดที่ต้องรับโทษตามคำพิพากษาให้รับโทษมิต้องเป็นผู้ขอพระราชทานอภัยโทษโดยตรง ผู้มีประโยชน์อาจจะขอแทนก็ได้ เช่น บิดา มารดา บุตร หรือภริยา เป็นต้น โดยโทษตามคำพิพากษานั้นกฎหมายมิได้บัญญัติว่าต้องเป็นโทษหนักเบาอย่างไร กฎหมายบัญญัติว่า “ผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษอย่างใดๆ” ซึ่งต้องแปลความว่าเป็นโทษตามกฎหมายอาญา ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สินแต่ที่สำคัญตามกฎหมายในการขอพระราชทานอภัยโทษก็คือ ต้องให้คดีอาญานั้นถึงที่สุดเสียก่อน

ข) การยื่นเรื่องราวต่อพัศดีเรือนจำ หรือผู้บัญชาการเรือนจำ

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 260 บัญญัติว่า ผู้ถวายเรื่องราวซึ่งต้องจำคุกอยู่ในเรือนจำจะยื่นเรื่องราวต่อพัศดีเรือนจำ หรือผู้บัญชาการเรือนจำก็ได้ เมื่อได้รับเรื่องราว นั้นแล้ว ให้พัศดีเรือนจำ หรือผู้บัญชาการเรือนจำออกใบรับให้แก่ผู้ยื่นเรื่องราว แล้วให้รับส่งเรื่องราว นั้นไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม”

ซึ่งตามบทบัญญัติมาตรานี้ หมายความว่า หากผู้ถวายเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษ อยู่ในเรือนจำ หรือถูกจำคุกอยู่ ผู้นั้นจะยื่นเรื่องราวต่อพัสติเรือนจำ หรือผู้บัญชาการเรือนจำก็ได้ และเมื่อได้รับเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษแล้ว ให้รับส่งไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมทันที

2) หลักเกณฑ์ และขั้นตอนของการอภัยโทษเป็นการเฉพาะรายสำหรับโทษประหารชีวิต

ในกรณีผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาให้ประหารชีวิตนั้น มีวิธีพิเศษกว่าผู้ต้องรับโทษอื่นๆ โดยจะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 262 บัญญัติว่า ภายใต้บังคับแห่ง มาตรา 247 และ 248 เมื่อคดีถึงที่สุด ผู้ใดต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวันนับตั้งแต่วันฟังคำพิพากษาให้ประหารชีวิตให้เจ้าหน้าที่นำตัวผู้นั้นไปประหารชีวิตเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวันนับตั้งแต่วันฟังคำพิพากษา เว้นแต่ในกรณีที่มีการถวายเรื่องราว หรือคำแนะนำขอให้พระราชทานอภัยโทษตามมาตรา 261 ก็ให้ทุเลาการประหารชีวิตไว้จนกว่าจะพ้นหกสิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมถวายเรื่องราว หรือคำแนะนำขึ้นไปนั้น แต่ถ้ายกเรื่องราวขึ้นเสียก็ให้จัดการประหารชีวิตก่อนกำหนดนี้ได้

เรื่องราว หรือคำแนะนำขอพระราชทานอภัยโทษ แก่ผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตให้ถวายได้แต่ครั้งเดียวเท่านั้น”

ซึ่งตามบทบัญญัติมาตรานี้ หมายความว่า ได้มี มาตรา 245 วรรคแรก บัญญัติวางหลักไว้แล้วว่าเมื่อคดีถึงที่สุด ให้บังคับคดีโดยไม่ชักช้า แต่คดีที่ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตมาตรา 247 บัญญัติ ห้ามมิให้บังคับตามคำพิพากษาจนกว่าจะได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการอภัยโทษ กล่าวคือ มาตรา 247 บัญญัติว่าถ้าหญิงใดจะถูกประหารชีวิต ถ้ามีครรภ์อยู่ก็บัญญัติ ให้รอไว้จนกว่าจะคลอดบุตรเสียก่อนแล้วค่อยประหารชีวิต มาตรา 248 บัญญัติว่า ถ้าบุคคลใดต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตขณะวิกลจริต ก็ให้รอการประหารชีวิตจนกว่าผู้นั้นจะหาย

ดังนั้นถ้าไม่มีการทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็มีได้ถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ขอให้พระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิต มาตรา 262 จึงบัญญัติให้เจ้าหน้าที่นำตัวไปประหารชีวิตเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวันนับตั้งแต่วันฟังคำพิพากษาถึงที่สุด แต่หากมีการถวายเรื่องราวเพื่อขอให้พระราชทานอภัยโทษตามมาตรา 261 ก็ให้ทุเลาการประหารชีวิตไว้จนกว่าจะพ้นหกสิบวันนับตั้งแต่วันที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมถวายเรื่องราว หรือคำแนะนำขึ้นไป แต่ถ้าทรงยกเรื่องราวก็ให้จัดการประหารชีวิตก่อนกำหนดหกสิบวันดังกล่าวได้ ทั้งนี้เรื่องราว หรือคำแนะนำขอพระราชทานอภัยโทษ แก่ผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตให้ถวายได้แต่ครั้งเดียวเท่านั้น ตามมาตรา 262 วรรค

สอง เมื่อผลการถวายเรื่องราวปรากฏว่าทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยให้ยกเรื่อง หรือยกฎีกา เจ้าหน้าที่จะต้องดำเนินการประหารชีวิตผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตภายในเก้าสิบวัน แต่หากทรงพระราชทานอภัยโทษหนักเป็นเบาโดยเปลี่ยนจากโทษประหารชีวิตมาจำคุกตลอดชีวิต ก็บังคับโทษตามที่เหลืออยู่ต่อไป

2.2.3 ผลทางกฎหมายในการอภัยโทษ

เมื่อมีการพระราชทานอภัยโทษ ไม่ว่าจะเป็นการอภัยโทษเป็นการทั่วไป หรือการอภัยโทษเฉพาะรายก็ตาม การพระราชทานอภัยโทษนั้นจะมีผลทางกฎหมายดังนี้

1. การอภัยโทษตามกฎหมาย

การอภัยโทษตามกฎหมาย จะมีผลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนี้

1) ผลต่อการบังคับโทษในคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 263 บัญญัติว่า เหตุที่มีเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษในโทษอย่างอื่นนอกจากโทษประหารชีวิตไม่เป็นผลให้ทุเลาการลงโทษนั้น นอกจากนั้นการอภัยโทษจะมีผลต่อการบังคับโทษในคดีอาญาแตกต่างกันไปตามประเภทของการอภัยโทษ ดังต่อไปนี้

ก) การอภัยโทษปล่อย

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 265 วรรค 1 บัญญัติว่า ในกรณีที่มีการอภัยโทษเด็ดขาดโดยไม่มีโดยมีเงื่อนไข ห้ามมิให้บังคับโทษนั้น ถ้าบังคับโทษไปบ้างแล้วให้หยุดทันที ถ้าเป็นโทษปรับที่ชำระแล้ว ให้คืนค่าปรับให้ไปทั้งหมด”

กล่าวคือ การพระราชทานอภัยโทษปล่อยนั้นผู้ที่ได้รับการอภัยโทษไม่ต้องรับโทษตามคำพิพากษาอีกต่อไป โดยจะได้รับการปล่อยตัวเพื่อให้กลับไปใช้ชีวิตอย่างปกติสุข

ข) การอภัยโทษลดโทษ

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 265 วรรค 2 บัญญัติว่า ถ้าการอภัยโทษเป็นแต่เพียง.. หรือลดโทษ โทษที่เหลืออยู่ก็ให้บังคับไปได้”

กล่าวคือ การพระราชทานอภัยโทษลดโทษ นั้นได้แก่ การพระราชทานอภัยโทษเปลี่ยนแปลงประเภทของโทษที่รุนแรงให้เบาขึ้น โดยการผ่อนคลายความตึงเครียดอันเกิดจากการลงโทษลักษณะผ่อนหนักให้เป็นเบา หรือให้รับโทษเพียงบางส่วน เช่น พระราชทานอภัยลดโทษจากโทษจำคุก 50 ปี เป็นโทษจำคุก 30 ปี หรือพระราชทานอภัยลดโทษให้เหลือกำหนดโทษจำคุก 15 ปี เป็นต้น

ค) การอภัยโทษเปลี่ยนโทษ

“ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 265 วรรค 2 บัญญัติว่า ถ้าการอภัยโทษเป็นแต่เพียงเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา... โทษที่เหลืออยู่ที่หับบังคับไปได้”

กล่าวคือ การพระราชทานอภัยโทษเปลี่ยนโทษนั้นผู้ที่ได้รับการอภัยโทษ คือ ลดโทษจากประหารชีวิตเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต

2) ผลอื่นๆ

การอภัยโทษตามกฎหมายนอกจากจะมีผลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีผลในด้านอื่นๆ อีก ดังต่อไปนี้

ก) ผลต่อทะเบียนประวัติ

แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะไม่ได้บัญญัติถึงผลต่อทะเบียนประวัติอาชญากร (Criminal Record) โดยตรงก็ตาม แต่การได้รับการอภัยโทษก็จะมีผลลบล้างทะเบียนประวัติอาชญากรแต่อย่างใด ซึ่งจะแตกต่างจากนิรโทษกรรม และการล้างมลทิน ดังจะเห็นได้จากมาตรา 266 ที่กำหนดไว้ชัดเจนว่า “การอภัยโทษนั้นย่อมไม่ตัดอำนาจศาลที่จะเพิ่มโทษ หรือไม่รอการลงอาญาตามกฎหมายลักษณะอาญาว่าด้วยการกระทำผิดหลายครั้งไม่เจ็ดหลาย หรือว่าด้วยรอการลงอาญา

ข) ผลต่อการเพิ่มโทษในคดีอื่น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 266 บัญญัติว่า “เมื่อผู้ได้รับพระราชทานอภัยโทษเนื่องจากการทำความผิดอย่างหนึ่งถูกฟ้องว่าทำความผิดอีกอย่างหนึ่ง การอภัยโทษนั้นย่อมไม่ตัดอำนาจศาลที่จะเพิ่มโทษ หรือหรือไม่รอการลงอาญาตามกฎหมายลักษณะอาญาว่าด้วยการกระทำผิดหลายครั้งไม่เจ็ดหลาย หรือว่าด้วยรอการลงอาญา”

ค) ผลต่อคดีแพ่งเนื่องจากคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 265 วรรค 3 บัญญัติว่า “แต่การได้รับพระราชทานอภัยโทษ ไม่เป็นเหตุให้ผู้รับพ้นความผิดในการต้องคืน หรือใช้ราคาทรัพย์ หรือค่าทดแทนตามคำพิพากษา”

2. การอภัยโทษตามจารีตประเพณี

โดยที่การอภัยโทษตามจารีตประเพณี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้โดยตรง แต่โดยผลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กล่าวคือ นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อคณะราษฎรประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มีบทบัญญัติที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ โดยกำหนดให้การอภัยโทษเป็นอำนาจของ

คณะกรรมการราษฎร แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับถาวรในวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 แล้ว รัฐธรรมนูญก็ได้บัญญัติรับรองอำนาจในการอภัยโทษให้เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์คฤเคิม ดังเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 191 ซึ่งยังคงรับรองพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษไว้ว่า

ดังนั้น การอภัยโทษตามจารีตประเพณีจึงแตกต่างจากการอภัยโทษตามกฎหมายที่ว่า เมื่อมีการอภัยโทษตามจารีตประเพณีแล้ว ส่วนราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังต้องดำเนินการบางอย่าง เพื่อน้อมนำการที่ทรงมีพระกรุณาธิคุณพระราชทานอภัยโทษให้มีผลบังคับขึ้น ดังกรณีของการพระราชทานอภัยโทษในวิกฤตตุลาการเมื่อ พุทธศักราช 2534 ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

2.2.4 ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการอภัยโทษ

ได้มีผู้อภิปรายกันมากเกี่ยวกับข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการอภัยโทษทั้งข้อดี และข้อเสียของการอภัยโทษ ซึ่งความเห็นนี้ได้แยกออกเป็น 2 กรณี กล่าวคือ กรณีเห็นว่าเป็นผลดี และกรณีที่เห็นเป็นผลเสีย อาจสรุปข้อคิดเห็นทั้ง 2 กรณีได้ดังต่อไปนี้

1. ข้อดีของการอภัยโทษ

1) เป็นการแสดงถึงพระเมตตากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชทานอภัยโทษแก่พสกนิกรของพระองค์ที่ได้กระทำความผิด และถูกลงโทษให้รู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ได้มีโอกาสกลับพฤติกรรมเป็นพลเมืองที่ดี และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ปกติสุข

2) เป็นการแก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ในเมื่อไม่สามารถกระทำโดยผ่านวิธีอื่นได้

3) เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้กฎหมายมีความผ่อนคลายและให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดต้องโทษราชทัณฑ์ที่สำราญ และสำนึกผิดได้มีการลดหย่อนผ่อนโทษ ลดโทษให้ในการสำนึกผิดที่ได้กระทำลงไป

4) เป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจของนักโทษให้มีความประพฤติที่ดีขึ้น ซึ่งจะได้รับพิจารณาความประพฤติตามระบบการเลื่อนชั้นของนักโทษ เช่น จากนักโทษชั้นกลางเป็นชั้นดีมาก จนถึงชั้นเยี่ยม เพื่อให้ได้รับสิทธิลดโทษตามพระราชกฤษฎีกา พระราชทานอภัยโทษมากขึ้นตามลำดับชั้นของนักโทษ ซึ่งจะเป็นผลให้ได้รับการปลดปล่อยรวดเร็วขึ้น นอกเหนือจากการปลดปล่อยโดยการลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษเป็นต้น

5) เป็นการใช้หลักจิตวิทยา และหลักทัณฑ์วิทยาโน้มน้าวจิตใจให้นักโทษคลายความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ เป็นศัตรูต่อสังคมเพื่อให้ประพฤติดี ซึ่งส่งผลสะท้อนทำให้การปกครองดูแลง่ายขึ้น

6) เป็นมาตรการส่งเคราะห์และควบคุมสังคมที่จะกดดันกรองนักโทษที่พิการ เจ็บป่วย ทูพพลภาพ หรือต้องโทษจำคุกเป็นครั้งแรกให้มีโอกาสพ้นโทษได้เร็วขึ้นก่อนครบกำหนด ระยะเวลา เมื่อได้รับโทษตามสมควรแล้ว อันเป็นการปลดเปลื้องภาระการเลี้ยงดูแล

7) เป็นการผ่อนคลายความแออัดของเรือนจำ หรือทัณฑสถาน ทำให้จำนวน นักโทษน้อยลง เป็นการง่ายในการอบรมสั่งสอน และเป็นการประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการ เลี้ยงดูนักโทษ สามารถนำงบประมาณค่าใช้จ่ายไปดำเนินการอยากอื่นในการอบรม แก่ไขและ พัฒนา เพื่อให้กลับตัวเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น

8) การอภัยโทษทำให้เจ้าหน้าที่สามารถปกครองผู้ต้องโทษในเรือนจำได้ง่ายขึ้น

2. ข้อเสียของการอภัยโทษ

1) การอภัยโทษทำให้อาชญากรรมเริ่มไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมืองมี ความกล้าที่จะทำทายและแสวงหาประโยชน์จากการอภัยโทษประกอบอาชญากรรม แม้ว่าจะเสียอยู่ บ้างในการที่จะถูกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง แต่ก็คิดว่าการถูกลงโทษ ถ้าประพฤติดิในเรือนจำ ย่อมมีโอกาสถูกปล่อยตัวเป็นอิสระได้เร็วขึ้น

2) การอภัยโทษขัดต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ จากแนวคิดเกี่ยวกับการอภัยโทษจะ เห็นได้ว่า การอภัยโทษเป็นวีการที่รัฐซึ่งอาจจะเป็นพระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าฝ่ายบริหาร ใช้ อำนาจในการอภัยโทษยกโทษให้ ลดโทษหรือเปลี่ยนโทษหนักเป็นโทษเบา ให้แก่ผู้กระทำความผิด ที่สามารถกลับตัวเป็นคนดีได้เร็วก่อนครบระยะเวลาลงโทษตามคำพิพากษาของศาล โดยเป็นการให้ โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดได้กลับคืนสู่สังคมได้เร็วขึ้นกว่าเดิม จากการใช้อำนาจในการอภัยโทษ ของฝ่ายบริหารนี้ทำให้เกิดข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการใช้อำนาจอภัยโทษของฝ่ายบริหารว่า เป็นการเข้าไป แทรกแซงอำนาจตุลาการโดยเข้าไป แก่ไขเปลี่ยนแปลงผลคำพิพากษาของผู้กระทำความผิด⁶⁵

แต่อย่างไรก็ตามข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการแทรกแซงอำนาจตุลาการของฝ่ายบริหารถูก ลบล้างไป กล่าวคือ เห็นว่าการอภัยโทษไม่ได้ทำให้อำนาจในการบริหารการลงโทษซึ่งมีอยู่ใน ขอบข่ายอำนาจของฝ่ายบริหาร จึงไม่ใช่เป็นเรื่องก้าวก่ายอำนาจอื่น

3) การอภัยโทษทำให้นักโทษกระทำความผิดระหว่างต้องโทษเพื่อจุดประสงค์ใน การเลื่อนชั้นให้สูงขึ้นเพื่อประโยชน์ที่จะได้รับสิทธิการลดโทษ มากกว่าที่จะตั้งใจประพฤติดนเป็น คนดีที่แท้จริง ดังนั้นการดูแลการคัดเลือกนักโทษดีเด่นที่จะได้รับการอภัยโทษ ย่อมต้องกระทำอย่าง รัดกุม

⁶⁵ Pierre Bouzat et Jean Pinatel. (1970). *Traite de Droit Penal et de Criminologie* (Tome I, II, 2^e edition). Paris: Librairie Dalloz. p. 830.

4) ระบบพิจารณาคดี การตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดของระบบศาลไทย โดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้วิธีการสั่งลงโทษจำคุก ซึ่งเป็นการลงโทษอย่างรุนแรง

5) การอภัยโทษทำให้ศาลไม่อาจใช้ดุลยพินิจทางกฎหมายลงโทษให้เหมาะสมกับโทษที่ได้กระทำลงไปของผู้กระทำความผิด จึงต้องมีการลงโทษเรียงกระทงความผิด เมื่อรวมอัตราโทษทั้งหมดแล้ว ทำให้ผู้ต้องโทษได้รับโทษจำคุกในอัตราที่สูงเกินความเป็นจริง

6) หลักเกณฑ์และวิธีการอภัยโทษ หากมิได้มีการตรวจสอบอย่างรอบคอบ หรือถี่ถ้วนแล้วจะทำให้หนักโทษบางคนที่เป็นภัยต่อสังคมได้รับประโยชน์จากการอภัยโทษและสามารถได้รับการปลดปล่อยออกจากเรือนจำเร็วขึ้นในเวลาที่ยังไม่สมควร จากสาเหตุนี้เองจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมภายนอก โดยจะก่ออาชญากรรมขึ้นเองเป็นการกระทำผิดซ้ำ เพราะไม่เช็ดหลาบจากการถูกลงโทษ

7) ความรู้สึกของประชาชนในเรื่องความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และความสงสัยต่อมาตรการที่ประชาชนไม่ไว้วางใจผู้ที่ได้รับการอภัยโทษ

ดังนั้นสรุปได้ว่าข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการอภัยโทษนั้นมีทั้งข้อดี และข้อเสียจากดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.2.5 เปรียบเทียบความแตกต่างของการอภัยโทษกับการนิรโทษกรรม การล้างมลทินการลดวันต้องโทษ และพักการลงโทษ

การอภัยโทษ การนิรโทษกรรม การล้างมลทิน การลดวันต้องโทษ และพักการลงโทษ เป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้แก้ไขความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม หรือเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงวิธีการ วัตถุประสงค์ของแต่ละประเภท จึงต้องศึกษาความแตกต่างของการอภัยโทษ การนิรโทษกรรม การล้างมลทิน การลดวันต้องโทษ และพักการลงโทษ โดยจะศึกษาถึงองค์กรที่มีอำนาจ ประเภทของผู้กระทำความผิด และผลของการอภัยโทษ การนิรโทษกรรม การล้างมลทิน การลดวันต้องโทษ และพักการลงโทษ

1. การอภัยโทษ

ก) องค์กรที่มีอำนาจ

องค์กรที่มีอำนาจในการอภัยโทษ ปัจจุบันนี้เป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร ซึ่งจะตราเป็นพระราชกฤษฎีกาที่จะใช้วิธีการอภัยโทษในกรณีการอภัยโทษเป็นการทั่วไป แต่หากเป็นการอภัยโทษเฉพาะรายฝ่ายบริหารจะไม่มีกรตราเป็นพระราชกฤษฎีกาและเป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร เช่นเดียวกัน การอภัยโทษเพื่อแสดงถึงความเมตตาภรณ์ที่รัฐให้แก่ผู้กระทำความผิดโดยการยกโทษหรือลดโทษโดยมีเงื่อนไข หรือไม่มีเงื่อนไข โดยการพิจารณาตัวบุคคลผู้กระทำความผิดหลังต้องโทษตามคำพิพากษาถึงความเหมาะสมของการลงโทษที่มีต่อผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่สามารถแก้ไข ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นก่อนครบกำหนดเวลา ลงโทษ

ข) ประเภทของผู้กระทำความผิด

ซึ่งประเภทของการอภัยโทษนั้น มี 3 กรณี กล่าวคือ แบ่งตามลักษณะของผู้ได้รับการอภัยโทษ เช่นการอภัยโทษเป็นรายบุคคล และการอภัยโทษเป็นการทั่วไป แบ่งตามผลของการได้รับการอภัยโทษ เช่น การอภัยโทษปล่อย การอภัยโทษลดโทษ การอภัยโทษเปลี่ยนโทษ แบ่งตามที่มาของการอภัยโทษ เช่น การอภัยโทษตามกฎหมาย และการอภัยโทษตามจารีตประเพณี

ค) ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับ

ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการอภัยโทษ คือ รัฐจะยกโทษ หรือลดโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว แต่การอภัยโทษนั้น ไม่ลบผลของคำพิพากษา และหากผู้กระทำความผิดกระทำความผิดอาญาขึ้นใหม่ ก็ไม่ตัดอำนาจของศาลที่จะเพิ่มโทษ หรือไม่รอลงอาญา การอภัยโทษไม่มีผลลบล้างประวัติอาชญากร

2. นิรโทษกรรม

ก) องค์การที่มีอำนาจ

องค์การที่มีอำนาจในการนิรโทษกรรมเป็นการกระทำของฝ่ายบริหาร ซึ่งการนิรโทษกรรมนั้นฝ่ายบริหารจะออกกฎหมายมานิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งกฎหมายนิรโทษกรรมที่ออกมาจะมีผลย้อนหลังไปยกเลิกการกระทำความผิด เพื่อลบล้างการกระทำที่เกิดขึ้นในอดีตของผู้กระทำความผิด ส่วนมากจะออกกฎหมายนิรโทษกรรมเกี่ยวกับความผิดทางการเมือง⁶⁶

ข) ประเภทของผู้กระทำความผิด

ประเภทนิรโทษกรรมของผู้กระทำความผิด คือ ผู้กระทำความผิดอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผิดทางการเมือง แต่ในปัจจุบันการนิรโทษกรรมก็ยังมาใช้ในความผิดอาญาอื่นที่ไม่ใช่ความผิดทางการเมือง เช่น ความผิดฐานหนีราชการ ผู้ที่มีสิทธิได้รับการนิรโทษกรรมนั้นมีทั้งผู้กระทำความผิดที่ได้รับโทษ หรือยังไม่ได้รับโทษและยังรวมถึงผู้ที่พ้นโทษแล้ว

ค) ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับ

ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการนิรโทษกรรม คือ การนิรโทษกรรมเป็นการยกเว้นความผิดอาญาเสมือนว่าผู้กระทำความผิดไม่เคยต้องคำพิพากษา และศาลจึงไม่อาจเพิ่มโทษแก่ผู้กระทำความผิดที่ได้รับการนิรโทษกรรมแล้วต่อมาก่อทำความผิดอีก ซึ่งศาลอาจใช้วิธีการรอลงอาญา

⁶⁶ สุรพล คงลาภ. (2534). *นิรโทษกรรม: ศึกษาเกี่ยวกับเงื่อนไขและผลทางกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 10

ลงอาญาได้ นิรโทษกรรมมีผลลบล้างประวัติอาชญากร และผู้ที่ได้รับการนิรโทษกรรมก็ยังคงต้องรับผิดชอบในทางแพ่งจากการกระทำความผิดต่อบุคคลที่สาม

3. การล้างมลทิน

ก) องค์กรที่มีอำนาจ

องค์กรที่มีอำนาจในการล้างมลทิน คือ องค์กรฝ่ายบริหารที่จะมีการตรากฎหมายออกมาเพื่อล้างมลทินแก่ผู้กระทำความผิด เมื่อผู้กระทำความผิดพ้นโทษแล้ว ซึ่งการล้างมลทินเป็นวิธีที่ฝ่ายบริหารใช้เพื่อลบล้างการกระทำความผิดครั้งก่อนที่พ้นโทษไปแล้ว ซึ่งจะมีผลคืนสิทธิให้ผู้ผู้นั้นกลับมาใช้ชีวิตอย่างปกติสุขในสังคม

ข) ประเภทของผู้กระทำความผิด

ประเภทของผู้กระทำความผิดในการล้างมลทินนั้น มีทั้งความผิดอาญาและความผิดทางวินัย ซึ่งการล้างมลทินเกิดจากแนวคิดที่ว่า ผู้กระทำความผิดพ้นจากโทษแล้ว ยังมีมลทินตราบาปอันเกิดจากการกระทำความผิดที่ผ่านมาแล้วและมีการรับโทษจากการกระทำนั้นแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่รับโทษไปแล้วกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติสุข

ค) ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับ

ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการล้างมลทิน คือ การล้างมลทินไม่มีผลต่อคดีแพ่งที่เกี่ยวกับบุคคลที่สาม การล้างมลทินเป็นผลให้ความผิดอาญาและความผิดทางวินัยถูกลบล้างเมื่อมีการรับโทษมาแล้ว หากผู้กระทำความผิดขึ้นใหม่ก็ไม่ทำให้ศาลเพิ่มลด หรือมีการไม่รอลงอาญา เพราะถือว่าการกระทำความผิดถูกลบล้าง และได้มีการลบล้างในทะเบียนประวัติอาชญากรด้วย

4. การลดวันต้องโทษ

ก) องค์กรที่มีอำนาจ

องค์กรที่มีอำนาจในการลดวันต้องโทษ คือ องค์กรราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา เพื่อลดวันต้องโทษให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมได้เร็วกว่าปกติ แต่การลดวันต้องโทษนั้นองค์กรราชทัณฑ์จะมีการกำหนดเงื่อนไข หากผิดเงื่อนไขก็จะถูกจำคุกขังในเรือนจำ และต้องจำคุกในเวลาที่ได้รับการลดโทษ⁶⁷ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้กระทำความผิดปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม

⁶⁷ สรพงษ์ เศรษฐสุนทิ. (2545). *ทัศนะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อการปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนครบกำหนดโทษ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติ สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 26.

ข) ประเภทของผู้กระทำความผิด

ประเภทของผู้กระทำความผิดในการลดวันต้องโทษ คือ ผู้กระทำความผิดอาญาที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ โดยผู้กระทำความผิดนั้นต้องรับโทษอยู่แต่ยังไม่พ้นโทษ โดยจะได้ลดวันต้องโทษที่ถูกจำคุกอยู่ให้ปล่อยตัวไป

ค) ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับ

ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการลดวันต้องโทษ คือ ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับการปล่อยตัวออกมาจากเรือนจำก่อนครบกำหนดเวลาลงโทษตามคำพิพากษาของศาล และการลดวันต้องโทษไม่มีผลลบถึงการกระทำความผิดตามคำพิพากษาซึ่งเรียกว่าเป็นการยกเว้นโทษนั่นเอง แต่การลดวันต้องโทษนั้นองค์ราชทัณฑ์จะมีการกำหนดเงื่อนไข หากผิดเงื่อนไขก็就会被จำคุกขังในเรือนจำ และต้องจำคุกในเวลาที่ได้รับลดโทษ

5. พักการลงโทษ

ก) องค์กรที่มีอำนาจ

องค์กรที่มีอำนาจในการพักการลงโทษ คือ องค์กรราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา ซึ่งเหมือนกับการลดวันต้องโทษ เพื่อพักการลงโทษให้แก่ผู้ต้องโทษ

ข) ประเภทของผู้กระทำความผิด

ประเภทของผู้กระทำความผิดในการพักการลงโทษ คือ ผู้กระทำความผิดอาญา ซึ่งศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษ และผู้กระทำความผิดนั้นที่จะได้รับการพักการลงโทษต้องได้รับโทษมาแล้วแต่ยังไม่พ้นโทษ ซึ่งการพักการลงโทษจะได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำก่อนครบกำหนดตามคำพิพากษาของศาล

ค) ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับ

ผลที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการพักการลงโทษ คือ มีผลเช่นเดียวกับการลดวันต้องโทษ คือ เป็นแต่เพียงการยกเว้นโทษ โดยมีเงื่อนไขกำหนด ถ้าผู้ต้องโทษไม่ประพฤติผิดเงื่อนไขก็จะได้รับการยกเว้นโทษ แต่ถ้าทำผิดเงื่อนไข ก็จะต้องกลับมารับโทษจำคุกตามคำพิพากษาที่เหลืออยู่ต่อ โดยมีต้องดำเนินคดีอีก

2.3 หลักการลงโทษที่เหมาะสมกับตัวบุคคล (Individualization)⁶⁸

การลงโทษตามหลักการนี้ จะต้องมีการกำหนดโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด (Punishment to Fit the Criminal) โดยพิจารณาถึงความจริงที่ว่ามนุษย์แต่ละคนมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันในการรับผิดชอบ ทั้งยังมีบุคคลหลายประเภทที่ควรจะได้รับ การลดโทษ หรือไม่ต้องรับโทษเลย การลงโทษตามแนวคิดนี้จะมีจุดมุ่งเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดโดยตรง หากได้ต้องการให้มีผลถึงบุคคลอื่นไม่ โดยมุ่งที่จะปรับปรุงแก้ไขอบรมบ่มนิสัยของผู้กระทำความผิด ให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับตนเป็นพลเมืองที่ดีและกลับคืนสู่สังคมได้ เพราะการลงโทษโดยการทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับความยากลำบาก หรือได้รับผลร้ายนั้น ในบางกรณีก็ไม่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด และไม่สามารถทำให้ตัวผู้กระทำความผิดประพฤติตัวดีขึ้นได้

การลงโทษให้เหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำความผิด มีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่ามนุษย์แต่ละคนกระทำความผิดนั้น ย่อมเนื่องมาจากบุคลิกลักษณะอุปนิสัยของผู้กระทำความผิด และพฤติกรรมภายนอก เช่น สิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลในการที่จะกระทำความผิด ฉะนั้น บุคคลจึงต้องปรับบุคลิกลักษณะของตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ เพราะบุคลิกลักษณะกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา แต่บุคคลแต่ละคนย่อมไม่สามารถปรับตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือสภาวะการณ์ (Situations) ต่างๆ ได้เหมือนกัน เพราะบุคคลแต่ละคนต่างมีบุคลิกลักษณะ หรือส่วนที่ประกอบเข้าเป็นบุคลิกลักษณะแตกต่างกันไป ดังนั้นแบบแห่งความประพฤติของบุคคล (Pattern of behaviour) ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางเข้ากับสังคมและเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม นักจิตวิทยาเชื่อว่าลักษณะของความประพฤติอันเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมมีปรากฏอยู่ในตัวบุคคลทุกคน ซึ่งหมายความว่าบุคคลทุกคนมีความแอนเอียงไปในทางประกอบอาชญากรรม (tendency towards crime)⁶⁹ ด้วยกันทั้งสิ้น

สิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลให้กระทำความผิด โดยสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวกระตุ้นการตัดสินใจของบุคคลให้กระทำความผิด ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีความคิดที่จะกระทำความผิดก็ก่อนแล้วหรือไม่ก็ตาม ซึ่งที่ถูกต้องแล้วมนุษย์ จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและปฏิบัติตนให้ถูกต้องกฎหมาย อนึ่งการตัดสินใจของบุคคลจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น สังคม จิตวิทยา

⁶⁸ Raymond Saleilles. (1968). *The Individualization of Punishment*. Publication No. 15: patterson Smith Reprint Series in Criminology. Law Enforcement and Social Problems. pp. 177-179.

⁶⁹ ชาย เสวีกุล. (2517). *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์. หน้า 204.

วิทยาศาสตร์ เป็นต้น⁷⁰ การตัดสินใจของบุคคลเพื่อกระทำการใด ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล โดยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้คนกระทำผิด ดังนั้นการกระทำความผิดของบุคคลจึงมีสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น บุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด จึงพบเห็นการกระทำความผิดลักทรัพย์อยู่บ่อยครั้งหรือเห็นเป็นประจำจนเกิดความเคยชิน ทำให้เกิดพฤติกรรมลงเอยแบบในการประกอบอาชญากรรมได้ โดยลงมือกระทำความผิดเช่นนั้นบ้างเหมือนที่เคยพบ หรือเห็นอยู่บ่อยครั้ง เป็นต้น ประกอบกับความมีอิสระและเสรีภาพเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งและมีอยู่ในการกระทำของบุคคลทุกคน ฉะนั้น บุคคลจะเลือกกระทำความผิดหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับตัดสินใจของตนเองเป็นสำคัญ

ดังนั้นสรุปได้ว่า หากรัฐมีการจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนให้มีความปลอดภัย เพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดเห็นเป็นแบบอย่าง สิ่งแวดล้อมก็จะไม่เป็นปัจจัยทำให้เกิดการกระทำความผิด

ความมุ่งหมายของการลงโทษที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด⁷¹

ความมุ่งหมายของการลงโทษ คือ การลงโทษนั้นจะต้องเป็นการลงโทษโดยคำนึงถึงธรรมชาติของผู้กระทำผิด หรืออาชญากรเป็นสำคัญ มิใช่ลงโทษโดยคำนึงถึงความเสียหาย

การลงโทษที่ชอบด้วยกฎหมาย จะต้องเป็นการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิดและทำให้ผู้กระทำผิดรวมทั้งผู้บริสุทธิ์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข และเป็นการลงโทษในการกระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิด เพราะเป้าหมายสุดท้ายของการลงโทษก็คือ ความเสมอภาคกันในกฎหมาย

ฉะนั้นการกำหนดโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด จะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการลงโทษ โดยกำหนดให้กฎหมายมีความยืดหยุ่น การลงโทษให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิด มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งพฤติการณ์แวดล้อมของคดี และไม่ใช้กฎหมายอย่างย่อ โดยละเอียดข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันในแต่ละคดี ดังนั้นการลงโทษโดยมีความมุ่งหมายไปถึงอุปนิสัยและบุคลิกลักษณะจึงตรงข้ามกับการลงโทษที่มุ่งจะทดแทน โดยไม่คำนึงถึงการกระทำในอดีตและสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตและการที่จะให้ความมุ่งหมายในเรื่องการลงโทษ สามารถนำมาใช้กับผู้กระทำผิดได้อย่างเหมาะสมจำเป็นจะต้องยอมรับเอาธรรมชาติของบุคลิกลักษณะ และอุปนิสัยใจคอของผู้กระทำผิดมาใช้บังคับเพื่อให้การลงโทษเกิดความเป็นธรรม และสามารถแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดมาใช้บังคับ

⁷⁰ พรชิตา เอี่ยมศิลา. (2549). *ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดเพื่อประกอบการดำเนินคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 26.

⁷¹ Raymond Saleilles. Loc.cit. pp. 177-179.

เพื่อให้การลงโทษเกิดความเป็นธรรม และสามารถแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก แต่ถ้าอาชญากรนั้นไม่อาจปรับปรุงแก้ไขให้กลับตนเป็นคนดีได้ ย่อมจะต้องใช้วิธีการกำหนดโทษอย่างอื่นแทน ซึ่งอาจใช้วิธีการกำหนดโทษอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันผลประโยชน์ของคนในสังคมจากอาชญากรรมได้

ดังนั้น การดัดแปลงการลงโทษบุคคลให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิด จึงมีความสำคัญต่อการปรับปรุง แก้ไขผู้กระทำผิด และเป็นการป้องกันสังคมจากอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย ปัจจุบันนี้ได้เรียกหลักการลงโทษดังกล่าวนี้ว่า “หลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล” (Individualization)

ประเภทของการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล (Types of Individualization)⁷²

กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันยังประสบปัญหาในเรื่องการลงโทษ ให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิด ฉะนั้นเพื่อให้การลงโทษเป็นไปอย่างเหมาะสมจึงมีการจำแนกประเภทของการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล ดังนี้

ก) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของกฎหมาย (legal Individualization)

ข) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของอำนาจตุลาการ (judicial Individualization)

ค) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบการบริหารเรือนจำ (administrative Individualization)

ก) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของกฎหมาย (legal Individualization) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลตามระบบนี้ เป็นการนำบทบัญญัติของกฎหมายมาเป็นกรอบให้มีการลงโทษให้เกิดความเหมาะสมกับผู้กระทำผิด โดยบทบัญญัติของกฎหมายจะมีการบัญญัติอย่างชัดเจนแน่นอนในเรื่องพื้นฐานทั่วไป และผู้พิพากษาจะเป็นผู้มีหน้าที่นำหลักการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิดมาใช้ในการพิพากษาคดี โดยคำนึงถึงองค์ประกอบที่แตกต่างกันในแต่ละคดี และกฎหมายเองก็เป็นแบบของการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลโดยการใช้ระบบของอำนาจตุลาการ

การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของกฎหมายจำแนก 2 ประเภท ดังนี้⁷³

⁷² Raymond Saleilles. Ibid. pp. 11-12.

⁷³ Raymond Saleilles. Ibid. pp. 200-226.

1. ความจำเป็นทั่วไปของหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบกฎหมาย แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ดังที่ปรากฏ คือ

1) หลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบกฎหมายเป็นหลักที่กำหนดโทษไว้ล่วงหน้าในกฎหมาย

2) หลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้อำนาจตุลาการเป็นหลักการที่ดีที่สุดที่ให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการตัดสิน

3) หลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบการบริหารเรือนจำเป็นหลักที่กำหนดโทษโดยมีระยะเวลา

ในหลักความจริงแล้ว ไม่มีหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้กฎหมาย เนื่องจากกฎหมายสามารถใช้บังคับแตกต่างกันตามประเภทของคดี ซึ่งกฎหมายไม่สามารถที่จะรับรองลักษณะเฉพาะของแต่ละคดีได้ ซึ่งหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้กฎหมายนั้น พิจารณาเมื่อมีเหตุผลสำหรับบรรเทาโทษ หรือเพิ่มโทษ โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างความผิดว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรง หรือไม่และระดับของความรับผิดชอบ ดังนั้นหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคลที่อาศัยความรับผิดชอบ จึงเป็นการกลับไปสู่สภาพของสำนักนิโคลาสสิก ซึ่งเป็นการใช้หลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคลที่ไม่ถูกต้อง เพราะการนำกฎหมายมาใช้จะต้องยอมรับถึงเหตุบรรเทาโทษ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำ ความผิดเกิดขึ้นจะต้องนำบุคลิกลักษณะ ของผู้กระทำความผิดมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาด้วย เพื่อให้การกำหนดโทษเกิดความเป็นธรรมต่อตัวผู้กระทำความผิด

ตัวอย่างของเหตุความรับผิดชอบในธรรมชาติของความผิด ที่เกิดจากการกระทำโดยไม่เจตนา⁷⁴ เช่น เจตนาทำร้ายร่างกาย ผู้กระทำสามารถคาดเห็นผลล่วงหน้าถึงความเป็นไปของผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังของการทำร้ายได้ ซึ่งก็คือ อาจเป็นผลให้เกิดเป็นการฆ่าได้ นั่นเอง เนื่องจากเป็นข้อเท็จจริงที่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ ดังนั้น จึงถือว่าการฆ่าโดยเจตนา แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำความผิดดังกล่าว ก็ไม่มีความผิดฐานไตร่ตรองไว้ก่อน และผลของการที่บรรเทาผลร้ายมิให้เกิดความผิดสำเร็จ ก็จะได้รับรองรับในกฎหมายให้เป็นเหตุบรรเทาโทษได้ อีกทั้งการกระทำโดยป้องกัน ซึ่งไม่เหมือนกับการฆ่าคนตาย แต่ก็ถือว่ามีเจตนาฆ่าเหมือนกัน แต่การฆ่าเนื่องจากการกระทำโดยป้องกันนั้นมีพฤติการณ์อันเป็นเหตุอันควรลดหย่อนโทษได้

ต่อมาในภายหลังความผิดทางอาญา จึงได้มีการคำนึงถึงหลักการบรรเทาโทษเมื่อมีพฤติการณ์อันเป็นเหตุอันควรลดหย่อนโทษ โดยข้อสันนิษฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับการบรรเทาโทษจะ

⁷⁴ พรชิตา เอี่ยมศิลา. เล่มเดิม. หน้า 29.

เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนคืออย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งร่างประมวลกฎหมายอาญาของประเทศ สวิสเซอร์แลนด์ ถือว่าเป็นร่างที่มีระบบการลงโทษที่ดีที่สุด กล่าวคือ มีการอนุญาตให้ผู้พิพากษาลดโทษได้เมื่อมีความแตกต่างของการกระทำผิด

แต่อย่างไรก็ตามจะต้องเข้าใจว่าบทบัญญัติของกฎหมาย จะมีกรอบของการบัญญัติเกี่ยวกับหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลอยู่แล้ว กล่าวคือ หมวดหมู่ของกฎหมายจะบอกถึงแบบแผนและระบบการลงโทษที่จะมีการบัญญัติไว้ โดยการลงโทษนั้นจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและภายในขอบเขตที่กำหนดให้อำนาจ โดยกฎหมายจะมีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในเรื่องพื้นฐานทั่วไป และมีความยืดหยุ่นโดยในการพิพากษาคดีผู้พิพากษาจะต้องให้ความสำคัญกับบุคลิกลักษณะของผู้กระทำผิดเพื่อนำมาใช้ประกอบดุลพินิจในการกำหนดโทษ

2. ตัวอย่างของการใช้หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลที่ไม่ถูกต้อง

การใช้หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้กฎหมายได้ก่อให้เกิดตัวอย่างที่น่าเสียดายเกิดขึ้น เนื่องจากมีการนำหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลมาใช้ตามบุญตามกรรม โดยมีการตัดสินให้เนรเทศจำเลยด้วยเหตุ ตามฟ้องที่จำเลยไม่อาจปรับปรุงแก้ไขให้กลับตนเป็นคนดีได้ โดยที่ผู้พิพากษามีได้ฟังข้อเท็จจริงประกอบ ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงควรสนับสนุนให้ผู้พิพากษาอยู่บนพื้นฐานของหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล ผลกระทบจากคำพิพากษาที่เคร่งครัด ทำให้มีการเสนอประเภทของมูลเหตุจูงใจต่างๆ เกี่ยวกับความผิดทางอาญาในกฎหมาย โดยมีความมุ่งหมายให้กฎหมายดังกล่าวให้อำนาจผู้พิพากษาในการพิจารณาว่าอาชญากรมีมูลเหตุจูงใจอะไรจึงจะกระทำความผิด เพื่อนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาปรับกับโทษว่าควรจะลงโทษอย่างไรจึงจะเหมาะสม ดังนั้นจึงมีการเสนอให้ในกฎหมายมีบทบัญญัติในเรื่องการพิจารณาเกี่ยวกับมูลเหตุจูงใจต่างๆ การแบ่งประเภทของมูลเหตุจูงใจ และบุคลิกลักษณะของอาชญากร เพื่อนำมาประกอบในการลดโทษ ฉะนั้นแบบของการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิดจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่ได้มาจากมูลเหตุจูงใจ โดยมูลเหตุจูงใจที่จะถูกต้อง จะต้องเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดโทษให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิด ซึ่งมูลเหตุจูงใจดังกล่าวก็ได้ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดโทษของผู้พิพากษาดูด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นการนำหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของกฎหมายอย่างไม่ถูกต้อง จึงหมายถึง การลงโทษผู้กระทำความผิดบนพื้นฐานของความรับผิดชอบในผลของการกระทำ โดยละเลยต่อธรรมชาติและบุคลิกลักษณะที่แท้จริงของอาชญากรนั่นเอง

ข) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบของอำนาจตุลาการ (judicial Individualization) การลงโทษให้เหมาะสมกับระบบนี้ ผู้พิพากษาจะเผชิญหน้ากับตัวอาชญากรหรือผู้กระทำความผิดและการกระทำผิดของเขาเป็นสำคัญ ซึ่งผู้พิพากษาคควรจะยอมรับการลงโทษที่

เป็นการปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี เพื่อให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ ซึ่งการลงโทษอันเป็นการปรับปรุง แก้ไขผู้กระทำผิดจะกระทำได้อีกต่อเมื่อผู้พิพากษามีข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับผู้กระทำผิดอย่างเพียงพอไม่ว่าจะเป็นประวัติครอบครัวและภูมิหลังทางสังคม (family and social background) บุคลิกลักษณะ (character) ประวัติการกระทำความผิด (prior convictions) สภาพร่างกายและสภาวะแห่งจิตใจ (physical and mental condition) ฯลฯ โดยข้อมูลที่ได้มานั้นจะต้องเป็นข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้องและปราศจากการบิดเบือน จึงจะทำให้การกำหนดโทษของศาลเป็นไปอย่างเหมาะสมและสามารถปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดได้ และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

การลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบอำนาจตุลาการจำแนกได้ดังนี้⁷⁵

- 1) รูปแบบเดิมของหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล
- 2) ความยากลำบากในการใช้บังคับเหตุจูงใจในการลงโทษ
- 3) ระบบที่คู่ขนานไปกับการลงโทษ: การลงโทษโดยถูกสังคมปฏิเสธ

1) รูปแบบเดิมของหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคล การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล เป็นการนำหลักเรื่องความแตกต่างของบุคลิกลักษณะอาชญากรมาใช้ประกอบในการกำหนดโทษ ซึ่งการนำบุคลิกลักษณะ ที่แตกต่างกันของอาชญากรมาใช้ก่อให้เกิดปัญหา 2 ประการ คือ ปัญหาในเรื่องการจัดหมวดหมู่ประเภทของอาชญากร และปัญหาในเรื่องการกำหนดโทษให้มีความเหมาะสมกับผู้กระทำผิด ซึ่งปัญหาดังกล่าวนั้น ทำให้เป็นอุปสรรคต่อผู้พิพากษาในการนำหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำผิด มาใช้บังคับกับการกำหนดโทษให้มากขึ้น โดยแนวปฏิบัติในการบรรเทาโทษ หรือการเพิ่มโทษให้หนักขึ้น จะขึ้นอยู่กับมูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิดซึ่งทฤษฎีในเรื่องมูลเหตุจูงใจ ได้มีการกล่าวไว้อย่างคลุมเครือ อีกทั้งร่างกฎหมายเบื้องต้นของประเทศสวีเดนแลนด์ ก็มีได้รับเอาระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสทั้งหมด กล่าวคือ จะไม่มีการกำหนดพฤติการณ์บรรเทาโทษไว้ในกฎหมาย แต่จะให้ผู้พิพากษาเพียงผู้เดียวเป็นผู้ตัดสินใจว่าการกระทำความผิดดังกล่าวของจำเลย มีเหตุอันควรที่จะได้รับการบรรเทาโทษหรือไม่ ซึ่งแนวคิดของประเทศสวีเดนแลนด์ไม่ตรงกับหัวใจของประมวลกฎหมายอาญาสมัยใหม่ ที่มีแนวคิดคำนึงถึงความรู้สึกของประชาชน

⁷⁵ Raymond Saleilles. Op.cit. p. 237.

ฉะนั้น จึงควรหิบบกพฤติการณ์ในการบรรเทาโทษให้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดโทษของศาล และอนุญาตให้มีการลดการลงโทษโดยกฎหมาย⁷⁶

2) ความยากลำบากในการใช้บังคับเหตุจูงใจในการลงโทษ⁷⁷ ความคิดในเรื่องเหตุจูงใจจะต้องมีการพัฒนาให้มากขึ้น และการกระทำอย่างเต็มที่ซึ่งการพิสูจน์เรื่องมูลเหตุจูงใจจะต้องพิจารณาขณะที่มีการกระทำความผิดอาญา ร่างกฎหมายเบื้องต้นของประเทศสวีเดนแลนด์ เรียกเหตุจูงใจนี้ว่า “เหตุจูงใจบริสุทธิ์” (Honorable motives) ซึ่งในคดีของอาชญากรมืออาชีพ ขโมยบาง คนมีความผิดฐานฆ่าคนตาย เนื่องจากการฆ่าเป็นเหตุจูงใจเดียวที่จะป้องกันการกระทำความผิดของตนไม่ให้ถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย เพราะผู้ตาย คือ พยานที่สำคัญที่รู้เห็นการกระทำความผิดของตน ดังนั้นเหตุจูงใจที่ปรากฏจึงใช้เป็นบรรทัดฐานสำหรับการกำหนดโทษ โดยเหตุจูงใจเป็นแรงกระตุ้นชั่วคราวให้เกิดการตัดสินใจกระทำความผิดอาญาแต่เหตุจูงใจดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะถือว่าเป็นนิสัยความประพฤติที่แท้จริงของผู้กระทำผิด ดังนั้นการนำเหตุจูงใจมาพิจารณากำหนดโทษ จึงสร้างความลำบากแก่ผู้พิพากษาเพราะเหตุจูงใจของผู้กระทำผิดเป็นเรื่องภายในจิตใจ จึงเป็นที่ยากจะทราบได้ว่าผู้กระทำความผิดมีเหตุจูงใจใดในการกระทำความผิดอาญา และเหตุจูงใจที่แท้จริงเท่านั้นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดโทษของผู้พิพากษาให้มีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิด

3) ระบบที่คู่ขนานไปกับการลงโทษ: การลงโทษโดยถูกสังคมปฏิเสธ การลงโทษไม่ควรมีลักษณะที่เป็นการทำให้ผู้กระทำความผิด เป็นที่เกลียดชังของคนในสังคม เพราะจุดประสงค์ของการลงโทษ ไม่มุ่งที่จะทำลายชื่อเสียงแต่มุ่งที่จะรักษา และความอับอายจากการกระทำความผิดจะทำให้อาชญากรกลายเป็นบุคคลที่สังคมไม่ยอมรับก็คือ การลงโทษที่ทำให้เกิดความอับอาย ซึ่งความอับอายจากการลงโทษจะปรากฏออกมาอย่างเป็นทางการ ความอับอายและการเสียชื่อเสียงเป็นการแสดงประสิทธิภาพของสัตว์สังคมที่แสดงออกมาในรูปของการใช้อำนาจตุลาการ โดยมีคำพิพากษาคัดสินโทษผู้กระทำความผิด ซึ่งคำพิพากษาดังกล่าว จะมีผลต่อผู้กระทำความผิดกับสังคมโดยตรง กล่าวคือ คำพิพากษาดังกล่าวมีผลต่อผู้กระทำความผิดต้องสูญเสียเพื่อนฝูงในสังคม และการลงโทษโดยคำพิพากษตามกฎหมาย จะนำมาซึ่งการคว่ำบาตรในสังคมและการอยู่อย่างไม่มีเกียรติ ปัจจุบันได้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสังคมจะต้องให้โอกาสและยอมรับผู้กระทำผิดรวมถึงคืนความรู้สึกมีเกียรติในสังคมให้แก่เขา เพราะจุดประสงค์ของการลงโทษ คือ การคืนสิทธิและฐานะให้แก่ผู้กระทำความผิด และทำให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกัน

⁷⁶ พรธิดา เอี่ยมศิลา. เล่มเดิม. หน้า 32.

⁷⁷ Raymond Saleilles. Op.cit. pp. 247-251.

ฉะนั้นการเริ่มต้นในสังคมเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี จึงเป็นการยืนยัน การทดสอบชีวิต และจุดมุ่งหมายสุดท้ายของการลงโทษจะต้องให้หลักประกันแก่สังคมที่ยอมรับ ผู้กระทำความผิดที่กลับตัวเป็นคนดี เพื่อที่ผู้กระทำความผิดจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

ก) การลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบการบริหารเรือนจำ (administrative Individualization) การลงโทษให้เหมาะสมตามระบบนี้ เป็นการลงโทษเพื่อ ปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยมีการฝึกอาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง โดยเจ้าหน้าที่ ราชทัณฑ์ จะคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้ต้องขังอย่างไรให้สามารถกลับตนเป็นคนดี กลับคืนสู่ สังคมได้ และเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในการที่จะป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกลับไปกระทำความผิดซ้ำ อีก ซึ่งระบบนี้จะเป็นการลงโทษที่กระทำภายหลังศาลมีคำพิพากษากำหนดโทษจำเลยแล้ว

หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยใช้ระบบการบริหารเรือนจำ จำแนกได้ 3 ประการ ดังนี้⁷⁸

- 1) การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยการบริหารเรือนจำ
- 2) หลักการกำหนดโทษโดยไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด
- 3) องค์ประกอบในเรื่องบุคลิกลักษณะและศาสนาในการปรับเปลี่ยนนิสัยของผู้กระทำ

ความผิด

1) การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยการบริหารเรือนจำ ปัจจุบันมีการนำหลักการ ลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลมาใช้ในระบบการพิจารณาของศาลมากขึ้น เนื่องจากระยะเวลา ของการกำหนดโทษจะมีความสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนนิสัย ฉะนั้นการลงโทษให้เหมาะสมกับ ตัวบุคคลโดยใช้ระบบเรือนจำมาใช้แก้ไขฟื้นฟู จะกระทำได้อีกเมื่อกฎหมายมีความยืดหยุ่นต่อการ ปรับปรุง แก้ไขผู้กระทำความผิด และมีการปรับปรุงระบบการลงโทษโดยให้ความรู้แก่เจ้าพนักงาน ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

หลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยระบบเรือนจำจะนำมาใช้กับผู้กระทำ ความผิดในระหว่างที่ต้องโทษในเรือนจำ ซึ่งจะมีมาตรการในการแก้ไข คัดนิสัยและปรับปรุงความ ประพฤติของผู้กระทำผิดมาใช้บังคับกับผู้กระทำผิดภายในระยะเวลาที่ได้รับโทษ ในการปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดในทางอาญานั้นจะนำมาใช้บังคับโดยมีเงื่อนไขในเรื่องความ เจ็บป่วยเรื้อรังและเงื่อนไขกลับศีลธรรมและความประพฤติตามธรรมชาติของผู้กระทำผิด ซึ่ง เงื่อนไขในเรื่องการเจ็บป่วยเรื้อรังจะไม่เป็นปัญหาในการบำบัด แก้ไข เพราะแพทย์สามารถ คาดหมายได้ว่าระยะเวลาที่ใช้บำบัดรักษา แต่เงื่อนไขในเรื่องศีลธรรมและความประพฤติของ

⁷⁸ Raymond Saleilles. Ibid. pp. 295-301.

ผู้กระทำความผิดนั้น ผู้พิพากษาจะไม่สามารถที่จะทราบได้เลยว่าจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานเท่าไร จึงจะสามารถแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีได้

2) หลักการกำหนดโทษโดยไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด ระบบของการกำหนดโทษโดยไม่มีกำหนดวันพ้นโทษ เกิดขึ้นจากการที่ผู้พิพากษาไม่สามารถกำหนดล่วงหน้าเกี่ยวกับระยะเวลาการรับโทษที่แน่นอนตายตัวในคำพิพากษาได้ จึงทำให้การกำหนดโทษ ดังกล่าวถูกเรียกว่า “ระบบของการกำหนดโทษโดยไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด”

บทบัญญัติแห่งกฎหมายได้ให้อำนาจในการนำหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคลมาใช้ใน 2 ส่วน กล่าวคือ ในส่วนของผู้พิพากษา ที่กำหนดให้อำนาจผู้พิพากษาในการกำหนดโทษเพื่อบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และในส่วนของการบริหาร ที่กำหนดให้หน่วยงานราชทัณฑ์ เป็นผู้นำหลักการลงโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวบุคคลไปปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะสัมพันธ์กันก็ต่อเมื่อคำพิพากษามีระยะเวลาการกำหนดโทษที่เหมาะสม และหน่วยงานราชทัณฑ์ได้มีการปรับปรุง แก้ไขบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ในสถานฝึกอบรมโดยคำนึงถึงบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ เพื่อให้การแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดเกิดความสัมฤทธิ์ผล และผู้กระทำความผิดสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้

3) องค์ประกอบในเรื่องบุคลิกลักษณะและศาสนาในการปรับเปลี่ยนนิสัยของผู้กระทำความผิด⁷⁹ ระบบของการกำหนดโทษนี้ ศาสนาถือเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในการแก้ไข ปรับปรุงอุปนิสัยและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส ศาสนาถือเป็นหัวใจสำคัญในการบำบัดแก้ไขผู้กระทำความผิด เพราะศาสนาจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นผู้กระทำความผิดให้เกิดความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขตนเองจากภายใน ทำให้สามารถปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองได้ดีที่สุดในที่สุด

การลงโทษผู้กระทำความผิดที่ดี จึงต้องเป็นการลงโทษโดยใช้มาตรการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สำนึกผิดในการกระทำของตน รวมถึงเป็นการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความผิดที่ได้กระทำลง และสามารถฟื้นฟูแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดีของสังคมได้⁸⁰

ดังนั้นหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลจะทำให้เกิดประโยชน์กับตัวผู้กระทำความผิด กล่าวคือ หากเราทราบข้อเท็จจริง พฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ศาลก็สามารถใช้

⁷⁹ Raymond Saleilles. Ibid. pp. 308-311.

⁸⁰ พรชิตา เอี่ยมศิลา. เล่มเดิม. หน้า 38.

ประกอบคุณพินิจในการกำหนดโทษได้ อันเป็นประโยชน์ต่อศาลในการพิพากษากำหนดโทษ ผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมและเป็นธรรม หากมีการกำหนดโทษให้เหมาะสมก็จะทำให้ผู้กระทำความผิดสามารถปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด เพื่อให้เขากลับตัวเป็นคนดี และกลับคืนสู่สังคมได้ หากเรานำหลักการพิจารณาการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลมาใช้กับผู้กระทำความผิด จะทำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

2.3.1 หลักการอภัยโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล (Individualization)

การอภัยโทษตามหลักการนี้ จะต้องมีการกำหนดในการพิจารณาผู้ที่จะได้รับการอภัยโทษให้มีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด กล่าวคือว่า ผู้กระทำความผิดคนใดที่สมควรได้รับการอภัยโทษนั้นต้องเป็นผู้ที่กลับตัวเป็นคนดี และสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติสุข และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก โดยพิจารณาถึงความจริงที่ว่ามนุษย์แต่ละคนมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันในการรับผิดชอบ ทั้งยังมีบุคคลหลายประเภทที่ควรจะได้รับลดโทษ หรือไม่ต้องรับโทษเลย การอภัยโทษตามแนวคิดนี้จะมีจุดมุ่งเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดโดยตรงที่มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีภายหลังต้องคำพิพากษาของศาล หากได้ต้องการให้มีผลถึงบุคคลอื่นไม่ หลักการอภัยโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล นั้นจะพิจารณาจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง นิสัยของผู้กระทำความผิดในทางที่ดีขึ้น เพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่ได้รับการอภัยโทษสามารถกลับตนเป็นพลเมืองที่ดีและกลับคืนสู่สังคมได้ เพราะการอภัยโทษ ในบางครั้งก็ไม่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด เพราะเขายังมีพฤติกรรมที่ชั่วร้าย และพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดไม่มีประพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้น ดังนั้นการอภัยโทษในบางครั้งบุคคลที่มีความผิดชั่วร้ายกลับได้รับการอภัยโทษโดยมิได้ดูพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล ก็จะทำให้ผู้กระทำความผิดกลับไปกระทำความผิดซ้ำและจะเป็นปัญหาต่อสังคมได้ จึงต้องมีหลักการในการพิจารณาตัวผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคล (Individualization)

ทฤษฎีจิตวิทยาเจกต์บุคคล (Individual Psychology)

อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้โดยเขาให้ความสำคัญที่จิตวิทยาบุคคล ซึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีนี้มองว่า คนเรามีลักษณะเป็นทรงรวมของร่างกายและจิตใจ เกี่ยวข้องกัน ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตัว เพราะมีแรงจูงใจ ลักษณะนิสัย ความสนใจและค่านิยมแตกต่างกัน⁸¹

⁸¹ Richard S Yagarus and Alan Monat . (1979). *Personality 3*. New Jersey. prentice-Hall Inc. p. 221.

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกขั้นตอน กล่าวคือ พนักงานสอบสวน พนักงานควบคุมความประพฤติ ศาล และนักทัณฑวิทยาเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่างปฏิบัติหน้าที่กับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ดังได้กล่าวมาแล้วว่าคนเราทุกคนต่างมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์⁸² ในการศึกษาพิจารณาเป็นรายบุคคล (Individualization) โดยใช้วิชาการและเทคนิคทางสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work)⁸³

การนำเทคนิคและวิธีการมาใช้กับผู้กระทำผิด หมายถึง นักสังคมสงเคราะห์จะให้ความช่วยเหลือในฐานะที่เขาผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง ปัญหาของเขามีลักษณะเป็นเฉพาะ แม้จะเป็นปัญหาอย่างเดียวกัน แต่ก็มีความรู้สึก ความต้องการผลกระทบต่อตัวเอง และทัศนคติที่แตกต่างไปจากคนอื่น แม้คนสองคนจะมีปัญหาอย่างเดียวกันแต่นักสังคมสงเคราะห์ก็จะต้องปฏิบัติต่อคนสองคนแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน ทุกคนมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว คุณลักษณะของคนเราอาจเกิดจากกรรมพันธุ์ สิ่งแวดล้อมการเลี้ยงดูและประสบการณ์แตกต่างกัน ฉะนั้นจึงต้องยอมรับและเข้าใจในความต้องการและปัญหาของแต่ละคน ควรเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตัวไม่เหมือนกันทั้งรูปร่าง หน้าตา อุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการแสดงออกและความสามารถ⁸⁴ จากแนวคิดข้างต้นเป็นการเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเฉพาะคน

ทฤษฎีเอกัตบุคคล ถ้าพิจารณาภาพรวมคนที่มีความรู้สึกต่อตัวเองในทางลบจะหาทางออกให้กับตัวเอง ดังนี้

1. ปมด้อยและการชดเชย บางคนเกิดมามีจุดอ่อน จุดบกพร่องทางร่างกายอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งผิดปกติไม่เหมือนคนอื่น จึงพยายามเอาชนะความอ่อนแอของตน เช่น คนที่แขนขาพิการหนึ่งข้างก็จะฝึกฝนที่จะใช้เท้าช่วยในการหยิบจับให้สามารถใช้งานได้ กรณี เช่นนี้เป็นการหาทางออกมาชดเชย

สำหรับคนที่มีความจุดอ่อนทางจิตใจ ขาดความเชื่อมั่นในตนเองสติปัญญายังไม่สามารถยืนหยัดด้วยตนเอง เพื่อให้ตนเองมีความเข้มแข็งจึงชอบที่จะมีเพื่อนคู่คิด ต้องเกาะติดคนใดคนหนึ่งเป็นประจำ ถ้าใครก็ตามมีความรู้สึกด้อยมากเกินไปจนเป็นปัญหา เรียกว่า “ปมด้อย” (inferiority) คนๆ

⁸² นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. (2548). *อาชญากรรม การป้องกัน: การควบคุม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: พรทิพย์การพิมพ์. หน้า 48.

⁸³ Hasriett M Bartlett. (1970). *The Common Base of Social Work Practice*. New York: National of Social Worker. p. 11.

⁸⁴ นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. เล่มเดิม. หน้า 321.

นั่นจะรู้สึกว่าคุณค่าไม่มีความหมาย ไม่กล้าคิดริเริ่ม คนกลุ่มนี้จะถูกชักชวนให้กระทำความคิดได้ง่าย

2. ความพยายามก้าวสู่ความเป็นเลิศ คนที่มีปมด้อยถ้ามีมากๆ จะผลักดันให้ก้าวไปสู่ภาวะความเป็นเลิศได้ในที่สุด การชวนขายสู่ความเป็นเลิศ เป็นทางออกที่ดีของคนที่มีปมด้อย เช่น คนตาบอด แต่มีความสามารถในการเล่นเปียโนมากจนกลายเป็นนักเปียโนที่มีชื่อเสียงของโลก สามารถมีรายได้สูง

การดำเนินชีวิตของทุกคน แต่ละคนย่อมปฏิบัติตนไปตามเอกลักษณ์ของตัวเอง เอกลักษณ์ลักษณะเด่นของแต่ละคน จะเริ่มพัฒนาแบบฉบับเฉพาะตัวค่อยสะสมมากขึ้น จนกระทั่งวัยรุ่นวัยผู้ใหญ่ ลักษณะนี้ก็จะติดอยู่กับตัวเรามากอาจจะเปลี่ยนแปลงในภายหลัง ประสบการณ์เพิ่มเติมเข้ามาจะช่วยทำให้เห็นบุคลิกภาพที่แสดงออกอย่างชัดเจน

ประเภทของบุคลิกภาพตามแนวทัศนะของอัลเฟรด แอดเลอร์

1. แบบชอบใช้อำนาจ บุคคลพวกนี้มักชอบใช้อำนาจก้าวร้าว ข่มเหงคนอื่น มีทัศนคติชอบข่มขู่ผู้อื่น อวดเบ่ง วางท่า ชอบพูดเสียงดัง และมักเผชิญกับปัญหาด้วยวิธีการรุนแรง ไม่ชอบเป็นมิตรกับบุคคลอื่น บ่อยครั้งชอบใช้อารมณ์ไม่ใช่เหตุผล

2. แบบพึ่งพาผู้อื่น บุคคลที่มีลักษณะชอบพึ่งพาคนอื่นเสมอ ใจให้อ่อนแอ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มักทำตัวเป็นกาฝาก ชอบเกาะผู้อื่นเสมอ ทั้งนี้ให้ผู้อื่นสนองความต้องการของตนเอง คนกลุ่มนี้ต้องการรับฝ่ายเดียว มีลักษณะยอมคนไม่ก้าวร้าว ไม่คิดร้ายกับใคร อย่างไรก็ตามก็จะถูกขังขังได้ง่าย

3. แบบหลีกเลี่ยงนี้ ลักษณะของคนกลุ่มนี้จะไม่กล้าตัดสินใจทำอะไรเพราะกลัวผิดพลาด จึงมักจะเลี่ยงงาน หรือกิจกรรมใดๆ ที่คิดว่าจะก่อให้เกิดความขัดแย้ง และในการดำเนินชีวิตต้องการเอาตัวรอด หรือหนีเหตุการณ์ ในการดำเนินชีวิตจะไม่สนใจในกิจกรรมใด และไม่สนใจคนรอบข้าง

4. แบบสังคมสงเคราะห์ พิจารณาโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็นคนพูดเก่ง รู้จักคนง่ายปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย คนกลุ่มนี้มักจะมีสุขภาพจิตดี เมื่อตนเองสบายใจมีความสุขก็เริ่มสนใจสังคม ชอบเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับสังคมและให้ความร่วมมือกับผู้อื่นเพื่อช่วยสังคม เห็นความสำคัญของผู้อื่นและสังคมทั่วไป

5. แบบมุ่งหมายใฝ่ใน แอดเลอร์ มองว่าทุกคนจะมีเป้าหมายในชีวิต ทุกคนจะพากเพียรทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อการไต่เต้าไปสู่ความเป็นเลิศ หรือความสมบูรณ์ในชีวิต “ความมุ่งหมายที่ใฝ่ฝัน” จะเป็นทัศนคติของแต่ละคนเปรียบเป้าหมาย คือ เกียรตินิยม วิธีปฏิบัติตนก็ยืนยันเพียร เอาใจใส่ มีมานะอดทนพฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นบุคลิกภาพของนิสิตที่มีเป้าหมาย คือ ต้องการได้เกียรตินิยม

สรุปบุคลิกภาพ ทั้ง 5 แบบ ก็แตกต่างกันคนละด้านอย่างไรก็ตามบางคนก็อาจมีบุคลิก 2 แบบ แต่ถ้าพิจารณาอีกก็จะเห็นว่า แต่ละคนจะมีบุคลิกไปทางหนึ่งทางใดเท่านั้น ประเด็นที่น่าสนใจคือ บุคลิกภาพของบุคคลที่มีมาอย่างไร ลักษณะนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งจะก่อขึ้นไม่รู้ตัว คนแต่ละคนย่อมได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ซึ่งจะถ่ายทอดด้วยการอบรมสั่งสอน ลูกจะเลียนแบบนอกจากพ่อแม่ที่เป็นต้นแบบแล้ว เพื่อน ญาติ คนรอบข้าง จะถ่ายทอด ทัศนคติ ความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมมาให้คนนั้น⁸⁵

ลักษณะนิสัย (Trait)

บุคลิกของคนเราถ้าพิจารณาละเอียดแยกลงไป ลักษณะนิสัยฟีส (Feist)⁸⁶ กล่าวว่า ลักษณะนิสัยหมายถึง กลุ่มของนิสัยหลายๆ อย่างไว้ด้วยกัน ซึ่งก็จะเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่สำคัญ

Personality Trait คือ คุณสมบัติที่คงที่ ซึ่งบุคคลแสดงออกในทุกสถานการณ์ อุปนิสัยของบุคคลส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง เช่น เพื่อนที่เราสนิทซื่อสัตย์ เป็นคนพูดเก่ง ร่าเริง เวลาผ่านไป 4 ปี ก็จะมีลักษณะเช่นเดิม

การจำแนกลักษณะนิสัย (Classifying Trait)

กอร์ดอน อัลพอต (Gordon W. Allport) ได้จำแนกลักษณะนิสัยดังนี้

1) Common Trait ลักษณะนิสัยโดยพื้นฐานทั่วไป เช่น คนไทยมีจิตใจดี มองคนในแง่ดี ยิ้มง่าย ไม่อาฆาตแค้นและยินดีให้อภัย ลักษณะเหล่านี้เป็นภาพรวมของคนส่วนใหญ่ที่มีขนบธรรมเนียม

2) Individual Trait ลักษณะนิสัยเฉพาะตัวของคนๆ หนึ่งที่แสดงออกมาอย่างชัดเจน และไม่สามารถปิดบังซ่อนเร้นได้ เพื่อความชัดเจนในการศึกษาบุคลิกภาพของบุคคล กอร์ดอน ได้แยกออกเป็น 2 แบบ คือ ลักษณะนิสัยที่แสดงให้เห็นชัดเจน เป็นลักษณะนิสัยที่มั่นคง และลักษณะนิสัยรอง คือ ลักษณะนิสัยที่แสดงออกทั่วไป เช่น การให้ข้อคิดเห็น

สรุปได้ว่า แนวความคิดของกอร์ดอน เน้นว่าบุคลิกภาพของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แม้ว่าจะเป็นเพื่อนรักกัน แต่การแสดงออกอาจแตกต่างกัน เช่น เมื่อเวลาโกรธบางคนอาจเจียบ บางคนอาจพูด

⁸⁵ นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. แหล่งเดิม. หน้า 52.

⁸⁶ Iess Feist. (1977). *Personality: A Cognitive View New jersey*. Prentice Holl Inc. pp. 10-15.

ลักษณะนิสัยซ่อนเร้น (Source Trait) แนวคิดนี้เป็นของ Raymond B. Cattell การทดสอบลักษณะนิสัยซ่อนเร้นเป็นการถามถึงบุคลิกภาพ 16 แบบ ซึ่งจะสร้างประวัตินิสัย ลักษณะซ่อนเร้นมี 16 ประการ สามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้

ลักษณะนิสัยซ่อนเร้น 16 ประการ

1. อ่อนน้อมถ่อมตน	รักษาสิทธิของตน
2. อารมณ์อ่อนไหว	อารมณ์มั่นคง
3. สติปัญญาต่ำ	สติปัญญาสูง
4. ไร้ตัว	ชอบออกสังคม
5. สุขุมมีสติ	ทำตัวตามสบาย
6. กระดากอาย	กล้าหาญ
7. เห็นแก่ตัว	ชอบสะดวกสบาย
8. จิตใจมั่นคง	จิตใจอ่อนไหว
9. อารมณ์ผ่อนคลาย	อารมณ์ตึงเครียด
10. ฟุ้งกลุ่ม	พึ่งตนเอง
11. ไม่มีกฎเกณฑ์	ควบคุมตนเอง
12. นักอนุรักษ์	นักทดลอง
13. มั่นคงเปิดเผย	ฉลาดมีเล่ห์เหลี่ยม
14. ลงมือปฏิบัติ	สร้างความฝัน
15. จิตสงบราบเรียบ	จิตใจหวาดกลัว
16. มีความไว้วางใจ	จิตใจหวาดระแวง

ลักษณะนิสัยที่ก้าวร้าว ลักษณะนี้จะก่อให้เกิดอาชญากรรมได้ง่ายคนก้าวร้าวจะมีนิสัยใจร้อน หงุดหงิด ชอบใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลไม่คิดรอบคอบ ชอบใช้กำลัง ชอบทำลายของ ชอบความรุนแรง ชอบล่าสัตว์ พกปืน เวลาโกรธจะใช้คำพูดรุนแรง

ลักษณะนิสัยหมกมุ่นทางเพศ กลุ่มอารมณ์นิสัยประเภทนี้ เช่น ชอบดูวิดีโอและภาพยนตร์โป๊ ชอบเที่ยวโสเภณี ชอบไปสถานบริการอาบอบนวด สะสมรูปโป๊ ซื้หนังสือเกี่ยวกับการแสดงอนาจาร ชอบสนทนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ ที่กล่าวมานั้นจะทำให้เกิดความรู้สึกกับเพศเพิ่มการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมทางเพศในทางเบี่ยงเบน

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะนิสัยนั้นจะเป็นแนวทางให้เราทราบถึงพฤติกรรมของบุคคลจากการเป็นตัวตนของบุคคลนั้นๆ จะต้องศึกษาบุคลิกภาพของบุคคลจะต้องรู้ภูมิหลังและลักษณะนิสัยควบคู่ไปด้วย⁸⁷

ซึ่งการอภิโหมให้เหมาะสมกับตัวบุคคลนั้น นอกจากจะต้องศึกษาบุคลิกภาพของบุคคล ภูมิหลัง และลักษณะนิสัยแล้วจะต้องมีการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความคิดหรือจำเลย ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่ไม่อาจแยกจากการพิจารณาผู้ที่สมควรได้รับการอภิโหม เนื่องจากประวัติของผู้กระทำความคิด พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาการอภิโหมให้เหมาะสมกับผู้กระทำความคิดตามหลัก Individualization โดยการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงของผู้กระทำความคิดดังกล่าวจะต้องกระทำอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทราบถึงประวัติและเหตุการณ์แวดล้อม พฤติกรรมของผู้กระทำผิด ก็เพื่่มุ่งเน้นให้เกิดความเป็นธรรมในการอภิโหม ทั้งนี้ต้องอาศัยสภาวะทางสังคมและบุคลิกภาพลักษณะของผู้กระทำผิดมาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาด้วย

การสืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิด โดยการรวบรวมจากคำให้การของผู้กระทำผิด จากพยานบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานของผู้กระทำผิด ตรวจสอบพยานเอกสารต่างๆ เช่น ประวัติอาชญากรรม การศึกษา ประวัติการทำงาน และความประพฤติ โดยจัดทำรวบรวมประวัติเป็นรายบุคคลเพื่อพิจารณาในการอภิโหมผู้กระทำผิด โดยมีหัวข้อรายงานที่สำคัญ ดังนี้ คือ

1) อายุ

ผู้กระทำผิดที่มีอายุน้อย ยังไม่มีวุฒิภาวะและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมักกระทำการต่างๆ ตามอำเภอใจ หรือด้วยความคึกคะนอง หรือขาดความยั้งคิดชั่วขณะ ศาลมีแนวโน้มที่จะให้โอกาสกลับตัวเป็นพลเมืองดี

2) ประวัติ

ประวัติของผู้กระทำผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 น่าจะหมายถึง ประวัติส่วนตัวและภูมิหลังของผู้กระทำผิด เช่นเป็นผู้ประวัติการครองตนดี ประวัติการทำงานไม่เสียหาย หรือมีประวัติดีเด่นในหน้าที่ราชการ เป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม เป็นต้น ผู้กระทำผิดมีประวัติดี ก็มีโอกาได้รับการอภิโหม แต่อย่างไรก็ตาม แม้ผู้กระทำผิดจะมีประวัติดี เคยทำคุณงามความดีมาก่อน หากก่อในคดีที่มีความร้ายแรง ก็สมควรที่จะไม่อภิโหม

⁸⁷ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล. เล่มเดิม. หน้า 54.

3) ความประพฤติ

ความประพฤติของผู้กระทำความผิด หมายถึง การปฏิบัติตัวเป็นปกติ ทั้งในอดีตและปัจจุบันของผู้กระทำความผิด ที่มีความประพฤติที่ดีขึ้น และหากได้รับการอภัยโทษก็จะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม หรือจะหวนกลับไปกระทำความผิดอีก

4) สติปัญญา

สติปัญญาของผู้กระทำความผิด หมายถึง การที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดเพราะความโง่เขลาเบาปัญญา หรือความไม่รู้เท่าทัน หรือความเชื่อมง่ายในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ เป็นต้น กรณีดังกล่าวก็อาจเป็นเหตุผลที่จะได้รับการอภัยโทษ

5) สุขภาพ

จะสืบเสาะในเรื่องสุขภาพของผู้กระทำความผิด เนื่องจากผู้กระทำความผิดพิการ หรือสุขภาพไม่สมบูรณ์ เช่น เจ็บป่วย มีโรคประจำตัว ซึ่งการตรวจสุขภาพของผู้กระทำความผิดจะทำให้ทราบว่าผู้กระทำความผิดอ้างความเจ็บป่วยของร่างกายเพื่อขอรับการอภัยโทษ จึงต้องให้แพทย์ตรวจสอบให้ชัดเจน

6) การศึกษาอบรม

การศึกษาอบรมของผู้กระทำความผิด หมายถึง ระดับการศึกษาของผู้กระทำความผิด เพื่อทำประวัติ และสืบเสาะประวัติการศึกษาว่ามีการศึกษาระดับใด กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่หรือไม่

7) ภาวะแห่งจิต

ภาวะแห่งจิตของผู้กระทำความผิดหมายถึง ผู้มีจิตบกพร่อง พันเพื่อน ขาดสติยับยั้งจึงกระทำความผิด เหตุผลที่ก็จะนำมาพิจารณาในการอภัยโทษ การตรวจสอบภาวะแห่งจิต แม้ว่าโดยทฤษฎีการตรวจสอบภาวะแห่งจิต หมายถึง ตรวจวินิจฉัยสภาพจิตใจของบุคคล อันประกอบไปด้วยอารมณ์ทั้งในภาวะปกติ และปรับอารมณ์ในภาวะที่บุคคลต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ต่างๆ คุณลักษณะทางจิตใจ ต่าง เช่น ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ บางประการที่มีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของบุคคลทำให้เกิดบุคลิกภาพ การตรวจสภาพแห่งจิต ก็เพื่อ สามารถแสวงหาข้อเท็จจริง สุขภาพร่างกาย และภาวะแห่งจิตของผู้กระทำความผิด

8) สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมนี้หมายถึง สิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นผู้คนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือต้องเข้าไปเกี่ยว ณ สถานที่ใด อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำได้หลังได้รับการอภัยโทษ

9) นิสัย

ต้องทำการสืบเสาะนิสัยของผู้กระทำผิด ว่ามีนิสัยอย่างไร สมควรได้รับการอภัยโทษหรือไม่ นิสัยของผู้กระทำผิด น่าจะหมายถึง ความประพฤติของผู้กระทำผิดที่เคยปฏิบัติจนชิน เช่น นิสัยลักขโมย นิสัยค้ายาเสพติด หากได้รับการอภัยโทษ ก็มีเหตุผลอันเชื่อว่าบุคคลดังกล่าวจะกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

10) สภาพความผิด

สภาพความผิด หมายถึงมูลเหตุแห่งการกระทำความผิด พฤติการณ์ในการกระทำความผิด และผลของการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น ทั้งต่อผู้เสียหาย และต่อสังคมโดยรวมสภาพความผิดเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญในการพิจารณาการอภัยโทษ

11) เหตุอันสมควรปราณี

เหตุอันสมควรปราณีของผู้กระทำผิด หมายถึง เหตุอันนอกเหนือจากที่กล่าวมา ซึ่งมีความหมายอย่างกว้าง เพื่อให้ดุลพินิจในการพิจารณาการอภัยโทษโดยอาศัยเหตุผลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะเฉพาะของผู้กระทำผิด

ดังนั้น หลักการอภัยโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลสรุปได้ว่า การอภัยโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคลนั้น จะต้องศึกษาบุคลิกภาพของบุคคล ภูมิหลัง และลักษณะนิสัยแล้วจะต้องมีการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิดหรือจำเลย ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่ไม่อาจแยกจากการพิจารณาผู้ที่สมควรได้รับการอภัยโทษ เนื่องจากประวัติของผู้กระทำความผิด พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาการอภัยโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดตามหลัก Individualization โดยการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงของผู้กระทำความผิดดังกล่าวจะต้องกระทำอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทราบถึงประวัติและเหตุการณ์แวดล้อม พฤติกรรมของผู้กระทำผิด ก็เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดความเป็นธรรมในการอภัยโทษ ทั้งนี้ต้องอาศัยสภาวะทางสังคมและบุคลิกภาพลักษณะของผู้กระทำผิดมาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอภัยโทษแก่ผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมและเป็นธรรม เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการอภัยโทษกลับตนเป็นคนดี และกลับคืนสู่สังคมได้

2.3.2 นโยบายทางอาญา (Criminal Policy)

อาชญากรรมในแง่กฎหมายและสังคมต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เนื่องจากการกำหนดบทลงโทษ โดยกฎหมายมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมสังคม กล่าวคือ เพื่อควบคุมพฤติกรรมและจำกัดขอบเขตแห่งความประพฤติของบุคคลโดยตรง และการกำหนดบทลงโทษดังกล่าว ย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพล ความเชื่อมั่นในสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นโยบายอาญา”

(Criminal Policy) จะผันแปรในรูป หรือทิศทางโดยอ้อมถูกจำกัด โดยอิทธิพลทางวัฒนธรรม ค่านิยม ปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมืองของสังคมนั้นเป็นพื้นฐาน

นโยบายทางอาญา (Criminal Policy) เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการ ป้องกันปราบปรามการกระทำความผิดทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับชาติ โดยนโยบายทาง อาญา เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่ว่าควรบัญญัติกฎหมายอย่างไรจะถูกต้องกับเหตุผลที่สุดโดยการ พิจารณากฎหมายอาญาในแง่ที่ว่ากฎหมายอาญาควรเป็นอย่างไร⁸⁸ นโยบายทางอาญา เป็นวิธีการ กำหนดวิธีการป้องกันอาชญากรรมโดยกระบวนการทางนิติบัญญัติ ทั้งในกฎหมายสารบัญญัติและ สบัญญัติ เพื่อลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดและนโยบายทางอาญานี้ นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการ กระทำความผิดอาญา และการอภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิด เนื่องจากเป็นการกระทำที่ กระทบกระเทือนถึงความสงบเรียบร้อยแห่งชุมชนเป็นส่วนรวม อันมีลักษณะเป็นความผิดต่อรัฐที่ ต้องรับผิดชอบต่อความมั่นคงของชุมชนนั้น นโยบายทางอาญาจึงต้องกำหนดการกระทำที่ กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยแห่งชุมชนเป็นส่วนรวมนั้นให้เป็นความผิดอาญา และการ อภัยโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดอาญา และจะได้มีการบัญญัติลักษณะการกระทำนั้นๆ ในกฎหมาย อาญาขึ้น โดยวิธีการทางนิติบัญญัติตามนโยบายทางอาญาต่อไป จึงนับได้ว่านโยบายทางอาญานี้ เป็นเครื่องกำหนดในกฎหมายอาญา⁸⁹

แนวคิดในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม จึงควรมีแนวคิด หรือทฤษฎี พื้นฐานในการกำหนดรูปแบบ แนวทาง วัตถุประสงค์ เป้าหมายและกรอบแนวคิดทางการปฏิบัติ เกิดเป็น “นโยบายอาญาแห่งชาติ” (National Criminal Policy) อย่างเป็นรูปธรรม เพราะนโยบาย อาญา จะเป็นกรอบครั้งและมีความสัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของ หน่วยงาน เพราะนโยบายทางอาญาย่อมต้องถูกกำหนดมาจากวัตถุประสงค์ (Aim) และวิธีการ ดำเนินการ (Mean) ในการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ (Law Enforcement) และเป็นไปตามแบบแผน แนวทางการดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายขององค์กรและเจ้าพนักงานของรัฐ ที่ใช้ยึดถือ และปฏิบัติร่วมกัน แต่นโยบายทางอาญาแห่งชาติของประเทศไทย ยังไม่ปรากฏชัดเจนในเชิง

⁸⁸ อนิรุทธ์ ทรงจันทร์แก้ว. (2550). *นโยบายทางอาญาเกี่ยวกับนิวเคลียร์และรังสี*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 38.

⁸⁹ จิตติ ดิงสภักดิ์. (2546). *กฎหมายอาญา ภาค 1 (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร ฟ้า
งกรูฟ. หน้า 4.

นามธรรมและรูปธรรม⁹⁰ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากระบบความยุติธรรมทางอาญาของไทย มีกำเนิดมาช้านานซึ่งอยู่บนพื้นฐาน ความคิดและอิทธิพลทางนิติศาสตร์เป็นหลัก จึงขาดองค์ความรู้ในเชิงบูรณาการในศาสตร์ความรู้ ความคิดของศาสตร์อื่นๆ คือ การบริหาร รัฐศาสตร์ จิตวิทยา สถิติ และประชากรศาสตร์ เป็นต้น

การกำหนดนโยบายทางอาญา และการป้องกันอาชญากรรมจึงจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย นักอาชญาวิทยาเชื่อว่าความเป็นระเบียบของสังคมจะทำให้อาชญากรรมมีน้อย หรือไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม ในทางตรงกันข้ามความไม่เป็นระเบียบของสังคม ปัญหาสังคม จะก่อให้เกิดปัญหาในการควบคุมสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือทำให้สูญเสียระเบียบของสังคม และก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและการกระทำความผิดอย่างแพร่หลาย⁹¹

นโยบายทางอาญาในการให้อภัยโทษ

การอภัยโทษมีนโยบายทางอาญาในการไม่ให้โทษในบางคดี บางความผิด หรือบางบุคคล ซึ่งในประเด็นเรื่องการอภัยโทษที่มีการตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งเดิมแต่ละฉบับที่ผ่านมานั้น จะกำหนดความผิดซึ่งไม่อยู่ในข่ายได้รับพระราชทานอภัยโทษไว้ เช่น ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น การกำหนดความผิดซึ่งไม่อยู่ในข่ายได้รับการอภัยโทษนั้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักกฎหมายบางท่าน ว่าเป็นการไม่ยุติธรรมและไม่ให้ออกโอกาสแก่ผู้ต้องโทษ ทั้งยังเป็นการกระทำที่แบ่งแยกและเลือกปฏิบัติด้วย โดยให้เหตุผลหลายประการ เช่น⁹² ในคดียาเสพติดให้โทษรัฐมุ่งปราบปรามผู้ค้ารายใหญ่ หรือผู้กระทำความผิดร้ายสำคัญ ผู้เสพที่หลงผิดรายย่อย หรือบุคคลที่ถูกหลอกล่อให้หันยาเสพติดโดยไม่รู้ตัวที่ถูกดำเนินคดี ก็ได้รับผลร้ายไปด้วย ซึ่งการกระทำผิดของคนหนึ่งไม่ควรเป็นโทษแก่ผู้อื่น ซึ่งไม่ได้กระทำผิดด้วย คดียาเสพติดที่ผู้ต้องโทษเป็นชาวต่างประเทศมักจะขอพระราชทานอภัยโทษเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้วก็จะได้รับการส่งตัวกลับไป

⁹⁰ สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2552). *การบูรณาการความรู้เชิงวิชาการและการปฏิบัติสู่การพัฒนา นโยบายทางอาญา: ด้านการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม* (รายงานการวิจัย). สำนักงานกิจการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม. หน้า 2-3.

⁹¹ ประธาน วัฒนวานิชย์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก. หน้า 292.

⁹² สิริ ปะทะจันนัง. (2550). *การอภัยโทษ: ศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการอภัยโทษ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 121.

ส่วนนักโทษไทยนั้นหากจำกัดขอบข่ายของความผิดไว้ก็จะไม่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษเลย หรือมีแต่มีโอกาสน้อยกว่ามาก

หากต่อมาในระยะหลังจึงมีการผ่อนปรนในคดีอาชญากรรมคดีให้โทษก็อาจได้รับการพระราชทานอภัยโทษ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะต้องการแก้ปัญหาคนล้นคุก คือคนติดคุกส่วนใหญ่มักจะกระทำผิดในคดีอาชญากรรม ซึ่งการผ่อนปรนดังกล่าวมีพระราชกฤษฎีกาแต่ละฉบับ ความผิดในคดีอาชญากรรมคดีให้โทษในสมัยก่อนนั้นไม่อยู่ในข่ายได้รับการพระราชทานอภัยโทษ ตั้งแต่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2530 เป็นต้นมา จึงได้มีการผ่อนปรนให้นักโทษในคดีอาชญากรรมได้รับการพระราชทานอภัยโทษ

พระราชกฤษฎีกาการพระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2553 มาตรา 12 กำหนดไว้เกี่ยวกับนักโทษเด็ดขาดที่ไม่อยู่ในข่ายจะได้รับพระราชทานอภัยโทษ เช่น

1) ผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุด ให้จำคุกเกิน 8 ปี จำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิตภายหลังวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2550 ใช้บังคับ ในความผิดฐาน ผลิต นำเข้า หรือส่งออก หรือผลิตนำเข้า หรือส่งออกเพื่อจำหน่าย หรือจำหน่าย หรือมีไว้ในความครอบครองเพื่อจำหน่าย ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ กฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือกฎหมายว่าด้วยวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

2) ผู้ซึ่งถูกศาลพิพากษาให้เพิ่มโทษฐานกระทำความผิดตามมาตรา 92 หรือมาตรา 93 ในแห่งประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายอื่น และมีโทษนักโทษเด็ดขาดชั้นเยี่ยม

3) นักโทษเด็ดขาดชั้นเลวและชั้นเลวมาก

ซึ่งพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวนั้นออกมาโดยฝ่ายบริหารในการกำหนดนโยบายทางอาญาเกี่ยวกับการอภัยโทษ การวางหลักเกณฑ์นี้นับว่ามีความสำคัญต่อสิทธิของนักโทษแต่ละรายอยู่มาก ซึ่งการอภัยโทษเมื่อถึงในวโรกาสสำคัญของบ้านเมือง นักโทษเหล่านั้นย่อมต้องรอคอยวันที่จะได้รับการอภัยโทษอยู่อย่างใจจดใจจ่อ เมื่อปรากฏว่าในวาระนั้นฝ่ายบริหารไม่ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษก็เคยมีเหตุจลาจลในเรือนจำ ซึ่งเกิดความวุ่นวาย

หากเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำบ่อยๆ ก็อาจไม่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ แต่หากกรณีที่เป็นผู้กระทำความผิดครั้งแรกแล้ว เขาควรได้รับโอกาสที่จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ไม่ควรต้องรับเคราะห์กรรม แต่หากผู้กระทำความผิดซ้ำบ่อยๆแต่เป็นความผิดเล็กน้อย ก็จะไม่ได้รับการอภัยโทษ กล่าวคือ รัฐได้มีการกำหนดนโยบายทางอาญามีให้ได้รับการอภัยโทษซ้ำ สำหรับการกระทำความผิดซ้ำบ่อยที่เป็นความผิดเล็กน้อย

พระราชกฤษฎีกาการอภัยโทษย่อมขึ้นอยู่กับการกำหนดคุณสมบัติของนักโทษที่อยู่ในข่าย จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษนั้น ในพระราชกฤษฎีกาแต่ละฉบับนั้นย่อมขึ้นอยู่กันโยบาย ทางอาญา ตามสภาวะสถานการณ์สังคมในสมัยนั้น เช่น พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2489⁹³ สำหรับความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยการค้ากำไรเกินควร กฎหมายว่าด้วยการ ควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่นๆ ไม่ให้ได้รับการอภัยโทษก็เพราะย่อมขึ้นอยู่กันโยบาย ทางอาญา ตามสภาวะการณ์ของสังคมในขณะนั้น การอภัยโทษนอกจากเป็นเรื่องในวโรกาสสำคัญ ของบ้านเมืองแล้วยังเป็นการที่สังคมควรได้กำหนดด้วยว่าจะให้อภัยโทษลักษณะใด ซึ่งฝ่ายที่ร่าง พระราชกฤษฎีกา หรือฝ่ายบริหารที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องรู้จักแจ้งเสียก่อนจึงจะวางนโยบายทาง อาญาในเรื่องนี้ได้ หากจะให้มั่นใจได้ว่าสังคมให้อภัยโทษแก่นักโทษประเภทใด และไม่ยกโทษให้ นักโทษประเภทใด หรือรัฐบาลมีนโยบายที่จะลงโทษเกี่ยวกับความผิดประเภทใดซึ่งเป็นปัญหา หลักของสังคม เพื่อให้ตรงตามความประสงค์ของสังคมอย่างแท้จริง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่านโยบายทางอาญา (Criminal Policy) จะผันแปรในรูป หรือทิศทาง ใดนั้นย่อมถูกจำกัด โดยอิทธิพลทางวัฒนธรรม ค่านิยม ปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมืองของ สังคมนั้นเป็นพื้นฐาน ซึ่งการกำหนดนโยบายก็เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการป้องกันปราบปรามการ กระทำความผิด และรัฐก็ได้ให้นโยบายทางอาญาในการกำหนดการอภัยโทษ และการกำหนดบุคคล ที่มีสิทธิรับการอภัยโทษ หรือไม่ได้รับการอภัยโทษก็ขึ้นอยู่กันโยบายทางอาญา ตามสภาวะการณ์ ของสังคมในขณะนั้น ดังนั้นการอภัยโทษนอกจากเป็นเรื่องในวโรกาสสำคัญของบ้านเมืองแล้วยัง เป็นการที่สังคมควรได้กำหนดด้วยว่าจะให้อภัยโทษลักษณะใด ซึ่งฝ่ายที่ร่างพระราชกฤษฎีกา หรือ ฝ่ายบริหารที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง จะต้องรู้จักแจ้งเสียก่อนจึงจะวางนโยบายทางอาญาในเรื่องของการ อภัยโทษ

⁹³ พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พุทธศักราช 2489, มาตรา 5.